

1105.

ARTIKELBRUKET I FINSKA GYMNASISTERS INLÄRARSVENSKA

Pro gradu-avhandling
i nordisk filologi
vid Jyväskylä universitet
Hösten 1998

Minna Lindlöf
Pirjo Rissanen

Humanistiska fakulteten	Institutionen för nordiska språk
Författare Lindlöf, Minna & Rissanen, Pirjo	
Titel Artikelbruket i finska gymnasisters inläraarsvenska	
Ämne nordisk filologi	Typ av avhandling pro gradu
Avhandlingen färdig höstterminen 1998	Antalet sidor 122
<p>Sammandrag</p> <p>Syftet med denna pro gradu-avhandling är att presentera species och artikelbruket i finskspråkiga gymnasisters uppsatser på svenska. Målen är att studera utvecklingen i artikelbruket under gymnasiet samt jämföra de duktiga och de svaga elevernas utveckling med varandra. Vi utreder hur obestämt, bestämt och generellt species och deras subklasser fördelar sig i materialet samt hur inläraarna lyckas med att använda klasserna. Samtidigt följer en analys av fallen med exempel. Studien utgår från betydelsesidan och är kvantitativ och kvalitativ till sin karaktär.</p> <p>Materialet består av 104 uppsatser skrivna av de 13 duktiga och 13 svaga elever i årskurserna 1 och 3. Varje gymnasist har skrivit fyra uppsatser. Forskningsperspektivet är longitudinellt och materialet behandlas först på gruppnivå beträffande de duktiga och de svaga och sedan jämförs dessa två grupper med varandra. Våra egna resultat jämförs ytterligare med andra forskares resultat i artikelbruket. Vi har använt signifikanstest för att få veta om resultaten kan generaliseras i Finland.</p> <p>Teoridelen omfattar bakgrunden till språkinläring och inläraarspråket samt species i svenskan och finskan. Därtill presenteras läroplanen för grundskolan och gymnasiet samt försökpersonernas lärobokserie beträffande artikelbruket. Analysdelen inleds med en framställning om materialet och metoderna. Därefter följer själva analysen. Först presenteras utvecklingen hos de duktiga och de svaga för sig och till slut jämförs dessa två grupper med varandra.</p> <p>Resultaten visar att de duktiga klarar av artikelbruket signifikant bättre än de svaga. De duktiga förkovrar sig under gymnasiet medan nivån på de svaga är densamma både i början och i slutet av gymnasiet. De problem som båda elevgrupperna möter är likadana, men de svaga har problem i större utsträckning än de duktiga. Båda grupperna har mest problem med artikelbruket vid bestämt species och i årskurs 3 är den vanligaste feltypen inkorrekt bestämd form.</p>	
Uppslagsord inläraarspråk, artikelbruk, species	
Bibliotek/Förvaringsplats Aallon kirjasto	
Övriga uppgifter	

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

FIGUR 1	Bestämd och obestämd form vid generellt species	25
FIGUR 2	Relativa frekvenser för alla speciesarterna hos de duktiga	41
FIGUR 3	Relativa frekvenser för obestämt species hos de duktiga	44
FIGUR 4	Relativa frekvenser för bestämt species hos de duktiga	50
FIGUR 5	Relativa frekvenser för generellt species hos de duktiga	58
FIGUR 6	Relativa frekvenser för alla speciesarterna hos de svaga	67
FIGUR 7	Relativa frekvenser för obestämt species hos de svaga	69
FIGUR 8	Relativa frekvenser för bestämt species hos de svaga	75
FIGUR 9	Relativa frekvenser för generellt species hos de svaga	83
FIGUR 10	Relativa frekvenser för alla speciesarterna hos de duktiga vs de svaga i årskurs 1	90
FIGUR 11	Relativa frekvenser för alla speciesarterna hos de duktiga vs de svaga i årskurs 3	91
FIGUR 12	Relativa frekvenser för obestämt species hos de duktiga vs de svaga i årskurs 1	94
FIGUR 13	Relativa frekvenser för obestämt species hos de duktiga vs de svaga i årskurs 3	95
FIGUR 14	Relativa frekvenser för bestämt species hos de duktiga vs de svaga i årskurs 1	100
FIGUR 15	Relativa frekvenser för bestämt species hos de duktiga vs de svaga i årskurs 3	100
FIGUR 16	Relativa frekvenser för generellt species hos de duktiga vs de svaga i årskurs 1	107
FIGUR 17	Relativa frekvenser för generellt species hos de duktiga vs de svaga i årskurs 3	108

FÖRTECKNING ÖVER TABELLER

TABELL 1	Kvantitativt och notivt species i finskan	32
TABELL 2	Korrektthetsprocent för alla speciesarterna hos de duktiga	42
TABELL 3	Korrektthetsprocent för obestämt species hos de duktiga	46
TABELL 4	Substantiv med efterföljande bestämning hos de duktiga	46
TABELL 5	Substantiv utan bestämning hos de duktiga	47
TABELL 6	Formella fall hos de duktiga	48
TABELL 7	Substantiv med framförställd bestämning hos de duktiga	49
TABELL 8	Korrektthetsprocent för bestämt species hos de duktiga	52
TABELL 9	Anaforiska fall hos de duktiga	53
TABELL 10	Substantiv med possessivpronomen eller genitiv hos de duktiga	53
TABELL 11	Unika fall hos de duktiga	54
TABELL 12	Definita fall hos de duktiga	55
TABELL 13	Associativa fall hos de duktiga	56
TABELL 14	Substantiv med efterföljande bestämning hos de duktiga	56
TABELL 15	Korrektthetsprocent för generellt species hos de duktiga	60
TABELL 16	Abstrakter, ämnesnamn och kollektiver hos de duktiga	61
TABELL 17	Klassen med vaga gränser hos de duktiga	62
TABELL 18	Fraser av olika slag hos de duktiga	63
TABELL 19	Vilken individ som helst hos de duktiga	64
TABELL 20	Innehavare av en social roll hos de duktiga	65
TABELL 21	Avgränsad klass hos de duktiga	66

TABELL 22	Korrektthetsprocent för alla speciesarterna hos de svaga	68
TABELL 23	Korrektthetsprocent för obestämt species hos de svaga	70
TABELL 24	Formella fall hos de svaga	71
TABELL 25	Substantiv med efterföljande bestämning hos de svaga	72
TABELL 26	Substantiv utan bestämning hos de svaga	73
TABELL 27	Substantiv med framförställd bestämning hos de svaga	74
TABELL 28	Korrektthetsprocent för bestämt species hos de svaga	76
TABELL 29	Substantiv med possessivpronomen eller genitiv hos de svaga	77
TABELL 30	Anaforiska fall hos de svaga	78
TABELL 31	Unika fall hos de svaga	79
TABELL 32	Definita fall hos de svaga	80
TABELL 33	Associativa fall hos de svaga	81
TABELL 34	Substantiv med efterföljande bestämning hos de svaga	81
TABELL 35	Korrektthetsprocent för generellt species hos de svaga	85
TABELL 36	Abstrakter, ämnesnamn och kollektiver hos de svaga	85
TABELL 37	Klassen med vaga gränser hos de svaga	86
TABELL 38	Fraser av olika slag hos de svaga	87
TABELL 39	Vilken individ som helst hos de svaga	88
TABELL 40	Innehavare av en social roll hos de svaga	88
TABELL 41	Avgränsad klass hos de svaga	89
TABELL 42	Korrektthetsprocent för alla speciesarterna i hela gruppen i årskurs 1	92

TABELL 43	Korrektshetsprocent för alla speciesarterna i hela gruppen i årskurs 3	93
TABELL 44	Korrektshetsprocent för obestämt species i hela gruppen	96
TABELL 45	Formella fall hos de duktiga vs de svaga	97
TABELL 46	Substantiv med efterföljande bestämning hos de duktiga vs de svaga	97
TABELL 47	Substantiv utan bestämning hos de duktiga vs de svaga	98
TABELL 48	Substantiv med framförställd bestämning hos de duktiga vs de svaga	99
TABELL 49	Korrektshetsprocent för bestämt species i hela gruppen	103
TABELL 50	Substantiv med possessivpronomen eller genitiv hos de duktiga vs de svaga	103
TABELL 51	Anaforiska fall hos de duktiga vs de svaga	104
TABELL 52	Unika fall hos de duktiga vs de svaga	105
TABELL 53	Definita fall hos de duktiga vs de svaga	106
TABELL 54	Associativa fall hos de duktiga vs de svaga	106
TABELL 55	Substantiv med efterföljande bestämning hos de duktiga vs de svaga	106
TABELL 56	Korrektshetsprocent för generellt species i hela gruppen	109
TABELL 57	Abstrakter, ämnesnamn och kollektiver hos de duktiga vs de svaga	110
TABELL 58	Klassen med vaga gränser hos de duktiga vs de svaga	110
TABELL 59	Fraser av olika slag hos de duktiga vs de svaga	111
TABELL 60	Vilken individ som helst hos de duktiga vs de svaga	111
TABELL 61	Innehavare av en social roll hos de duktiga vs de svaga	112

INNEHÅLL

INLEDNING	1
2 INLÄRARSPRÅKET	3
2.1 Olika typer av språkinlärning	3
2.2 Typiska drag i inläraarspråket	4
2.3 Utvecklingsgången	7
2.4 Om forskning i inläraarspråket	9
3 SPECIES I SVENSKAN	12
3.1 Allmänt	12
3.2 Obestämt species	14
3.2.1 Artikelbruket vid obestämt species	14
3.2.2 Betydelse vid obestämt species	16
3.3 Bestämt species	18
3.3.1 Artikelbruket vid bestämt species	18
3.3.2 Betydelse vid bestämt species	19
3.3.2.1 Referenten är tidigare omtalad	20
3.3.2.2 Referenten är bestämd genom association	21
3.3.2.3 Referenten är unik	22
3.4 Generellt species	23
3.4.1 Artikelbruket vid generellt species	23
3.4.2 Betydelse vid generellt species	24
3.4.2.1 Avgränsad klass	26
3.4.2.2 Vilken individ som helst	27
3.4.2.3 Klassen med vaga gränser	28
3.4.2.4 Abstrakter, ämnesnamn och kollektiver	29
3.4.2.5 Funktionär eller innehavare av en viss social roll	30
3.4.2.6 Fraser och talesätt av olika slag	31
4 SPECIES I FINSKAN	32
4.1 Allmänt	32

4.2 Obestämt och bestämt species	32
4.3 Generellt species	34
5 UNDERVISNING AV FRÄMMANDE SPRÅK	35
5.1 Läroplanen	35
5.2 Undervisning i grammatik	36
6 MATERIAL OCH METODER	37
6.1 Om material	37
6.2 Om metoder	38
7 ARTIKELBRUKET I INLÄRARSVENSKAN	41
7.1 Duktiga inlärare	41
7.1.1 Obestämt species	44
7.1.2 Bestämt species	49
7.1.3 Generellt species	57
7.2 Svaga inlärare	66
7.2.1 Obestämt species	69
7.2.2 Bestämt species	74
7.2.3 Generellt species	82
7.3 Jämförelse av duktiga och svaga inlärare	90
7.3.1 Obestämt species	94
7.3.2 Bestämt species	99
7.3.3 Generellt species	107
8 SAMMANFATTNING	114
KÄLLOR	118
BILAGA	122

2 INLÄRARSPRÅKET

2.1 Olika typer av språkinlärning

Inläraarspråket har olika benämningar på engelska som t.ex. learner language, interlanguage, approximative system och idiosyncratic dialekt. På svenska kallas inläraarspråket också för interimspråk. Trots olika termer har inläraarspråket samma definition. Det är en språkform som ligger mellan inläraarens modersmål och målspråket (Faerch, Haastrup & Phillipson 1984, 269; Viberg 1987, 6; Linnarud 1993, 41). Det är bara några inläraare som når målspråksnivån. När inläraare inte går vidare i sin språkutveckling, kan man tala om fossilisering av språk. Med denna term avser man att den språkliga utvecklingen hos individen har stannat och nivån på språket har blivit permanent (Ekerot 1995, 29; Gass & Selinker 1994, 11; Linnarud 1993, 41). Eftersom det är svårt att definiera när den språkliga utvecklingen har stannat, tycker Gass och Selinker (1994, 11) att man hellre borde tala om stabilisering av språk. Jämfört med modersmålet är inläraarspråket ett reducerat system när det är fråga om komplicitetsgrad i pragmatik, syntax och i fonologi och i antalet ord det innehåller. Det finns också andra förenklade system som till exempel pidginspråk och barnspråk (Faerch, Haastrup & Phillipson 1984, 273). Med förstaspråksinlärning syftar man på språktillägnande som sker då ett barn lär in ett språk innan några andra språk har hunnit bli etablerade. Denna definition utesluter inte det faktum att barnet till föräldrar av skilda modersmål kan ha två språk som förstaspråk. Men det är fråga om andraspråk då modersmålet har blivit ordentligt etablerat och ett nytt språk lärs in efter det. Andraspråksinlärning sker i målspråksmiljö och den kan vara antingen formell eller informell. Formell språkinlärning försiggår då inläraare av ett språk blir undervisade medan inlärning utan undervisning kallas informell (Ellis 1990, 2). Till andraspråksinlärningen hör också främmande språksinlärning som är formell och sker i icke-autentisk språkmiljö. (Viberg 1987, 9-11.)

1 INLEDNING

I denna pro gradu-avhandling studerar vi species och artikelbruket i finska gymnasisters uppsatser ur ett longitudinellt perspektiv. Som blivande språklärare är vi mycket intresserade av denna fråga eftersom artikelbruket i svenskan inte är ett enkelt problem för finska inlärare. Finskan saknar artikelsystem och detta vållar problem för finska elever då de lär sig ett språk med artikelsystem. Det är mycket nyttigt för oss att bekanta oss med de problem som gymnasisterna har i artikelbruket. Med hjälp av denna undersökning blir vi medvetna om de svåraste punkterna och vi kan lägga mera märke till dem i vår egen undervisning. Vi förmodar att elevernas allmänna framgång i svenskan har samband med framgången i artikelbruket. Därtill antar vi att det händer förbättring i behärsknigen av artikelbruket under gymnasiet.

Vi redogör för utvecklingen i artikelbruket under gymnasiet samt jämför de duktiga och svaga elevernas behärskning av artikelbruket med varandra. Undersökningsmaterialet består av 104 uppsatser skrivna av 26 gymnasister. Var och en av eleverna har skrivit fyra uppsatser, två i årskurs 1 och två i årskurs 3. Den andra av uppsatserna i årskurs 3 är studentuppsatsen. Hälften av uppsatserna är skrivna av de duktiga och hälften av de svaga eleverna. Vi undersöker hur de tre speciesarterna och deras subklasser fördelar sig i materialet och uträknar frekvenser för dem. Vi utgår mestadels från betydelsesidan och obestämt, bestämt och generellt species är oftast fördelade efter betydelse i subklasserna. Ibland utgår vi emellertid från formen. Därtill studerar vi hurdana fel det finns i artikelbruket vid speciesarterna och vilken speciesart som behärskas bäst osv. Samtidigt följer en analys av olika fall. Studien är sålunda både kvantitativ och kvalitativ. Vi gör också signifikanstester för att få veta om resultaten har giltighet utanför den studerade korpusen.

I arbetet behandlas först den teoretiska bakgrunden för undersökningen. För det första presenteras uppfattningar om språkinlärning och inlärarspråket. Sedan följer en presentation av species i svenskan ur målspråkets perspektiv. Med hjälp av den noggranna prestationen av normen i svenskan kan vi jämföra inläraspråket på det bästa möjliga sättet med målspråket. I teoridelen och hela undersökningen har vi mycket nytta av Svartholms doktorsavhandling *Svenskans artikelsystem* och Axelssons *Noun phrase development in Swedish as a second*

2.2 Typiska drag i inlärarspråket

Enligt Faerch, Haastrup och Phillipson (1984, 272-275) kan de drag som karakteriserar inlärarspråket delas i två delar. Dragen är antingen formella eller funktionella. Ur funktionell synvinkel är kommunikationen på inlärarspråket reducerat i jämförelse med målspråket. De som använder inlärarspråket har ofta svårigheter att nå sina kommunikativa mål på grund av brister i den kommunikativa kompetensen. (Faerch, Haastrup & Phillip 1984, 275.) Den bristfälliga kompetensen är inte bara störande för den som talar inlärarspråket utan den kan också vålla svårigheter för en infödd samtalspartner. De formella dragen är lätt känna igen hos en icke-infödd språkbrukare. Efter Vibergs (1987, 30-41) mönster tar vi upp följande formella drag: element från andra språk än målspråket, undvikande, förenkling, övergeneralisering, helinfralärning och annan holistisk inläring samt innovationer och kompensatoriska uttryck.

Med **element från andra språk än målspråket** avser Viberg bl.a. att strukturer från modersmålet eller från något annat språk förs över till målspråket. Denna omedvetna överföring kallas för transfer medan ett funktionellt utnyttjande av sådana element betraktas som lån eller kodväxling. (Viberg 1987, 41.) Då transfer ger upphov till felaktiga begrepp, strukturer och former i målspråket, kallas den felaktiga överföringen interferens eller negativ transfer. På motsvarande sätt kallas överförandet av strukturer som är korrekta på målspråket positiv transfer. (Viberg 1987, 51; Gass & Selinker 1994, 55.) Enligt Odlin orsakar likheter och skillnader mellan språk inte bara positiv och negativ transfer utan också variation i inläringstider. Han är av den åsikten att variationen beror på modersmålets inverkan. Som ett exempel behandlar han hur lång tid det tar av olika medlemmar av amerikansk diplomatisk kår att lära sig främmande språk. Enligt den undersökningen är det mycket svårare för amerikaner att lära sig finska än svenska. Det tar 24 timmar att bli duktig i svenskan medan likadan skicklighet i finskan nås först efter 44 timmar. (Odlin 1989, 38-41.) Ett centralt begrepp som hänger ihop med transfer är markerade eller omarkerade strukturer. Markerade strukturer är sådana element som uppfattas svårare och mer komplexa även av infödda talare medan omarkerade strukturer betraktas som semantiskt genomskinliga och lätta. Ju större graden av markering är desto mer ökar inläringssvårigheter. (Viberg 1987,

language. Därtill ges en översikt över speciesfenomenet i finskan. Ytterligare diskuteras grundskolans och gymnasiet läroplan beträffande artikelbruket samt undervisning i artikelbruket under gymnasiet.

Analysdelen inleds med en framställning av undersökningsmaterialet samt de allmänna metoder som vi har använt i undersökningen. Sedan följer själva analysdelen, som påbörjas med de duktiga elevernas utveckling i artikelbruket från årskurs 1 till årskurs 3. Först presenteras relativa frekvenser och behärsningen beträffande alla speciesarterna och därefter betraktas obestämt, bestämt och generellt species i sig med sina subklasser. Efter de duktiga (avsnitt 7.1) kommer vi att ge en likadan presentation hos de svaga eleverna (i avsnitt 7.2). I avsnitt 7.3 jämförs de duktiga och svaga elevernas utveckling i artikelbruket med varandra. Vi betraktar också våra egna resultat i ljuset av några andra forskares resultat. Till slut gör vi en sammanfattning av det hela.

52-53.) Gass och Selinker (1994, 97) säger att omarkerade strukturer är vanligare än markerade i världens språk.

Enligt Odlin (1989, 37-38) förekommer det i tal och skrift olika produktionsfel som t.ex. substitution och lånöversättning. Dessa produktionsfel faller samman med Vibergs (1987, 41) **element från andra språk än målspråket**. Odlin (1989, 37-38) säger att substitutionen yttrar sig genom användning av källspråkliga ord i en målspråklig text. Ett tydligt exempel på substitution finns i nedan följande sats: *Now I live with my parents. But sometimes I must go bort*. En svenska inlärare av engelskan ersätter det engelska ordet *away* med det svenska ordet *bort*. Viberg (1987,41) kallar samma fenomen kodväxling. Interferens orsakar också ordagranna överföringar av målspråkliga strukturer eller ord och Odlin (1989, 36-38) kallar dem lånöversättning. En spansk inlärare av engelskan kan t.ex. transferera den spanska ordföljden till engelskan. Han eller hon säger *the porch of Carmen* på spanskt sätt i.st.f. *Carmen's porch* som är den enda rätta formen i engelskan. Odlin klassificerar detta exempel till lånöversättning och skiljer inte mellan medveten och omedveten överföring, vilket Viberg (1987,41) gör.

Underproduktion ger tecken på sin förekomst genom **undvikande**. Språkförvärvaren kan försöka undvika strukturer som inte finns på modersmålet i det nya språket. Det har visat sig att det finns ett samband mellan underproduktion och avståndet mellan språken, dvs språken som obesläktade orsakar mest undvikande. (Odlin 1989, 36-37.) Underproduktion har ofta som följd överproduktion. Som ett exempel på detta kan man betrakta japanska studenter som undviker relativa satser i sin inlärarsvenska och p.g.a. detta använder de för mycket enkla satser, vilket avviker från engelskan av infödda talare. Det finns också andra orsaker som ligger bakom överproduktion som t.ex. skilda kulturer. En amerikansk inlärare av hebreiskan kan transferera sina mångtaliga och överflödiga ursäkter som inte förekommer i den mån i hebreiskan. (Odlin 1989, 36-37.) Viberg (1987, 35) behandlar också undvikande och enligt honom är det väldigt svårt att lägga märke till det. Undvikandet yttrar sig genom att konstruktioner som inte finns på modersmålet eller som är komplexa av någon orsak används i betydligt mindre utsträckning hos inlärare av svenskan än hos infödda talare eller utelämnas helt och hållet. (Viberg 1987, 35.) Enligt Gass och Selinker (1994, 89-90) har forskare varit oeniga vad som orsakar undvikande. Man har påstått att likheter mellan

modersmålet och målspråket kan ge upphov till undvikande. Men å andra sidan har man också kommit underfund med att undvikandet i hög grad beror på olikheter mellan språken och i viss mån också på den struktur som håller på att läras in är komplex.

Det finns flera typer av **förenklingar**. Den kan förekomma inom syntaks, morfologi och inom fonologi. Den syntaktiska förenklingen yttrar sig i form av utelämnade av satsled. En icke-infödd språkbrukare kan förenkla satsen *dom jobbar inte* genom att säga *inte jobba*. Utelämningen av böjningsändelsen i finitet *jobbar* är däremot ett exempel på morfologisk förenkling. Inom fonologin föredrar inlärare av ett nytt språk stavelser som innehåller bara en konsonant i början av ordet. Det finns också förenkling på det lexikala planet dvs. överandvändning eller överextension av vanliga ord. Ett tydligt exempel på detta är bruket av verbet *gå* bland invandrare. Verbet *gå* används ofta i.st.f. rörelseverben *åka* och *resa*. (Viberg 1987, 31- 33.) Nästa typiska drag är **övergeneralisering**, vilket innebär att en regel används utanför dess tillämpningsområde. Som ett exempel på det syntaktiska planet kan man betrakta användningen av omvänd ordföljd. Ordföljden ställer till problem för många inlärare av svenskan. Först använder de endast rak ordföljd och senare när de äntligen upptäcker regeln för omvänd ordföljd, börjar de använda den genomgående i alla satser. På det morfologiska planet förekommer övergeneralisering när vanliga böjningsändelser används i.st.f. mindre vanliga. En inlärare av svenskan kan t.ex. böja orden *bröder* och *köpte* genom att säga *brorar* och *köpade*. (Viberg 1987, 33-34.)

Helfrasinlärning och annan holistisk inlärning har till innebörd att inläraren har en klar uppfattning om helhetsbetydelsen även om han använder oanalyserade enheter utan att kunna variera strukturer. Detta kan leda till att andraspråksinläraren tros kunna mer än vad han egentligen gör. En andraspråksinlärare kan t.ex. utträta en komplex befallning genom att säga *Get out of here!* trots att han annars använder satser av föga komplicitetsgrad som t.ex. *No ice cream* eller *Kenny car*. (Viberg 1987, 36-38.) Som sista drag tar vi upp **innovationer och kompensatoriska uttryck**. De består av omskrivningar och olika slag av nybildningar på det lexikala området. En andraspråksinlärare som inte kommer på eller inte kan ordet *askfat* kan använda ordet *cigarettallrik* i.st.f. det riktiga ordet eller ty sig till parafrasen *en sak som man använder när man röker för att ta cigarett*. (Viberg 1987, 39.)

2.3 Utvecklingsgången

Eftersom inläring ses som ett kontinuum där inläraren går framåt mot målspråket, har man undersökt i vilken ordning olika strukturer lärs in och man har också varit intresserad av om inlärningsordningen är densamma för förstaspråksinlärare och för andraspråksinlärare. Denna ordningsföljd kallas också inlärningsgång som innebär att reglerna avlöser varandra i en bestämd ordning tills man behärskar regeln fullständigt (Viberg 1987, 6). Det är många forskare som har gjort undersökningar av morfeminläring. Som exempel på de tidiga studier tar vi upp forskarna Dulays och Burts undersökning om hur kinesiska och spanska barn böjde ord och använde grammatiska morfem i engelskan. De kom till det resultatet att modersmålet inte har något inflytande över ordningsföljden, dvs. deras testpersoner lärde sig i samma ordning oberoende av modersmålet. (Dulay & Burt 1974, 37-53). Det finns också andra forskare som t.ex. Bailey, Madden, Krashen och Larsen-Freeman som har sysselsatt med samma frågor (Ellis 1994, 92-93). Nedan följer ett schema som vi har hämtat ur Krashen (1982, 13) som har forskat i hur vuxna inlärare lär sig olika morfem i engelskan:

1. progressiv <i>-ing</i>	<i>running</i>
plural <i>-s</i>	<i>two books</i>
kopula <i>to be</i>	<i>he is big</i>
2. hjälpverbet <i>to be</i>	<i>he is running</i>
artiklarna <i>the</i> och <i>a</i>	
3. regelbunden imperfekt	<i>she went</i>
4. regelbunden imperfekt	<i>she climbed</i>
tredje person singularis <i>-s</i>	<i>she runs</i>
possessiv <i>-s</i>	<i>man's hat</i>

Andra undersökningar ger också stöd för påståendet att vuxna och barn har ungefär samma inlärningsordning oberoende av modersmålet (Linnarud 1993, 42). Men det finns också forskare t.ex. Sajavaara som har fått avvikande resultat. Han tycker att alla problem som finska elever har med artikelbruket i engelskan kan inte förklaras med det faktum att också de infödda talarna av engelskan har problem med artiklar då de håller på att tillägna sig sitt modersmål. Orsaken till dessa problem beror åtminstone delvis på modersmålets inverkan. (Sajavaara 1983, 76-85.)

Axelsson (1994, 6-100) har forskat i hur de vuxna inlärarna av svenska som andra språk utvecklar nominalfrasen och tillägnar sig bestämdhet. Studien behandlar inlärarspråkets utveckling ur longitudinellt perspektiv men den har också karaktär av en tvärsnittsstudie. Axelsson jämför tre olika inlärargrupper (20 finska, 20 polska och 20 spanska) med varandra och kommer till det resultatet att alla dessa tre inlärargrupper i stort sett har samma inlärningsgång av svenskans NPn oberoende av modersmålet. Enligt Axelsson kan tre olika stadier urskiljas:

Stadium 1	Namn MoNI Oböjda substantiv MoND	<i>Rom</i> <i>tre flickor</i> <i>flicka</i> <i>min syster</i>
Stadium 2	MoNDefD NDefD IndNI	<i>hela dagen</i> <i>flickan</i> <i>en flicka</i>
Stadium 3	IndMONI DefMoNDefD	<i>ett gult hus</i> <i>Det gula huset</i>

Symbolerna tolkas på följande sätt:

MoNI = Modifierare- Nomen-Indefinit

MoND = Modifierare-Nomen-Definit

MoNDefD = Modifierare-Nomen-enklitisk **Definit** artikel- **Definit**

NDefD = Nomen-enklitisk **Definit** artikel-**Definit**

IndNI = **Indefinit** artikel-Nomen- **Indefinit**

DefMoNDefD = **Definit** artikel-**Modifierare**-Nomen-enklitisk **Definit** artikel- **Definit**

De olika stadierna baserar sig på frekvens och korrekthet. Alla inlärare behärskar det första stadiet där substantivet är oböjt och ibland föregånget av en modifierare. Det första stadiet innebär helfrasinläring. Nominalfrastyperna på stadium 2 förekommer mindre frekvent och korrekt. Dessa fraser används av sådana språkförvärvare som kommit litet längre med sin språkutveckling. I det andra stadiet behövs det en övergeneralisering av en regel. I det tredje stadiet påträffas de komplexa nominalfraserna som är allra svårast och minst använda. Bruket av dessa konstruktioner förutsätter en medveten tillämpning av den adekvata regeln. (Axelsson 1995, 7-18.)

2.4 Om forskning i inlärarespråket

Man började undersöka andraspråk ganska sent på 1900-talet. Det blev viktigt att jämföra språk med varandra. Den första riktningen inom forskningen var kontrastiv som senare togs över av felanalys. De gamla metoderna används fortfarande trots den hårda kritiken. Det har kommit också nyare metoder som t.ex. så kallade interlingua-studier (performansanalys) vars syfte är att studera alla konstruktioner och inte bara de felaktiga som i felanalys. (Linnarud 1993, 33-56.)

Det finns två hypoteser kring **kontrastiv analys**; den starka och den svaga hypotesen. Enligt den starka hypotesen kunde man förutspå fel och förklara dem. Det som var olikt mellan modersmålet och det nya språket ansågs vara svårt medan det som var likt var lätt. Man lade stor vikt vid skillnaderna mellan språken i undervisning och med hjälp de kontrastiva metoderna trodde man sig kunna undvika svårigheter och fel. Det största felet med den starka tolkningen är dess antagande att modersmålet helt och hållet styr inläring av det nya språket. (Gass & Selinker 1994, 60-63.) Den starka tolkningen blev mycket hårt angripen för den misslyckades att förutspå de eventuella felkällorna. Så småningom vann den svaga tolkningen mer och mer utrymme och till slut blev den en del av felanalys. Den svaga hypotesen bygger inte på förutsägelser utan på de fel som faktiskt förekommer bland andraspråksinlärare. (Gass & Selinker 1994, 60-63.)

Felanalys är en lingvistisk analys som koncentrerar sig på de fel som inläraren gör. Man jämför fel med de rätta formerna i målspråket. (Gass & Selinker 1994, 67.) Många andraspråksinlärare är rädda för att de gör fel. Men enligt Corder (1981, 10-25) är detta något positivt. Det visar att inläringen pågår. Det är också viktigt att skilja mellan olika fel. Det är inte underligt att andraspråksinlärare gör fel eftersom t.o.m. infödda talare begår misstag. Det finns alltså en skillnad mellan misstag och fel. Misstag är en gångs företeelser, så kallade lapsusar som kan hända likaväl för en andraspråksinlärare som för en infödd talare. När allt kommer omkring är talaren medveten om sitt misstag och kan korrigera det om det bara känns nödvändigt. Fel är däremot systematiska och inläraren känner inte igen dem. (Corder 1981, 10-25.) Det finns två huvudtyper av fel; interlingvala och intralingvala. Interlingvala fel kan härledas från modersmålet. Det är alltså fråga om interferens. När en inlärare i sin tur

gör sig skyldig till intralingvala fel, beror detta inte på modersmålet utan dessa fel kan förekomma bland alla främmandespråksinlärare oberoende av modersmålet. (Gass & Selinker 1994, 68.) Felanalys har också fått kritik p.g.a. den grova tudelningen av fel till intralingvala och interlingvala fel. Duskova (1983, 221-222) ifrågasätter detta och enligt henne kan t.ex. felen i artikelbruket samtidigt höra till båda typerna. Hon är av den åsikten att felen i artikelbruket kan bero både på modersmålet och på målspråket. Utelämnandet av artikeln kan härledas från modersmålet eftersom det inte finns några artiklar i tjeckiskan. Men den onödiga utsättningen av artikeln beror på att inläraren inte vet hur man använder olika artiklar i engelskan.

Det är många forskare som har kritiserat felanalys som t.ex. Gass och Selinker (1994, 68-70). De tycker att det är svårt att lägga märke till undvikande om man bara räknar upp fel. Schachter (1974, 209-212) har forskat i hur inlärare av engelskan med skilda modersmål använder relativa bisatser. Hon räknade inte bara upp felen utan tog också hänsyn till de rätta formerna. De infödda talarna av persiskan och arabiskan gjorde mest fel även om sättet att bilda relativsatser i dessa språk är likt engelskan. Japanerna och kineserna gjorde inte många fel men det var sällan de använde relativsatser. Om enbart traditionell felanalys hade använts skulle man ha förbisett undvikande. Mot den bakgrunden är det lätt förstå den kritik som finns mot felanalys, t.ex. enligt Linnarud (1993, 37) får man ingen ny information om man bara detaljerat anger andelen fel utan det är viktigt att förklara dem.

En annan svårighet med felanalys är att det är svårt att definiera vad som är felet. Schachter (1983, 41-42) tog upp följande exempel: *But when oil discovered in 1948 and began export it in 1950...* Exemplet är skrivet av en arabisk inlärare av engelskan. Enligt henne är det fråga om en passivkonstruktion. Det fattas bara verbet *be* i preteritumform. En annan möjlig tolkning kunde vara att arabiska inlärare tror att verbet *discover* förekommer i både transitiv och intransitiv form i engelskan. (Gass & Selinker 1994, 70-71.) Det finns också andra svårigheter med felanalys. Det är inte den lättaste uppgiften att fundera ut vad en inlärare menar med sin text. Faerch, Haastrup och Phillipson (1984, 283) är av den åsikten att det är viktigt att ha både infödda talare och människor med goda kunskaper som forskare i det språk som är under undersökning. Den sistnämnda gruppen behövs för att den ska ta reda på eventuella förekomster av dolda fel. Ur grammatisk synvinkel betraktat är dolda fel rätt men

de är felaktiga på semantiskt eller pragmatiskt sätt. En tysk inlärare av engelskan kan t.ex. yttra sig så här: *You mustn't take off your hat*, när han egentligen menar med sitt yttrande: *Du behöver inte ta av hatten* (Gass & Selinker 1994, 24).

Performansanalys började litet senare än felanalys och den hade en dominerande ställning i Amerika på 70-talet. Performansanalys avvek från felanalys genom att den försökte beskriva andraspråkinlärarens utveckling med hjälp av både de korrekta och inkorrekta formerna. (Ellis 1990, 46.) De olika morfemstudier där uppkomsten av vissa grammatiska morfem räknades i obligatoriska kontexter var en viktig undersökningstyp. Som tidigare nämnts upptäckte Dulay och Burt evidens att det finns en gemensam ordningsföljd i andraspråksinläringen oberoende av modersmålet (se närmare avsnitt 2.2, s.7). Performansanalys har också fått mycket kritik, i synnerhet de tidiga morfemstudierna. Man har undersökt endast några enstaka morfem och gjort generaliseringar över detta (Ellis 1994, 95). En annan svaghet är att man inte har tagit hänsyn till alla kontexter utan enbart de obligatoriska kontexter har någon betydelse. T.ex. kan en inlärare av engelskan använda formen *-ing* i alla sammanhang och detta bruket betraktas korrekt eftersom man utesluter möjligheten till övergeneralisering. (Ellis 1990, 48-49.)

3 SPECIES I SVENSKAN

3.1 Allmänt

Det finns många forskare som har sysselsatt med speciesproblematiken. Speciesfrågan är mycket komplicerad vilket framgår av forskarnas varierande synsätt. I många grammatikor nöjer man sig med att endast räkna upp olika fall eftersom reglerna är vaga. I fortsättningen tar vi upp enligt vår mening de viktigaste forskarna t.ex. Svartholm osv. och gör en kombination av dessa olika synsätt.

Species är en semantisk kategori, vilket hör till språkets betydelsesida. Termen species härstammar från Adolf Noreen, och han gjorde skillnaden mellan den definitiva eller bestämda eller anaforiska betydelsen, den indefinita eller obestämda betydelsen och den allmänna eller generella eller expressiva betydelsen. (Noreen 1904, 76.) Benämningen species används i svensk språkvetenskap och mera internationella beteckningar är *bestämmdhet* eller *definitihet*. Det finns emellertid ett problem med dessa beteckningar. De kan nämligen uppfattas som benämningar för bara bestämt species inom hela specieskategorin. (Källström 1993, 103-104.) Det bästa är att använda termen species. När en talare vill uttrycka species måste han först göra några val. Han måste avgöra om substantivet ifråga har obestämd, bestämd eller generisk referens. Sen måste han välja en lämplig artikel. När det är fråga om bestämd referens, används bestämd form t.ex. *jag jagar fågeln*. Vid obestämd referens används oftast obestämd artikel, t.ex. *jag jagar en fågel*. När substantivet har generisk referens är det fråga om generellt species och då kan man använda såväl bestämd och obestämd form samt artikellös form. (Noreen 1904, 76-77.):

- (1) a. *Triangeln*
- b. *en triangel är en tresidig rättlinig figur*
- c. *Jag jagar fågel*

I svenskan såsom i andra germanska språk finns det ett artikelsystem som uttrycker bestämdhet (Hakulinen 1968, 413-414). Artiklarna är ett resultat av en relativt sen utveckling. T.ex. hade latinets *bonus* betydelse *en god man* och *den goda mannen* efter sammanhanget och i början av 1000-talet betydde *bonde* både *en bonde* och *bonden* i svenskan. Svenskan har ännu idag relikter från denna tid. Släktskapsorden används utan

artiklar med bestämd betydelse såsom egennamn. Den enklitiska slutartikeln är ett särdrag för de nordiska språken. Tyskan och engelskan har däremot framförstålld artikel. (Wessén 1970, 15.) Den bestämda slutartikeln i de nordiska språken har utvecklats från ett demonstrativt pronomen, pronomenet *enn* (inn) och den är sammansmält till ändelsen (Ågren 1912, 1). Enligt Terner har obestämd artikel *en* utvecklats från räkneord. Den försvagade användningen av räkneordet *en* (obestämd artikel) började synas på 1300-talet. Likadan utveckling påträffas samtidigt också i andra germanska språk. Obestämd artikel förekommer tidigt vid personbeteckningar. I början används obestämd artikel i samband med substantiv som betecknar en enda bestämd individ som inte är bekant eller närmare angiven. (Terner 1922, 143-151.) Det finns dock också sådana språk, som inte har något enhetligt system, som uttrycker species, t.ex. finska och de andra finsk-ugriska språken utom ungerska. Artiklar fattas också i klassiskt latin och i allmänhet i de slaviska språken. Dessa språk har i detta avseende ett lägre utvecklingsstadium och de måste uttrycka specieskategorierna på något annat sätt. (Hakulinen 1968, 413-414.)

Svartholm (1978, 9-13) har Browns (1973) beskrivning av engelskans artikelbruk *A First Language* som grundläggande källa i sin undersökning. Hon tillämpar Browns system för engelskan i svenskan. Också Svartholm poängterar att det är viktigt att se skillnaden mellan form och innehåll och inte blanda dessa nivåer i beskrivningen av artikelbruket. Det som avgör valet av artikel är hur talaren bedömer mottagarens kunskaper om innehållet. Följande schema föreställer artikelbruket vid referens till individer:

A	Talare: specifik referent Bedömning: referenten är specifik för mottagaren Artikel: bestämd
B	Talare: specifik referent Bedömning: referenten är icke-specifik för mottagaren Artikel: obestämd
C	Talare: icke-specifik referent Bedömning: referenten är icke-specifik för mottagaren Artikel: obestämd
D	Talare: icke-specifik Bedömning: referenten är specifik för mottagaren Artikel: obestämd

Tidigare har man använt termen *specifik* enbart i bestämd betydelse, men Teleman (1969) är den första som använder termen *specifik* i en annan betydelse. Enligt honom kan också indefinita nominalfraser ha en specifik betydelse. Med den specifika betydelsen menas att en viss referent är känd av talaren men okänd av lyssnaren medan den icke-specifika betydelsen innebär att en viss referent är okänd för båda talare och åhörare. (Axelsson-Viberg 1985, 95 och 103.) Schemat är hämtat ur Svartholm som i sin tur baserar sin indelning på Browns uppfattning. I vårt arbete går vi först igenom kategorierna B-D i avsnitt 3.2 Obestämt species och i avsnitt 3.3 Bestämt species behandlas kategorin A närmare.

3.2 Obestämt species

3.2.1 Artikelbruket vid obestämt species

Vid obestämt species syftar substantivet på någon referent som inte antas vara känt för åhöraren. Obestämt species uttrycks med obestämd artikel i singularis och med artikellös form i pluralis. Vid räkningsbara substantiv i singularis används normalt de obestämda artiklarna *en* och *ett*, när den obestämda artikeln har individuell betydelse såsom i följande sats: *Där är en flicka.* (Amnell & Saari 1978, 35.) Den obestämda artikeln faller ibland samman med entalsbetydelsen hos substantivet. I satser med imperativisk innebörd vet talaren exakt vilket antal han menar med sin uppmaning. T.ex. i följande sats *Gräv en grop* har talaren klart för sig att det handlar endast om en *grop*. (Svartholm 1978, 41-42.) Som räkneord har *en* och *ett* starktryck, medan de är trycksvaga som obestämd artikel (Thorell 1982, 100). I pluralis fattas obestämt artikel och det artikellösa substantivet beskriver ett obestämt eller oavgränsat antal av arten (Amnell & Saari 1978, 37). Vid pluralis kan man alltså antingen välja en artikellös form eller använda antalsbetecknande ord som t.ex. indefinita pronomina eller räkneord. Den obestämda artikeln vid pluralis kan också uttryckas med *ena*. (Thorell 1982, 29.)

Till de icke-räkningsbara substantiven hör ämnesnamn (*smör, järn*), abstrakter (*lycka, frihet*) och egentliga kollektiver (*boskap, manskap*). De saknar pluralform och endast i undantagsfall sätts ut en obestämd artikel. Detta händer t.ex. vid ämnesnamn, då artikeln

betecknar en portion. I ett fall som *Han drack en öl till middag* är det alltså fråga om en flaska eller en sejdel öl. Men betydelsen är inte alltid obestämd som i följande sats: *Pojkarnas byxor är gjorda av ett tyg som tål det mesta*. Syftningen i föregående sats är närmast generell eftersom det är fråga om en sort. Vid de abstrakter som är räkningsbara som t.ex. *en tanke*, *en ide* och *en dröm* används obestämd artikel som vid konkreta substantiv. Ibland kan de abstrakter som saknar pluralform (icke-räkningsbara) också ha obestämd artikel om de föregås av ett särskiljande attribut såsom i exempel 2.

(2) Hans roman vittnar om en ovanlig mogenhet.

Den obestämda artikeln i detta exempel innebär att ovannämnda *mogenhet* får en viss avgränsning och individualisering. Men å andra sidan kan artikeln lika gärna utelämnas. (Amnell & Saari 1978, 44-48.)

Den obestämda artikeln ersätts ofta av pronomenet *någon* i frågande och nekande satser (Teleman 1969, 41-42). Användningen av pronomenet *någon* är endast möjligt vid obestämt species. I följande sats "*Man får inte skämma bort en hund.*" kan man inte använda pronomenet *någon* eftersom det alltså är fråga om substantiv med generell syftning. (Teleman 1969, 41-42.) *Någon* används speciellt i sådana yttranden då talaren inte är säker på om referenten existerar eller inte såsom i exempel 3.

(3) Jag undrar om jag får *någon* present idag?

(4) Jaså, du kom nyss. Såg du *en* karl med långa svarta mustascher och grön rock där nere.

I exempel 3 är referenten icke-specifik för den talande medan referenten i exempel 4 är specifik för talaren, därför använder han artikeln *en*. (Teleman 1969, 51-52.) I negerande uttryck som t.ex. i satsen "*Inte en kotte dök upp.*" används artikeln *en* i betydelsen *inte ens en* (Svartholm 1978, 42).

Substantiv som betecknar yrke, nationalitet, politisk eller annan åskådning har oftast generell syftning när de står i predikativ ställning som i exempel 5.

(5) Han är skulptör.

I detta fall förstås han som medlem av gruppen målare. Men om man predikativet bestäms av ett adjektivattribut eller en relativsats, är betydelsen specifik som i följande sats: *"Han är en bra skulptör."*, eftersom individen framträder ur gruppen. Exempel 5 kan också vara svaret på frågan: *"Vad är han?"*. Men om man frågar så här: *"Vem är han?"*, måste man sätta ut en obestämd artikel före substantivet i svaret. Svaret på frågan lyder alltså följande: *"Det är en skulptör."*, eftersom man frågar efter en okänd persons identitet. (Amnell & Saari 1978, 39.)

Ibland kan obestämda artikelfraser markera något bestämt som i följande exempel: *"Det var en trött och pressad Ingvar Carlsson som tog emot pressen."*. Namn har bestämd betydelse och därför är denna kombination med obestämd artikel och egennamn som betecknar en unik person litet förvånande. Men Wijk-Andersson (1996, 221-229) säger att detta inte är något nytt fenomen i svenskan. Ternér har också behandlat frågan (Ternér 1922, 161-163). Enligt Wijk-Andersson innebär den obestämda artikeln ett öppet, mera subjektivt iakttagarperspektivet. Det öppna perspektivet antyder att andra beskrivningar är möjliga vid andra tillfällen. (Wijk-Andersson 1996, 221-229.) Men det finns också egennamn med obestämd syftning, t.ex. *Han ville bli en Nurejev inom danskonsten*. I detta fall har egennamnet övergått till appellativ. Artikeln innebär att personen i fråga vill ha liknande egenskaper som en känd bärare av namnet har. (Thorell 1982, 36.)

3.2.2 Betydelse vid obestämt species

Svartholm har delat obestämt species efter betydelse i tre kategorier (se avsnitt 3.1, s. 12). I den första gruppen (B) finns referenter som är specifika för talaren, men icke-specifika för lyssnaren. I den andra kategorin (C) är referenten icke-specifik för den talande och mottagarens kunskaper om referenten är oviktiga. Som sista grupp (D) tar Svartholm upp fall där talaren försöker få reda på om referenten är specifik eller icke-specifik för åhöraren. (Svartholm 1978, 36-44.)

När talaren syftar på en referent som är specifik för honom själv men han förmodar att den inte är specifik för åhöraren, använder han obestämd form.

(6) Jag såg en konstig hund idag.

Ordet *hund* står i obestämd form eftersom talaren vill anpassa sig till åhörarens kunskaper, och i detta fall har åhöraren inte sett *hunden*. I denna grupp (B) kan den specifika betydelsen hos artikeln ersättas med ordet *en viss*. (Svartholm 1978, 36-38, 41.) I detta fall i finskan används ofta *eräs, yksi, joku* och *jokin* (Amnell & Saari 1978, 36). Obestämt species används inte alltid när man vill introducera en ny referent som är okänd för mottagaren. Talaren kan alltså börja prata om *sin bil* (bestämt species) utan att ha nämnt den tidigare till lyssnaren. Detta går eftersom bilinnehav inte är ovanligt i vårt samhälle. Men vid innehav av ovanliga föremål som t.ex. *Stradivarius* är det bäst att uttrycka den först med obestämt species. (Svartholm 1978, 36-39.)

I den andra gruppen (C) är referenten icke-specifik för talaren och obestämd artikel används oberoende av åhörarens kunskaper. Men å andra sidan kan mottagaren inte veta om referenten är icke-specifik eller specifik för talaren förrän han får litet närmare information.

(7) Jag ska köpa en hund i dag.

Men hjälp av följande replik kan mottagaren tolka yttrandet. ”*Den är jättesöt.*” innebär att talaren har en viss hund i tankarna medan repliken ”*Fast jag vet inte vilken ras jag ska välja.*” avslöjar att det är fråga om icke-specifik referent. Den icke-specifika betydelsen hos artikeln i denna grupp motsvarar ungefär *någon, en eller annan*. I sin sista kategori (D) har Svartholm behandlat fall där talaren tar reda på om referenten är specifik eller icke-specifik för mottagaren. Talaren vill få sitt påstående bekräftat som i följande exempel: ”*Du har väl en spion gömd i källaren, va?*” Talaren tror att den tillfrågade har en spion gömd men eftersom han är osäker måste han fråga. Talarens osäkerhet syns t.ex. i talaktsadverbialet *va*. (Svartholm 1978, 39-44.)

3.3 Bestämt species

3.3.1 Artikelbruket vid bestämt species

Enligt huvudregeln används bestämd artikel när substantivuttrycket representerar något känt i sammanhanget (Ekerot 1995, 161). Det vanligaste sättet i svenskan att markera att ett substantiv har bestämd betydelse är att använda den bestämda eller enklitiska artikeln, t.ex. *sol*. Ibland använder man i svenskan också en framförställd eller bestämd fristående artikel och detta är huvudregeln när adjektivattribut föregår substantiv t.ex. *den härliga sol*. (Wijk-Andersson 1993, 141.) Detta fenomen i svenskan kallas för dubbel bestämdhet (Ekerot 1995, 166). Ibland stryks emellertid den fristående artikeln och det kan vara möjligt om attribut anger färg t.ex. *gula febern*, nationalitet t.ex. *svenska kusten*, vädersträck t.ex. *norra sidan*, ordningsföljd t.ex. *första gången*, ibland hos superlativer *största delen* (också den största delen) eller om attributet är något av orden *ena*, *andra*, *själva*, *hela*, eller *halva* t.ex. *hela vintern*. I alla dessa fall bildar adjektiv och substantiv en fast förbindelse. (Pettersson 1976, 134-135.) Trots att adjektiv och substantiv inte bildar en fast förbindelse, kan den fristående artikeln ibland strykas. Detta är ofta möjligt i talspråk och vid stark känslobetoning. (Wellander 1973, 93.)

Bestämdhet kan också uttryckas med andra framförställda markeringar såsom genitiver och possessiva pronomina. I allmänhet drar de inte med sig suffixartikel på det substantiviska huvudordet. (Wijk-Andersson 1993, 141.) Dessa bestämningsord ger nämligen samma bestämdhet åt substantivet och suffixartikeln behövs inte i dessa fall (Wessén 1970, 14). De används också utan annat framförställt attribut, t.ex. *Sveriges flagga* eller *din tur*. Ett possessivpronomen kan också alltid användas i tilltal, men ofta saknar substantivet slutartikel, trots att betydelsen är bestämd, t.ex. *(min) kära vän!* (Amnell-Saari 1978, 59). Inte heller egennamn har någon artikel trots att betydelsen är bestämd och på samma sätt används *far*, *pappa*, *mor*, *farbror*, *tant* när de betecknar talarens egen far osv. Om man emellertid använder den bestämda formen t.ex. *Kallen* i stället för *Kalle*, förändras inte betydelsen. (Beckman 1968, 20, 25-26.) Man kan nämligen använda bestämd form av förnamn som smeknamn (Thorell 1982, 36). Om ett egennamn ursprungligen står i bestämd form, t.ex. *Mälaren*, kan ändelsen inte strykas (Beckman 1968, 20).

De demonstrativa och determinativa pronomina är bestämda pronomina och deras betydelseinnehåll är också lättare att precisera än betydelsen hos den bestämda artikeln. Speciellt för dem som saknar direkta motsvarigheter i sitt eget språk kan det vara svårt att precisera betydelsen hos den bestämda artikeln. Det finns varierande möjligheter när de kombineras med suffixartikel, t.ex. *denna gång, den gången, den här/där gången, den gång då* osv. (Wijk-Andersson 1993, 141.) Som exemplen visar medför *denna* ingen dubbelbestämmdhet (utom i sydsvenskt talspråk), men *den här/där* medför den. Det demonstrativa pronomenet *den* medför också dubbelbestämmdhet. Inte heller det demonstrativa pronomenet *samma* har dubbel bestämmdhet t.ex. *samma gamla bok*. I äldre svenska har det däremot haft dubbel bestämmdhet. (Ekerot 1995, 166.)

Det determinativa pronomenet medför ibland dubbelbestämmdhet men inte alltid (Ekerot 1995, 166). Man använder determinativa pronomina i determinativa (framåtsyftande) konstruktioner, t.ex. *Den där pojken är min bror* eller man kan använda en särskiljande relativsats och säga: *Den pojke som har röd mössa är min bror*. Dessa särskiljande relativsatser kallas också nödvändiga relativsatser eller icke-parentetiska relativsatser. Det determinativa pronomenet syftar på den efterföljande relativsatsen, substantivet har ingen artikel och relativsatsen är ett nödvändigt attribut för förståelsen av hela satsen. I nödvändiga relativsatser har man inte heller något komma i skrift. (Amnell-Saari 1978, 96-97.) Men inte alla relativsatser är nödvändiga eller restriktiva. Om relativsatsen är icke-nödvändig, alltså ett mer eller mindre parentetiskt tillägg, använder man inget determinativt pronomen, t.ex. *Huset, som är byggt av tegel, innehåller fem rum*. (Holm-Nylund 1979, 72.)

3.3.2 Betydelse vid bestämt species

Olika forskare delar betydelsen vid bestämt species på olika sätt. Ågren (1912, 4,7,44) talar om den deiktiska och anaforiska bestämdheten. Enligt honom är den anaforisk-definita användningen av den bestämda slutartikeln den ursprungliga och den deiktiskt-definita har mindre betydelse. Vad som är deiktiskt bestämt är omedelbart givet och det behöver inte preciseras närmare. T.ex. behövs det inte någon artikel i uttrycket *himmel och jord*, eftersom det är fråga om deiktisk bestämdhet. Ekerot (1995,161) talar däremot inte bara om anaforisk

och deiktisk bestämdhet, utan också om unika referenter, t.ex. *Solen lyser* och om implicit bestämdhet, t.ex. *han har ont i huvudet*. Svartholm (1978, 14-36) delar betydelsen vid bestämt species i exaktare klasser och räknar upp sju olika fall när referenten är bestämd. Hennes klassificering grundar sig på Browns klassifikation (1973) och klasserna är följande: 1) Referenten är unik för alla, 2) Referenten är specifik för en viss social grupp, 3) Referenten är unik i en viss social situation, 4) Referenten görs specifik av talaren genom handling, 5) Referenten är specifik p.g.a. att den väckt uppmärksamhet, 6) Referenten är specifik genom association och 7) Referenten är specifik eftersom den tidigare nämnts i samtalet. Vidare har hon en separat klass för sådana fall, som görs specifika av talaren genom språkliga medel. I det följande förklarar vi betydelsen vid bestämt species närmare och gör det med hjälp av en kombination av de olika forskarnas klassificeringar.

3.3.2.1 Referenten är tidigare omtalad

Referenten kan göras bestämd genom att man syftar på något förut nämnt, det är alltså fråga om anaforisk bestämdhet. Thorell ger följande exempel på detta fall vid bestämt species: “*Det kommer en pojke springande därborta. Varför springer pojken så där?*” (Thorell 1982, 33.) Den anaforiska användningen betyder tillbakasyftande användning och vanligen presenteras ett nytt substantiv först i obestämd form och nästa gång används bestämd form (Amnell-Saari 1978, 50).

Svartholm (1978, 31) säger att den anaforiska bestämdheten och fallet där referenten görs bestämd genom association är ibland svårt att hålla isär. Hon ger följande exempel på dessa fall: “*Vi skulle åka ut på landet i går men bilen var trasig*”. Här kan man anta att “åka” presupponerar “en bil” och “bilen” kan uppfattas som en slags upprepad referens. Hon ser detta fall som ett gränsfall. Till slut säger hon dock att dessa två kategorier inte kan slås samman och förklarar detta med följande exempel:

- (8)a. Jag cyklade till jobbet igår och cykeln gick sönder...
- b. Jag cyklade till jobbet igår och den gick sönder...

Det är nämligen vanligast att använda en pronominal referens i svenskan när referenten har nämnts tidigare. Den anaforiska bestämdheten och fallet där referenten görs bestämd genom association återspeglar alltså olika språkliga processer eftersom pronominalisering inte ens är korrekt vid en så klar presupposition som verbet "cykla" förorsakar.

3.3.2.2 Referenten är bestämd genom association

Referenten kan uppfattas som bestämd också genom association. T.ex är *hatten* och *huvudet* bestämda referenter i följande satser: "*Jag gick på gatan. Bäst det var, blåste hatten av huvudet.*" Trots att man inte har talat om *hatten* och *huvudet* tidigare, är de bestämda, eftersom de hör till en bestämd person "jag", som går på gatan. (Beckman 1968, 25.) Ekerot (1995, 173-174) säger att dessa fall hör till s.k. implicit bestämdhet. Man refererar alltså till något som är en del av någon större helhet eller något som ses som självklart attribut till något annat. Han ger följande exempel: "*Jag ställde bilen på gatan*". En bil kan nämligen ses som ett självklart attribut till varje svensk. I det här fallet kan man emellertid också säga: "*Jag ställde min bil på gatan*". Om man använder den bestämda formen eller ett possessivt uttryck, beror detta på självklarheten hos det aktuella attributet. Om det är fråga om ett mindre självklart attribut, finns det större möjlighet att använda possessivuttryck, såsom i det föregående exemplet. Däremot är det normalt att säga: "*Jag har ont i huvudet*" i stället för "*Jag har ont i mitt huvud*". Svenskan skiljer här från engelskan. Engelskan har nämligen possessivuttryck vid kroppsdelar. Ekerot fortsätter att man kan använda possessivuttryck i mycket speciella sammanhang: "*Jag har så ont i mitt huvud*". Här brister man ut i häftig klagan. Svartholm (1978, 26-27) förklarar möjligheten av att välja mellan den bestämda formen och ett possessivt uttryck med följande exempel: "*Mitt huvud värker*" - "*Huvudet värker*". Referensen måste förtydligas med hjälp av pronomenet eftersom det inte finns något *jag* som skulle bestämma vars huvud det är fråga om här. I andra fall är ett possessivt pronomen redundant och onaturligt.

3.3.2.3 Referenten är unik

Om en referent förekommer bara i ett enda exemplar, kan talaren vara säker på att referenten är bestämd och unik också för mottagaren. T.ex. refererar vi till *solen* med den bestämda formen, eftersom den är unik för alla. (Svartholm 1978, 14.) Betydelsen hos dessa ord liknar betydelsen hos egennamn, eftersom de har samma betydelse oberoende av talsituationen (Noreen 1904, 282-283). Men de är inga egennamn eftersom dessa ord syntaktiskt följer samma regler som vanliga substantiv t.ex. *vår klara sol*, men *vårt vackra Skärholmen* (Svartholm 1978, 14). Ågren (1912, 6) säger att *himmeln, luften, rymden, skyn, horisonten, jorden, marken, solen* och *månen* är mera unika för människorna än t.ex. *torget* och att de är anaforiskt bestämda genom en för alla gemensam erfarenhet, men de är också deiktiskt bestämda eftersom de alltid är närvarande och på så sätt aktuella för alla. Dessa ord betecknar liksom ett exemplar av en art, vi kan nämligen t.ex. tala också om andra solar än vår egen (Svartholm 1978, 14). Referenten kan också bli unik inom en viss social grupp. T.ex. kan ordet *institutionen* referera till en institution som är bestämd för en viss grupp studenter, men en annan institution kan däremot vara bestämd för en annan grupp studenter. För en tredje grupp människor betyder institutionen kanske ingenting och saknar alltså bestämd betydelse. De substantiv som av sociala skäl har bestämd betydelse varierar från språksituation till språksituation, eftersom vi kan höra till många olika sociala grupper och vi måste veta i varje situation om mottagaren har samma erfarenheter och kännedom som vi själva har. (Svartholm 1978, 15.) Det finns emellertid många sådana referenter som är gemensamma för alla inom ett samhälle oavsett olika sociala grupperingar. Alla människor i ett land vet vad som menas med *presidenten, huvudstaden* osv. och därför används bestämd form. Sådana abstrakter som *friheten, hälsan* är naturligtvis också välkända men i allmänhet anses abstrakterna vara exempel på generellt species. (Amnell-Saari 1978, 52-53.)

Om talaren är säker på att referenten är bestämd också för åhöraren i en viss situation, kan man använda bestämt species och den bestämda formen. T.ex. om två personer sitter och talar i ett rum och den ena plötsligt säger. "*Usch, vad taket börjar se smutsigt ut*", vet den andra vilket tak talaren menar och vänder blicken upp mot taket. Talaren behöver inte först säga "*Där är ett tak*", utan situationen gör taket bestämt. (Svartholm 1978, 17). Amnell-Saari (1978, 51) tillägger att om den bestämda formen inte skapar tillräckligt med entydighet,

kan man använda bestämmingar som gör referenten entydigare, t.ex. "*Tidningen ligger på den där stolen*".

Svartholm (1978, 20-23) säger att talaren också kan göra en referent bestämd genom handling i en situation. Förtydligandet av referenten kan ske genom en gest t.ex. genom pekning eller nickning mot referenten. Ibland kan det räcka om talaren bara tittar på referenten i fråga. Denna kategori hör emellertid till talat språk och den behandlas sällan då det är fråga om bestämt species. Referenten kan också vara bestämd, om den har väckt uppmärksamhet utan någon pekning eller nickning mot referenten. Svartholm ger följande exempel: Vi sitter i en föreläsningssal och plötsligt springer in en hund, som alla naturligtvis ser. I den här situation räcker det att föreläsaren säger "*Vill någon ta ut hunden?*". Han behöver inte säga "*Där är en hund. Vill någon ta ut den?*" för att åhörarna förstår vilken hund han menar. Det finns emellertid bara en liten skillnad mellan den här typen av bestämt species och den typ där mottagarens uppmärksamhet riktas på referenten. Skillnaden är att mottagarens uppmärksamhet inte längre behöver riktas i det senare fallet, eftersom den redan är riktad.

3.4 Generellt species

3.4.1 Artikelbruket vid generellt species

Species används generellt när man talar om något i allmänhet refererar man då till ingen bestämd sak eller individ, utan man refererar till fenomen som helhet eller till vilken individ som helst som representant för sin art. Man betonar inte någon individ och de generiska satserna är i regel inte bundna till någon viss tid eller plats, utan satserna bara konstaterar något. Det är ibland svårt att veta vilken specieskategori det är fråga om i en sats, speciellt generiskhet är det inte så lätt att konstatera, eftersom relationen mellan form och generell betydelse inte är så entydig som vid obestämt och bestämt species. (Pettersson 1976, 121-125.)

Om vi jämför generellt species med obestämt och bestämt species, märker vi att motsvarigheten mellan form och betydelse inte är så stor. Att presentera generellt species

och dess uttrycksmöjligheter är inte så enkelt och entydigt. Ibland är det dock möjligt att uttrycka generellt species med nästan alla former. Oftast måste man dock tänka efter vilken form som kan användas. Svartholm (1978, 45, 58, 93-95) kallar generellt species i sin doktorsavhandling *Svenskans artikelsystem*, för icke-individuellt bruk av substantiv och delar dess uttrycksmöjligheter i följande grupper: 1) Bestämd artikel i singularis uttrycker klassen som helhet avskild från andra klasser, t.ex. *Hunden är ett fyrfota djur*. 2) Om ett substantiv har obestämd artikel, menas vilken representant som helst för en klass, t.ex. *En hund ska vara lydig*. 3) Med plural form utan artikel uttrycks en klass som är svagt begränsad. Klassen har ingen motsatt klass, t.ex. *Blommor är vackra*. 4) Med bestämd pluralform kan man däremot uttrycka avskilda klasser från varandra, t.ex. *fåglarna och fiskarna*. 5) Med naken form syftas på något allmänt, obegränsat och abstrakt, *Senap är gott*. Om vi jämför dessa former med engelskan har engelskan vid generellt species samma uppsättning av uttrycksmöjligheter fransett den fjärde varianten. Enligt Noreen (1904, 77) är ett artikellöst substantiv det vanligaste uttrycksmedlet, då det handlar om generellt species. Han gör emellertid ingen verklig skillnad vid generellt species mellan uttryck med i naken form och med bestämd eller obestämd artikel. Enligt honom använder vi opraktiskt för många former.

3.4.2 Betydelse vid generellt species

När man tänker på med vilken form generiskhet uttrycks är det oftast svårast att välja mellan obestämd och bestämd form. Svartholm (1978, 48) åskådliggör skillnaden mellan obestämd och bestämd form på följande sätt:

3.4.2.1 Avgränsad klass

Ågren (1912, 132) förklarar hur samma substantiv kan ibland uppfattas som generiskt men ibland som bestämt. I satsen *hästen är ett fyrfotadjur* är det fråga om hela klassen eller släktet *häst* till skillnad från alla andra klasser. Men t.ex. i satsen *hästen är sjuk* är det fråga om en viss bestämd häst. Beckman (1968, 26) säger att substantivet i det första exemplet står i sin totalitetsbetydelse. Ibland är det möjligt att ersätta den bestämda slutartikeln med den obestämda artikeln vid generellt species, men i totalitetsbemärkelse är det inte tillåtet. Enligt Svartholm (1978, 52) försvinner möjligheten att välja mellan dessa former, om det som berättas om någon art eller klass gäller hela arten. Då kan man inte välja en individ eller vilken individ som helst till representant för arten (jfr Figur 1, s. 25). Teleman (1969, 77) ger följande exempel:

- (9)a. Vildsvinet utrotades här mycket tidigt
b. *Ett vildsvin utrotades här mycket tidigt

Det var nämligen hela arten *vildsvin* (ex. 9a) som utrotades, inte vilken individ som helst (ex. 9b). Men ibland är det helt omvänt att vi inte kan använda den bestämda slutartikeln för att uttrycka generellt species, utan vi måste använda den obestämda artikeln. Enligt Svartholm (1978, 53) är exempel 10a. inte korrekt, utan 10b. är accepterat:

- (10)a. *Damen petar inte näsan offentligt
b. En dam petar inte näsan offentligt.

Avgörande här är klassens position jämförd med andra klasser, men eftersom det är svårt att direkt finna ett begrepp eller attribut genom vilket klassen *dam* kan avgränsas från andra klasser, måste vi använda obestämd form. Däremot är det lättare att avgränsa t.ex. klassen *kvinnna* mot klassen *man* och så är det acceptabelt att använda både formen *kvinnan* och *en kvinna*. Det är oftast så att när vi har generell referens med den bestämda artikeln, handlar satserna om arter i rent biologisk bemärkelse och vi kan inte uppfatta t.ex. klassen *dam* som en naturlig art.

När man samordnar två uttryck för generella referenser föredrar man den bestämda artikeln, eftersom man då samordnar två klasser och inte några individer, t.ex. *Bävern och uttern*

bygger dammar. Därför är det helt korrekt att använda den bestämda formen också i följande uttryck: *Vid finare middagar sitter damen till höger om herren*. I samordning kan vi sålunda se en normalt oavgränsad klass som avgränsad. (jämför ex. 10, s. 26) (Svartholm 1978, 52 och 55.)

När en klass ses som helhet kan ofta användas den bestämda formen i pluralis. Speciellt om vi vill avgränsa högre klasser mot varandra och inte ser till många mer eller mindre olika underklasser, använder vi den bestämda formen i pluralis, t.ex. *buskarna och träden har vedartad stam och skiljer sig därigenom från blommorna*. (Svartholm 1978, 60.) Enligt Pettersson (1976, 132) är det inte så vanligt att använda den bestämda formen i pluralis vid generella fall. Dess användning är vanlig bara när det handlar om naturföreteelser, t.ex. *Svalorna har kommit*. Amnell och Saari (1978, 54) säger att den bestämda pluralformen är däremot det vanligaste alternativet, när man talar om nationaliteter som helheter, t.ex. *danskarna är gemytliga*. Om folkslagsnamn uttrycks med singularisformen, framhäver arten i så renodlad form som möjligt.

3.4.2.2 Vilken individ som helst

När det är fråga om vilken individ som helst använder man i regel obestämd form. I satsen *en ros har taggar* har det allmänna *en* betydelsen *varje* eller *vilken som helst*. (Amnell & Saari 1978, 37.) Thorell (1982, 33) säger, att den obestämda formens användning hos generellt species är allmännare i talat språk. Enligt Teleman (1969, 40) väljer man obestämd artikel, vid generellt species, om man vill uttrycka hur något är beskaffat eller hur något regelmässigt beter sig eller hur något bör förhålla sig. Enligt Pettersson (1976, 124-125) ger den obestämda artikeln till ett generellt substantiv en mera individualiserad funktion än den bestämda artikeln. Följande satser har olika nyanser:

- (11)a. Den svenske socialdemokraten lever och dör för sitt parti
- b. En svensk socialdemokrat lever och dör för sitt parti.

I exempel 11a. har vi en allmänt accepterad sanning. Det är allmänt för den svenske socialdemokraten att leva och dö för sitt parti. I exempel 11b. kan det däremot vara fråga om

en faktisk situation och vi tänker här mera själva personen än partiet. Det kan vara så att vi har en viss socialdemokrat i tankarna här, men ändå handlar det om alla svenska socialdemokrater.

I sådana satser som råder något, använder man vanligen en obestämd artikel. T.ex. tänker vi inte så mycket på klassen *hund* i uttrycket *en hund bör vara lydig* utan mera på de enskilda medlemmarna. *Lydigheten* är inget kännetecken för klassen utan ett krav, som vi ställer på vilken medlem som helst i klassen. Men vi accepterar här också undantag (jfr figur 1, s. 25), nämligen olydiga hundar tillhör också klassen *hund*. *Hunden bör vara lydig* är emellertid riktig, om vi tänker på att *lydigheten* kännetecknar hela klassen. (Svartholm 1978, 51-52.) I dessa satser står ofta verb som *ska, bör, brukar* etc. och det finns ofta ord som *vanligtvis, i allmänhet* etc. (Amnell & Saari 1978, 37.)

3.4.2.3 Klassen med vaga gränser

När man refererar till något som inte kan upplevas som klart avgränsade klasser, använder man i regel obestämd form i pluralis. Det här fallet kan illustreras med en cirkel, vars periferi är vag och suddig. Referensen med den obestämda plurala formen liknar generell referens med den obestämda artikeln. Om vi t.ex. säger *hundar är trevliga djur* accepterar vi också undantag, att alla hundar inte är trevliga, men ändå tillhör också de otrevliga hundarna klassen *hundar* (jfr figur 1, s. 25). Om underklasser eller enskilda medlemmar är alltför disparata, handlar det också om klassen med vaga gränser t.ex. *Ulf gillar stövlar*. Men talaren kan dock själv välja hur han vill klassificera klassen och sådana klasser kan också uttryckas som avgränsade enheter, t.ex. *stövlarna kom att bli en modegrej under 60-talet*. (Svartholm 1978, 58-60.)

Med klassen vaga gränser uttrycks något om företeelser i allmänhet och den liknar därför mycket användningen av den nakna formen vid referens till abstrakter, ämnesnamn och kollektiver. Men det finns också en skillnad mellan dessa former, nämligen på deras abstraktionsnivå, t.ex. i följande fraser:

- (12)a. jaga älg
- b. jaga älgar

Den plurala formen förorsakar att satsen får mera innehåll och inte är så abstrakt som frasen med den nakna formen. Om betydelseförbindelsen mellan verb och substantiv inte är helt lexikaliserad, när substantivet redan har mera egenbetydelse, använder man pluralformen, t.ex. *baka bullar*. (Svartholm 1978, 59, 74-75.)

3.4.2.4 Abstrakter, ämnesnamn och kollektiver

Den nakna formen är allmän vid ord som har icke-räkningsbar betydelse eller vid referens till ämnen i största allmänhet eller vid de icke-räkningsbara abstrakterna och kollektiverna. Vi refererar till något som har synnerligen vaga och obestämda gränser. Ibland vid referens till ämnen kan vi dock också använda den bestämda artikeln. (Svartholm 1978, 58.) Den bestämda artikeln gör ämnet på något sätt mera avgränsat och förkroppsligt, alltså individualiserar begreppet, t.ex.:

- (13)a. Hon skapar skönhet omkring sig
b. Här håller skönheten till men också lasten

I båda exemplen är det fråga om generellt species. (Thorell 1982, 35.) När man talar om något ämne i största allmänhet, inte om någon viss mängd, och när det framför substantivet står ett attribut, står nominalet dock ofta i artikellös form, t.ex. *detta är finsk koppar* (Amnell & Saari 1978, 45).

När det är fråga om att uttrycka de abstrakta ordens generiskhet, kan också den bestämda slutartikeln användas, speciellt om ett abstrakt ting berör människan själv, t.ex. *Han hade förlorat tron på kärleken*. Denna form är ofta likvärdig med den artikellösa formen hos abstrakter. Ibland är den bestämda artikeln däremot det vanligaste eller enda uttryckssättet t.ex. *Fattigdom(en) är en hård lott*. (Ågren 1912, 139-140.) I följande uttryck har det abstrakta ordet en bestämning, som begränsar betydelsen på något sätt och det är sålunda inte längre fråga om generellt species utan bestämt species: *Vattnet i Vanda å är smutsigt* (Amnell & Saari 1978, 53).

3.4.2.5 Funktionär eller innehavare av en viss social roll

När ett substantiv står i predikativ ställning och betecknar yrke, ställning, nationalitet, politisk eller annan åskådning är det fråga om generell betydelse och i dessa fall saknas obestämd artikel (Amnell-Saari 1978, 39). Tyskan har här en likadan regel som svenskan men i engelskan används obestämd artikel (Lindberg 1980, 40). Vanliga verb i denna användning är *vara* och *bli*, t.ex. *Erik är målare/svensk/socialdemokrat* osv. (Amnell-Saari 1978, 39). Här anses människan som funktionär eller innehavare av en viss social roll (se också 3.2.1, s. 14). Om vi tillägger en obestämd artikel framför substantivet i denna ställning, förändras betydelsen. Då ser vi människan ifråga som individ. I följande satser finns det en betydelseskilnad som beror artikelbruket:

(14)a. Han är en clown

b. Han är clown

I den första satsen är det fråga om en person, som är löjlig eller klumpig, alltså inte om någon social roll. Det senare fallet handlar däremot om innehavare av en social roll, nämligen artist. (Thorell 1982, 34.) Dock måste rollen eller funktionen hos personen vara på något sätt etablerad eller kategoriserad, för att man skulle kunna använda den artikellösa formen. Om det står ett attribut framför ett substantiv, är funktionen inte mer så etablerad. (Svartholm 1978, 78.) Det finns dock ytterligare sådana attribut, som inte gör detta, utan specificerar en delklass inom en större klass. Då använder man ingen obestämd artikel, t.ex. *Han är vikarierande läkare*. (Pettersson 1976, 127.)

Ett substantiv saknar artikel också efter *som*, när denna konstruktion menar *i egenskap av*, t.ex. *som tränare är Erik verkligen bra*. I sådana här fall har finskan essiv. Denna konstruktion kan ibland också motsvara en hel bisats, och ofta förekommer ett attribut i dessa fall, men artikel saknas ändå, t.ex. *redan som (ung) pojke målade han fina porträtt = redan då han var (ung) pojke...* Det är också vanligt att med verb som *arbeta*, *verka*, *tjänstgöra* etc. används ordet *som* utan artikel, t.ex. *han har verkat som nattmissionär i Helsingfors under många år*. Vidare i konstruktioner som *välja till*, *utse till*, *utbilda till* osv. saknas artikel, *Erik utsågs till ledare för gruppen*. (Amnell & Saari 1978, 40-42.)

3.4.2.6 Fraser och talesätt av olika slag

Fraser och olika talesätt har ofta generell betydelse och de uttrycks ofta med den nakna formen. Om det handlar om en verbfras, som kallas fast verbalförbindelse, är nominalet alltid utan artikel. Nominalet är det ursprungliga objektet, t.ex. *hålla tal*. Verbet och det artikellösa nominalet bildar en enhet. Vid dessa fraser finns det dock sådana uttryck som innehåller konkreta substantiv, t.ex. *få brev*. (Amnell & Saari 1978, 38-39.) Vi kan vidare skilja mellan de mer eller mindre och de helt lexikaliserade verbalförbindelserna. T.ex. är frasen *kasta ankar* helt lexikaliserad. (Svartholm 1978, 66.) Artikellöshet är speciellt allmän hos verb som *ha, få, köpa* eller *skaffa* (Amnell & Saari 1978, 43). Anward och Linell (1976, 99) kallar de lexikaliserade fraserna lexfraser och säger att en egenhet hos dessa fraser är ”ej specifik referens hos led”. Med detta menas, att om vi t.ex. har frasen *sparka boll*, refererar vi dock inte till någon specifik eller icke-specifik boll, utan hela frasen uttrycker en enhetlig handling. Svartholm (1978, 67-68) säger att i lexfraser, där valet av substantiv är friare eller helt fritt, t.ex. i *åka buss*, refererar substantivet inte heller till någon viss buss, utan hela handlingen är viktig. Här är det dock möjligt, att urskilja egenbetydelsen hos substantivet. Ibland kan man också ersätta ett naket substantiv med ett artikelförsett substantiv, t.ex. *dansa vals* blir *dansa en vals*. I princip spelar det ingen roll vilken form som används, men det finns en skillnad i betydelsen. Det första fallet handlar om hela begreppet *dansa vals* och betydelsen hos *vals* är mera oavgränsad än i det senare fallet.

Också vid uppräkningsfraser är artikellöshet vanlig, t.ex. *Ta med tandborste, pyjamas, sovsäck och tält* (Svartholm 1978, 66). Denna form är ytterligare vanlig vid abstrakta prepositionsfraser och artikel saknas alltid, om det står ett infinitiv efter ett abstrakt substantiv, t.ex. *jag kommer med glädje*. Man kan tala också om verktyg, instrument eller utrustning och kläder i allmänhet, t.ex. *Pelle skriver (på) _maskin hela dagen*. (Holm & Nylund 1979, 29)

I generella jämförelser kan den bestämda formen användas vid sidan av den obestämda artikeln *stark som en björn/som björnen*. Den bestämda artikelns användning i sådana uttryck har litterärt ursprung. Man använder den bestämda slutartikeln, om man vill framhäva en egenskap hos subjektet, t.ex. *han är hedern själv/ själva hedern*. (Ågren 1912, 138-141.)

4 SPECIES I FINSKAN

4.1 Allmänt

Termen *species* har lånats från svenskan till finskan 1915, men det finns också en inhemska finsk term för specieskategorin, nämligen *laji* (Hakulinen 1968, 413). Den finska benämningen har emellertid inte vunnit ankläng och också i Finland talas om *species* (Källström 1993, 103). Det är inte så lätt att uttrycka *species* i finskan, eftersom vi inte har något artikelsystem eller något annat entydigt medel som t.ex. de germanska språken har. Men termen *species* är inte ovanlig i finsk språkvetenskap. (Hakulinen 1968, 413-414). *Species* i finskan uttrycks t.ex. med hjälp av ordföljden, kasus eller betoningen men ibland uttrycks *species* inte på något sätt, utan kontexten avgör (Vilkuna 1992, 1). *Species* kan uttryckas också lexikaliskt, t.ex. med hjälp av demonstrativa pronomina *tämä, tuo, se, eräs, joku* osv. Sålunda kan man också i finskan se spåren av det primitiva artikelbruket. (Hakulinen 1968, 414.)

4.2 Obestämt och bestämt *species*

Enligt Siro (1957, 189-190) måste man göra en skillnad mellan två olika *species*arter i finskan. Han talar om kvantitativt och notivt *species* och båda kan vara definitiva eller indefinita. Med hjälp av tabell 1 klargör Hakulinen-Karlsson (1979, 132) oppositionen mellan kvantitativt och notivt *species*:

TABELL 1 Kvantitativt och notivt *species* i finskan

	NOTIVT DEFINIT	NOTIVT INDEFINIT
KVANTITATIVT DEFINIT	<i>Auto on kadulla</i> <i>Maito on kannussa</i> <i>Autot ovat kadulla</i>	<i>Kadulla on auto</i> <i>Minulla on uudet</i> <i>hampaat</i>
KVANTITATIVT INDEFINIT	<i>Niitä autoja on</i> <i>kadulla</i> <i>Sitä maitoa on</i> <i>kannussa</i>	<i>Kannussa on maitoa</i> <i>Kadulla on autoja</i>

I kvantitativt species rör det sig om kvantificering, kontrasten mellan en definit och indefinit mängd och kontrasten uttrycks med ackusativ eller nominativ vs partitiv. Notivt species uttrycker däremot en känd eller okänd referent. (Siro 1957, 189-190.) Notivt species är ett textuellt fenomen och det uttrycks med hjälp av ordföljden (Hakulinen & Karlsson 1979, 132). Om ett subjekt har bestämt species i en sats, står subjektet före predikatet, men om subjektet är obestämt, står subjektet efter predikatet (Amnell & Saari 1978, 64).

Kontrasten mellan nominativ och partitiv är ett distinkt drag i s.k. existenssatser. Existenssatser betecknar subjektets existens och predikatet är ett intransitivt verb och subjektet ett icke-räkningsbart ord eller ett artnamn i pluralis. I existenssatser står predikatet alltid i singularis och partitivsubjektet står oftast efter predikatet. Om subjektet i sådana satser står i nominativ, är det fråga om bestämt species, men om subjektet är i partitiv, rör det sig om obestämt species (jfr tabell 1, s. 32). (Amnell & Saari 1978, 61-62.)

I jakande satser kan man uttrycka kontrasten mellan pågående och slutförd handling med objekt i partitiv eller ackusativ. Predikatet måste vara ett resultativt verb och objektet ett icke-räkningsbart ord eller artnamn. (Men om objektet är ett räkningsbart ord motsvarar kasuskillnaden ingen speciesskillnad.) Med partitiv anges obestämt species och med ackusativ bestämt species. (Amnell & Saari 1978, 62-63.):

- (15) a. Hoidin kotona karjan (bestämt).
b. Hoidin kotona karjaa. (obestämt)

I nekande satser uttrycks skillnaden mellan bestämd och obestämd kvantitet inte, eftersom finskan alltid har i sådana satser objektet i partitiv. Satsen *En juonut maitoa* kan betyda *Jag drack inte mjölk* eller *Jag drack inte mjölken* i svenskan. (Amnell & Saari 1978, 63.)

Vidare kan predikatets numerus avslöja om ett subjekt har bestämt eller obestämt species, när subjektet bestäms av ett räkneord, t.ex.:

- (16)a. Kolme suurvaltaa ovat päättäneet asiasta. (bestämt)
b. Kolme suurvaltaa on päättänyt asiasta. (obestämt)

Predikatet står i pluralis, när subjektet anger bestämt species, men i singularis, när det är fråga om obestämt species. (Amnell & Saari 1978, 61-65.)

4.3 Generellt species

Wähämäki säger i sin otryckta licentiatavhandling (enligt Wikström 1977, 21) att betydelsen vid generellt species i finskan är antingen (a) allmängiltig, (b) flertalsgiltig eller (c) allmän på ett abstrakt sätt. Exempel:

- (17) a. Ihminen on kuolevainen. (Människan är dödlig.)
 b. Pojat leikkivät mielellään autoilla. (Pojkar leker gärna med bilar.)
 c. Siniäinen on levinnyt maamme eteläosiin. (Blåmesen har spritt sig till landets sydliga delar.)

P.g.a. föregående exempel kan man se ett väsentligt drag när det gäller att uttrycka generellt species i finskan. Nämligen när vi har en generell sats, står subjektet i nominativ i finskan (Hakulinen, 1968, 415). Men inte alla satser med subjekt i nominativ är generella. T.ex. kan satsen *Kissa syö kalaa* ses både som generell och bestämd. I finskan avgör kontexten om det är fråga om generiskhet eller inte. Men det finns ytterligare sådana generella satser i finskan, där den generella konstituenten har lämnats bort helt och hållet, men satsen är ändå generell. T.ex. kallas uttryckssättet i satsen *Jos [x] käy torilla, [x] näkee kaikenlaista* för generell noll och dess generiskhet kan konstateras verkligen vara generell, när man ersätter [x] t.ex. med *ihminen* eller *itse kukin*. (Vilkuna 1992, 137, 166-170).

5 UNDERVISNING AV FRÄMMANDE SPRÅK

5.1 Läroplanen

I dag betonas den kommunikativa förmågan och kulturkunskapen i språkundervisningen. I grundskolan är en av de allmänna målen i svenskundervisningen att eleven klarar sig av de vardagliga kommunikationsuppgifterna och -situationerna. (Peruskoulun opetusuunnitelman perusteet 1994, 57.) När det är fråga om de centrala grammatiska frågorna som i sin del möjliggör kommunikation och om artikelbruket bör en elev som läser svenska som B-språk behärska användningen av obestämd och bestämd form i de vanligaste fallen i slutet av grundskolan. Inläraren bör också kunna använda artikellös form vid de vanligaste ämnesnamnen samt yrkesbetecknande ord och känna till vilken form substantivet får efter s-genitiv. Hos en elev som har svenska som A-språk ställs däremot högre krav. Inläraren borde därtill förstå användningen av den bestämda formen utan artikel, då det står ett adjektivattribut framför substantivet, t.ex. *hela dagen*. (Peruskoulun ruotsin kielen oppimäärä ja oppimääräsuunnitelma 1982, 22, 42.)

I gymnasiet fördjupas inlärarens kunskaper som lärts in under grundskolan. Som målet har man allmänbildning och också svenskundervisningen hör till allmänbildningen. I gymnasiet betonas fortfarande kommunikation som är en av de allmänna målen i svenskundervisningen. Eleven bör kunna kommunicera på svenska och klara sig i olika kommunikationsuppgifter och -situationer. För inlärningsresultat i A-språket ställs högre krav än för svenskan när det är fråga om B-språk. (Lukion opetusuunnitelman perusteet 1994, 12 och 45-46.) Vad beträffar artikelbruket i B-språk bör eleven kunna använda substantiv i singularis och pluralis i obestämd och bestämd form i slutet av gymnasiet. Därtill skall eleven behärska användningen av obestämd form utan artikel i de vanligaste fallen och användningen av s-genitiv i samband med substantiv och adjektiv samt den korrekta formen av substantiv efter de vanligaste pronomina. De elever som har svenska som A-språk bör därtill klara av användningen av bestämd form utan artikel i de vanligaste fallen. (Lukion kurssimuotoinen oppimäärä ja oppimääräsuunnitelma. Ruotsin kieli 1981, 29, 58.)

5.2 Undervisning i grammatik

De elever vilkas uppsatser vi använder som undersökningsmaterial i avhandlingen har svenska som B-språk och som läroboksmaterial används lärobokserien Medvind. Lärobokserien består av sju gymnasiekurser.

När det är fråga om artikelbruket utgår Medvind från formen. I kurs 1 repeteras deklination av substantiv och i samband med adjektivens böjning antas att eleverna känner till obestämd och bestämd form av substantiv. I kurs 2 introduceras possessiva och demonstrativa pronomina och deras användning. I kurs 3 går man mekaniskt igenom böjningen av substantiv med adjektiv. Då repeteras också determinativa pronomina och substantivens form i samband med dessa konstruktioner. Ytterligare lärs i vilken form adjektiv och substantiv står efter dessa pronomina. I slutet av kursen tas också upp artikelbruket vid andra pronomina. Kurs 4 behandlar inte artikelbruket, men i kurs 5 fördjupas artikelbruket. Först repeteras obestämda och bestämda former och sedan tas upp användningen av obestämd form. Vid sidan av obestämd betydelse får eleverna bekanta sig med generell betydelse: substantiv som representant för sin klass eller art (vilken individ som helst), substantiv i jämförelser. Vidare lärs obestämd form utan framförställd artikel vid icke-räkningsbara substantiv och användningen av klassen innehavare av en social roll, *som*-konstruktioner samt olika generella fraser och talesätt. Sedan följer bestämd form och dess användning. I samband med bestämd form behandlas anaforiska, unika och associativa fall samt substantiv med efterföljande bestämning och andra bestämda konstruktioner. Vid detta sammanhang tar man upp den bestämda formens generella användning, alltså de fall, där det är fråga om arter eller klasser som helheter dvs. avgränsade klasser. Till slut går man igenom substantivfraser med adjektivattribut, där bestämd form används utan framförstående artikel. I kurserna 6 och 7 lärs substantivens form i samband med egennamn. Då betonas ytterligare substantivens användning efter genitiv. I detta sammanhang tas upp substantiverade adjektiv. I slutet av hela gymnasiet repeteras artikelbruket hos substantiv samt hos pronomina. (Medvind 1991-1994.)

6 MATERIAL OCH METODER

6.1 Om material

Som undersökningsmaterial har vi 104 uppsatser i svenska som har skrivits av 26 finska gymnasister. Varje gymnasist har skrivit fyra uppsatser, tre i gymnasiekurserna 1, 2 och 7 samt en i samband med studentexamen. Uppsatserna har grupperats årskursvis, kurserna 1 och 2 utgör årskurs 1 och kursen 7 och studentuppsatsen årskurs 3. Vi studerar alltså gymnasisternas uppsatser i slutet och början av gymnasiet, men inte i mitten av gymnasiet, i årskurs 2. Vi är inte intresserade av om uppsatserna har skrivits av flickor eller pojkar, men uppsatserna är valda så att det finns lika många uppsatser skrivna av duktiga och svaga elever. Tre svensklärare med finska som modersmål har bestämt nivån på uppsatserna och delat eleverna i tre grupper; svaga, medelmåttiga och duktiga kursvis, dvs. eleverna har jämförts med varandra i varje kurs. I vår undersökning studerar vi de duktiga och de svaga ur ett longitudinellt perspektiv på gruppnivå.

Uppsatserna utgör en del av ett större undersökningsmaterial på institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet och de är skrivna av elever på Nurmos gymnasium och uppsatserna täcker tidsperioden från hösten 1991 till våren 1994. De inlärare som ingår i korpusen har börjat studera svenska i sjuan på högstadiet. De har alltså svenska som B-språk och som A-språk ett annat främmande språk. Eleverna har läst svenska i tre år före gymnasiet och det har varit fråga om formell inläring eftersom de har lärt sig svenska i en finskspråkig miljö.

Materialet omfattar totalt 18778 löpord under vilka det finns sammanlagt 2483 speciesfall. 1400 förekomster används av de duktiga eleverna och 1083 av de svaga eleverna. Inlärnarnas uppsatser är av varierande längd och detta beror naturligtvis på inlärares och kursens. De duktiga skriver i allmänhet längre uppsatser än de svaga och antalet ord tilltar under gymnasiet. Uppsatserns längd påverkar antalet nominalfraser och sålunda speciesfall. Vi har utelämnat egennamn eftersom man kunde få en skev bild av användningen av olika species om de hade varit med. Hos de svaga finns det t.o.m. 80 belägg i början av gymnasiet. Om vi hade räknat med dessa fall skulle korrekthetsprocenten ligga mycket högre vid bestämt

species än den egentligen ligger. Eftersom användningen av egennamn inte vållar några svårigheter för eleverna när det gäller artikelbruket eller valet av species, bestämde vi oss för att stryka denna kategori helt och hållet. Annars har vi tagit med i beräkningen alla andra belägg i uppsatserna utan rubrikerna.

Eleverna har skrivit uppsatserna om olika ämnen och rubrikerna har ofta samma teman som behandlats i textböckerna och i undervisningen. Rubrikerna på uppsatserna i vår korpus presenteras i bilaga 1.

6.2 Om metoder

Undersökningen är en longitudinell studie på gruppnivå och vi studerar 26 inlärares uppsatser i årskurserna 1 och 3. Utvecklingen på individnivå betraktas inte. Studien är både kvantitativ och kvalitativ. Vi observerar om det händer utveckling i artikelbruket vid obestämt, bestämt och generellt species samt hur de olika specieskategorierna fördelar sig i materialet under gymnasiet. Vi har uträknat frekvenser och korrekthetsprocent för de olika speciesarterna och de presenteras i figurena och tabellerna med en decimal. Först diskuteras artikelbruket hos de duktiga (avsnitt 7.1) och sedan hos de svaga (avsnitt 7.2). I avsnitt 7.1 tas upp hur substantiven fördelar sig i obestämt, bestämt och generellt species samt behärskningsgraden av dessa speciesarter i årskurserna 1 och 3. Därefter behandlar vi varje speciesart i sig. Vi har delat varje speciesart i mindre subklasser som åskådliggörs med exempel men hos de svaga har vi utelämnat exemplen för att undvika upprepning. De relativa frekvenserna samt korrektheten för varje subklass betraktas närmare i båda elevgrupperna. I samband med detta analyseras feltyperna kvalitativt med exempel. Skribenterna i exemplen är numrerade och de två första siffrorna i koden utgör numret på eleven och de två sista siffrorna betecknar vilken kurs i ordningen det handlar om. Inom hakparentes står det rätta alternativet. Analysen är dock ingen felanalys och vi lägger inte huvudvikten vid felprocenten utan vid korrekthetsprocenten. Efter det att artikelbruket hos de duktiga och svaga har behandlats jämförs de duktiga och de svaga med varandra i avsnitt 7.3 och denna del av analysen följer samma linjer som de separata presentationerna. I

jämförelsedelen tas emellertid inte upp några exempel eftersom de redan tidigare presenterats och analyserats.

Utgångspunkten för analysen är att gå igenom uppsatser och plocka fram alla nominalfraser som finns i materialet. Materialet var inmatat på datorfiler på institutionen för nordiska språk och vi utnyttjade datorprogrammet OCP i bearbetningsskedet för att koda varje nominalfras i materialet. Vi utgår mestadels från innehållssidan, och har delat alla substantiv efter kodningen i obestämt, bestämt och generellt species och sedan gjort en subklassindelning med hjälp av betydelsen. Ibland utgår vi emellertid från formen. Obestämt species fördelar sig i formella fall, som omfattar substantiv med indefinita pronomina samt räkneord, substantiv med framförställd bestämning, substantiv utan bestämning och substantiv med efterföljande bestämning. Till bestämt species hör substantiv med possessivpronomen eller genitiv, unika fall, anaforiska fall, associativa fall, substantiv med efterställd bestämning och definita fall. Generellt species utgörs av abstrakter, ämnesnamn samt kollektiver, fraser av olika slag, klassen med vaga gränser, avgränsad klass, vilken individ som helst och innehavare av en social roll. Fördelningen motsvarar sålunda teoridelen. Uppsatserna har lästs och korrigerats av tre informanterna med svenska som modersmål. Som fel har vi bedömt speciesfel samt artikelfel och de behandlas tillsammans eftersom det är mycket svårt att hålla isär dem. Ibland har det emellertid varit möjligt att bestämma över om det är fråga om ett fel på innehållssidan eller formen. Kontexten har varit den nödvändiga grunden för bedömandet av vilken speciesart och subklass det handlar om. Artikelbruket undersöks i förhållande till målspråksnormen, dvs. att vår undersökning baserar sig på de s.k. obligatoriska kontexterna. Om målspråksnormen kräver en artikel, rör det sig om en obligatorisk kontext för denna. Som fel betraktas de fall där det behövs en viss artikel i svenskan som inte har använts. Av exemplen 18 och 19 framgår de fall som vi inte betraktar som species- eller artikelfel.

(18) Jag såg en gul bil igår. Den *gul* bilen var härlig

(19) Jag har bara *ett* bil, men min vän har två bilar.

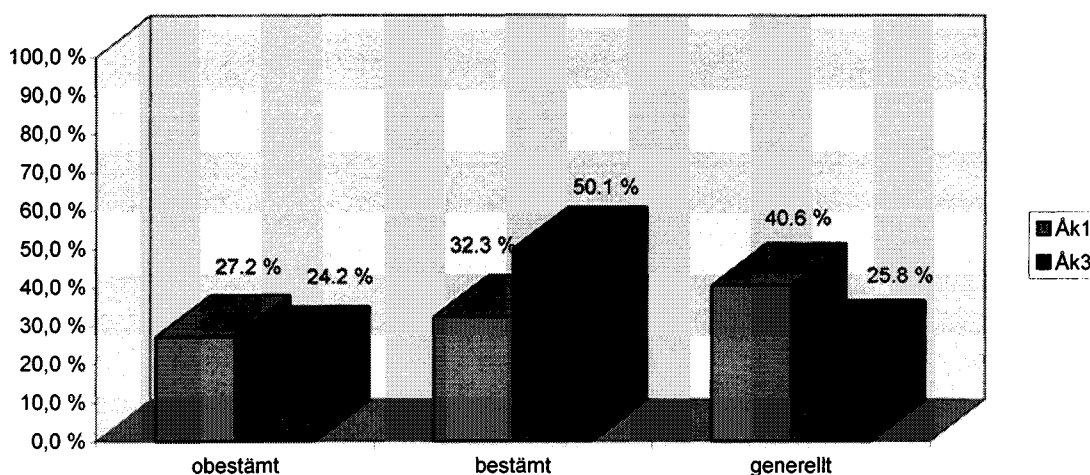
Om en nominalfras innehåller t.ex. ett adjektivattribut och det är felaktigt konstruerat är det inte fråga om något fel som vi iakttar. Inte heller de inkorrekta beläggen med felaktig genus har tagits med.

I undersökningen används statistikprogrammet SPSS för att få reda på om skillnaderna mellan de duktiga och svaga samt skillnaderna i användningen av speciesarterna är statistiskt signifikanta, dvs. om de kan generaliseras så att de kan täcka andra gymnasister i Finland. Resultaten kan vara signifikanta på tre olika nivåer, på 5 %-, 1 %- eller 0,1 %-nivå och det talas om nästan signifikanta ($p < 0.05$), signifikanta ($p < 0.01$) och mycket signifikanta ($p < 0.001$) resultat (Pitkänen & Kohonen 1984, 150-159). Vår klassificering är dock mycket exakt och således blir antalet belägg inom olika klasser ganska få ibland och testningen fungerar inte alltid eller resultaten blir icke-signifikanta. Inom större klasser fungerar testen bättre.

7 ARTIKELBRUKET I INLÄRARSVENSKAN

7.1 Duktiga inlärare

I de duktiga elevernas uppsatser finns det sammanlagt 1400 substantiv. 46.5 % av beläggen används i årskurs 1 och 53.5 % i årskurs 3. Figur 2 åskådliggör hur substantiven fördelar sig i obestämt, bestämt och generellt species i årskurserna 1 och 3.

FIGUR 2 Relativa frekvenser för alla speciesarterna hos de duktiga

I årskurs 1 använder de duktiga mest generellt species (40.6 %). Det är något överraskande att eleverna har mest substantiv med generell syftning. Den höga frekvensen för denna kategori beror delvis på att eleverna använder många generella fraser, t.ex. tids- och platsuttryck i början av gymnasiet. Antalet generella fraser sjunker mycket (från 104 till 31) och sålunda minskar också andelen generellt species till 25.8 %. Minskningen av generellt species är signifikant ($\chi^2 = 34.6$, $d = 1$, $p < 0.001$) jämfört med de andra speciesarterna.

Näst mest använder de bestämt species (32.3 %) och frekvensen för obestämt species blir lägst i början (27.2 %). I årskurs 3 stiger däremot andelen bestämt species och den utgör 50.1 % av alla beläggen. Detta beror delvis på att eleverna inte har så många generella belägg i sina sista uppsatser. Också i slutet finns det minst obestämda substantiv (24.2 %). Minskningen i användningen av obestämt species är inte signifikant jämfört med de andra

speciesarterna. Däremot är tilltagandet av bestämt species signifikant ($\chi^2=45.4$, $df=1$, $p<0.001$).

Ingen av speciesarterna försämras, vilket är väntat eftersom det är fråga om duktiga elever. I tabell 2 kan man studera utvecklingen av alla speciesarterna i början och slutet av gymnasiet. Den första kolumnen står för det absoluta antalet belägg för obestämt species hos de duktiga i årskurs 1 (Totalt), därefter följer antalet korrekta belägg (Rätt) och den tredje kolumnen berättar vilken som är de korrekta beläggens andel vid varje specieskategori (% Rätt).

TABELL 2 Korrekthetsprocent för alla speciesarterna hos de duktiga

	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Obestämt	177	166	93.8	181	178	98.3
Bestämt	210	188	89.5	375	352	93.9
Generellt	264	243	92.0	193	178	92.2
Totalt	651	597	91.7	749	708	94.5

Behärsknigen av species hos de duktiga förbättras under gymnasiet. I årskurs 1 utgör andelen korrekta belägg 91.7 % av alla beläggen och 94.5 % i årskurs 3. Det blir en signifikant förbättring i detta avseende ($\chi^2=4.4$, $df=1$, $p<0.05$). I början av gymnasiet är korrekthetsprocenten vid obestämt species 93.8 % och i slutet 98.3 %. Artikelbruket vid obestämt species förbättras mest och utvecklingen är signifikant ($\chi^2 = 4.9$, $df = 1$, $p<0.05$) De duktiga eleverna behärskar sålunda artikelbruket vid obestämt species mycket bra och gör ytterligare framsteg i sin utveckling. Den höga utvecklingen och behärsknigen av obestämt species är väntad eftersom artikelbruket vid denna speciesart i regel är lättast och enklast jämfört med bestämt och generellt species. Motsvarigheten mellan betydelse och form är nämligen störst vid obestämt species (se närmare 3.2, s. 14).

I början av gymnasiet är korrekthetsprocenten vid bestämt species 89.5 % och 93.9 % i slutet och skillnaden är signifikant ($\chi^2=4.5$, $df=1$, $p<0.05$) (se tabell 2, s. 42). Eleverna förbättras sålunda näst mest vid denna speciesart. Artikelbruket vid bestämt species är den

speciesart som behärskas sämst i början av gymnasiet, men i slutet stiger korrekthetsprocenten och den är högre än vid generellt species (92.2 %) men lägre än vid obestämt species (98.3 %). Vid bestämt species är den positiva utvecklingen emellertid väntad eftersom korrekthetsprocenten i början ligger t.o.m. lägre än vid generellt species.

Som tidigare nämnts är artikelbruket vid generellt species mest komplicerat. Om det finns svårigheter vid generellt species beror detta delvis på att betydelse och form inte motsvarar varandra så bra. Ibland finns det bara ett enda korrekt alternativ till att uttrycka generell betydelse. Också i undervisningen betonas mest obestämt och bestämt species och generellt species behandlas bara vid sidan av dessa andra speciesarter (se närmare, s. 36). Generellt species tas dessutom upp bara i gymnasiet, på högstadiet lär sig eleverna enbart artikelbruket av ett obestämt och bestämt substantiv. Den obetydliga utvecklingen vid generellt species kan bero på de ovannämnda faktorerna. Korrekthetsprocenten utgör 92.0 % i början av gymnasiet och 92.2 % i slutet av gymnasiet (se tabell 2, s. 42). Behärskningen av generellt species förbättras sålunda inte hos de duktiga gymnasisterna och skillnaden är inte signifikant. Eleverna klarar användningen av denna speciesart redan i början av gymnasiet lika bra som i slutet. I årskurs 3 behärskar de artikelbruket vid generellt species sämst av alla speciesarterna, men korrekthetsprocenten är trots det mycket hög. En förklaring till detta kan vara att det ofta finns flera möjligheter att uttrycka generell betydelse. Sannolikheten att lyckas med den är ganska hög.

Som helhet behärskar de duktiga species och artikelbruket mycket bra och korrekthetsprocenten är hög i båda årskurserna. Nedan följer några exempel på olika feltyper.

- (20) De betyder att *vårt läsåret* är indelad i tio perioder [vårt läsår](1301)
- (21) Jag kan aldrig glömma min skoltid som har varit *lång tid* av mitt liv [en lång tid] (2007)
- (22) fungerar där *som en lärare* [som lärare] (5301)

I den vanligaste feltypen (ex. 20) hos de duktiga står substantivet felaktigt i bestämd form i båda årskurserna. 48.1 % av de felaktiga beläggen är sådana i årskurs 1 och i årskurs 3 är 52.5 % av denna feltyp. Den här feltypen tilltar sålunda under gymnasiet. I den näst vanligaste feltypen i årskurserna 1 och 3 används substantivet felaktigt i naken form som i exempel 21. Sådana här felaktiga belägg finns det 38.9 % i årskurs 1 och 25.0 % i årskurs 3.

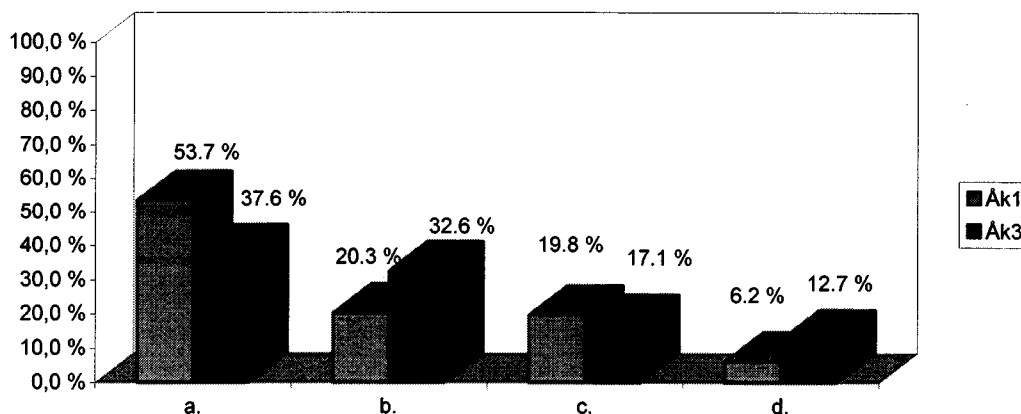

De fel i vilka substantivet står i naken form minskar under gymnasiet. Resten av de inkorrekta beläggen består av alla slags fel. Exempel 22 hör till denna blandade kategori. Dess andel utgör 13,0 % i årskurs 1 och 22,5 % i årskurs 3.

Nedan presenterar vi användningen av obestämt, bestämt och generellt species först hos de duktiga eleverna och därefter hos de svaga i avsnitt 7.2. Vi behandlar varje speciesart i sig och gör en finfördelning i fyra subklasser vid obestämt species och sex subklasser vid bestämt samt generellt species. Varje avsnitt inleds med de relativa frekvenserna och sedan följer behärsknigen av artikelbruket inom subklasserna med analys av de mest frekventa och de mest intressanta feltyperna.

7.1.1 Obestämt species

Det finns sammanlagt 358 belägg för obestämt species, av vilka 49,4 % används i årskurs 1 och 50,6 % i årskurs 3. I figur 3 presenteras de relativa frekvenserna för varje subklass vid obestämt species. I samband med figuren förklaras symbolerna.

FIGUR 3 Relativa frekvenser för obestämt species hos de duktiga

- a.= Formella fall (indefinita pronomina samt räkneord)
- b.= Substantiv med framförställd bestämning
- c.= Substantiv utan bestämning
- d.= Substantiv med efterföljande bestämning

Formella fall är den största subklassen, dess frekvens utgör t.o.m. 53.7 % av alla beläggen i årskurs 1. Andelen formella belägg minskar emellertid till 37.6 % i årskurs 3. Formella fall består av substantiv med indefinita pronomina och räkneord. I följande sats: *Vi har också några pojkvänner som vi snackar med (2902)* har eleven använt pronomenet *någon*. Den stora frekvensen för dessa fall är väntad, eftersom artikelbruket vid indefinita pronomen och räkneord är entydigt. Eleverna vågar sålunda bilda dessa konstruktioner, om de bara minns vilken form av substantivet de måste välja. I början är andelen räkneord med substantiv 44.7 %. I slutet minskar andelen till 27.9 %. Minskningen i bruket av räkneord kan t.ex. bero på att elevernas ordförråd blir mera omfattande och de behöver inte längre ty sig till de enklaste orden.

Substantiv med framförställd bestämning är den näst största subklassen som uppvisar en andel på 20.3 % i årskurs 1 och 32.6 % i årskurs 3. Med framförställd bestämning avses adjektivattribut. De duktiga eleverna nöjer sig inte enbart med de enklaste konstruktionerna och här kommer ett exempel på detta: *En dag besökte vi ett vackert slott nära hamnen (3001)*. De duktiga använder ofta substantiv med framförställt adjektivattribut på bekostnad av substantiv utan bestämning och i slutet består ca en tredjedel av alla obestämda fall av sådana kombinationer (se figur 3, s. 44).

Subklassen substantiv utan bestämning har alltså inga bestämmingar som i följande exempel: *Plötsligt såg jag en flaska i sjön (3307)*. Dess andel utgör 19.8 % av klassen obestämt species i början av gymnasiet, men minskar till 17.1 % i slutet. Det är väntat att materialet skulle bestå av flera substantiv utan bestämning än med bestämning. Dessa konstruktioner är nämligen enklast att bilda och de förekommer enligt Axelsson (1994) först vid tredje stadiet. Men eftersom det är fråga om de duktiga, nöjer de sig inte med de enklaste och lättaste konstruktionerna.

Frekvensen för substantiv med efterföljande bestämning är 6.2 % i början, men uppgår till 12.7 % i slutet (se figur 3, s. 44). Som efterföljande bestämning står relativa bisatser, t.ex. *Men det finns ju ministrar som har jobbat bra för Finland (5307)*. Den låga andelen belägg är helt förståeligt, eftersom deras konstruering kanske är mest komplicerad inom underklasserna.

I tabell 3 har årskurserna 1 och 3 slagits ihop och behandlas som en helhet. Den totala korrekthetsprocenten ligger på 96.1. Kunnandet är mycket högt i varje subklass och detta kan studeras närmare i tabell 3.

TABELL 3 Korrekthetsprocent för obestämt species hos de duktiga

Subklass	Totalt	Rätt	% Rätt
Med efterföljande bestämning	34	34	100.0
Utan bestämning	66	65	98.5
Formella fall	163	159	97.5
Med framförställd bestämning	95	86	90.5
Totalt	358	344	96.1

Substantiv med efterföljande bestämning behärskas fullständigt men man måste ta hänsyn till det låga antalet belägg. Näst bäst kan gymnasisterna substantiv utan bestämning med 98.5 procentenheter. Formella fall är litet svårare för eleverna (97.5 %) och mest svårigheter vållar substantiv med framförställd bestämning (90.5 %). Nedan tar vi upp utvecklingen i varje subklass enligt korrekthetsordningen ovan. Vi följer samma mönster också i fortsättningen. T.ex. presenterar vi behärsknigen av artikelbruket vid bestämt species efter motsvarande ordning. Utvecklingen av artikelbruket vid varje subklass har testats med hjälp av χ^2 -test men testen fungerar inte p.g.a. det ringa antalet belägg.

Substantiv med efterföljande bestämning behärskas totalt sett bäst vid obestämt species. Andelen dessa fall är emellertid minst inom obestämt species. Tabell 4 belyser behärsknigen av denna klass i årskurserna 1 och 3.

TABELL 4 Substantiv med efterföljande bestämning hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	11	11	100.0
3	23	23	100.0
Totalt	34	34	100.0

Procenten för det korrekta bruket är 100.0 både i början och i slutet. I början står 9 av de 11 beläggen i pluralis och i slutet 15 av 23. Det är möjligt att eleverna lättare kan bilda en konstruktion som består av ett substantiv i pluralis med efterställd bestämning än samma konstruktion i singularis. Det finns färre möjligheter till fel om man inte använder singularis, utan pluralis, eftersom man inte behöver framförställda artiklar i pluralis såsom i singularis. Det är också intressant att konstruktionen substantiv med efterföljande bestämning inte bidrar till fel, men substantiv med framförställt adjektivattribut gör det.

Näst bäst behärskar gymnasisterna substantiv utan bestämning. I början av gymnasiet finns det 35 substantiv som hör till subklassen substantiv utan bestämning inom obestämt species och 31 substantiv i slutet. Tabell 5 presenterar korrekthetsprocenten för denna klass i årskurserna 1 och 3.

TABELL 5 Substantiv utan bestämning hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	35	35	100.0
3	31	30	96.8
Totalt	66	65	98.5

Andelen korrekta belägg utgör 100.0 % av alla beläggen i början, men den sjunker till 96.8 %. De duktiga behärskar artikelbruket vid substantiv utan adjektivattribut sålunda fullständigt i början av gymnasiet. I slutet finns det ett enda fel:

(23)... vill ha en kvinna som president eftersom jag, och säkert många andra finländare, vill se *förändringarna* här i Finland [förändringar] (2907)

I exempel 23 anser eleven att substantivet är bestämt. Möjligen tror hon att *här i Finland* avgränsar substantivet *förändringar* på något vis. Men *här i Finland* är inget attribut till *förändringar* och substantivet i fråga måste ha obestämd betydelse. Detta fall är ganska svårt och det är inget under att eleven använder artikeln felaktigt.

Formella fall behärskas litet sämre än subklassen substantiv utan bestämning. Men antalet belägg är mycket omfattande. I tabell 6 kan man studera utvecklingen från årskurs 1 till årskurs 3.

TABELL 6 Formella fall hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	95	91	95.8
3	68	68	100.0
Totalt	163	159	97.5

Korrektshetsprocenten är 95.8 % i början och stiger ytterligare till 100.0 % i slutet. Att denna klass inte vållar problem beror delvis på att artikelbruket efter indefinita pronomina och räkneord är ganska entydigt. Nedan följer två exempel på felen:

- (24) Under perioderna har vi *många obligatoriska ämnena* [många obligatoriska ämnen](1301)
 (25) I andra skolor har de bara *fem eller sex perioderna* [fem eller sex perioder](2301)

I tre av de fyra felen finns det en överflödig efterställd artikel som i exempel 24 och ett fel (ex. 25) finns vid artikelbruket efter ett räkneord. Som helhet kan vi konstatera att eleverna behärskar formella fall mycket bra.

Svårast för eleverna är substantiv med framförställd bestämning. Materialet omfattar 36 substantiv med framförställt bestämning i början och i slutet finns det 59 belägg. Av tabell 7 framgår den procentuella korrektheten vid denna underklass i årskurserna 1 och 3.

TABELL 7 Substantiv med framförställd bestämning hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	36	29	80.6
3	59	57	96.6
Totalt	95	86	90.5

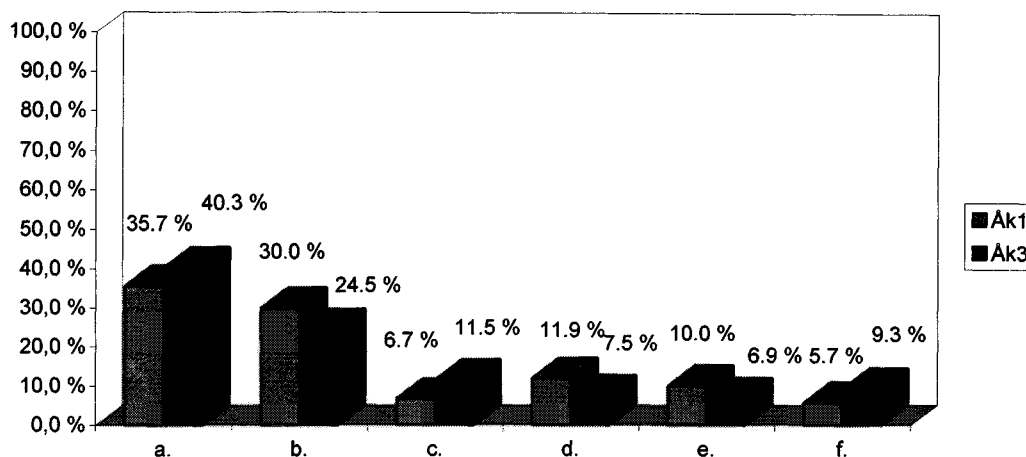
Andelen korrekta belägg utgör 80.6 % av alla beläggen i början och uppgår till 96.6 % i slutet. De duktiga har mest svårigheter i början. Trots att eleverna förkovrar sig med 16.0 procentenheter, förblir kunnandet lägst inom obestämt species också i slutet. I sex av de sammanlagt nio felaktiga beläggen har den fristående obestämda artikeln fallit bort, ex. 26-27.

- (26) Jag tänker att jag inte skulle kunna leva utom idrott. Det är mycket *givande hobby*, och samtidigt... [en mycket givande hobby] (5301)
 (27) Gymnasiesystemet i Finland är *kursformat system*. [ett kursformat system] (1301)

Eftersom det redan finns något före substantivet, kommer eleverna inte ihåg att använda artikel. Möjligen riktas elevernas uppmärksamhet på adjektivets form. Man måste komma ihåg huruvida det är fråga om den svaga eller starka böjningen och beträffande den starka böjningen måste man komma ihåg att adjektivet kongruerar med substantivet.

7.1.2 Bestämt species hos de duktiga

Andelen bestämt species är 35.9 % i årskurs 1 och 64.1 % i årskurs 3. Sammanlagt finns det 585 belägg. Av figur 4 framgår frekvenserna för varje subklass vid bestämt species. Under figuren förklaras symbolerna.

FIGUR 4 Relativa frekvenser för bestämt species hos de duktiga

- a.= Substantiv med possessivpronomen eller genitiv
- b.= Unika fall
- c.= Anaföriska fall
- d.= Associativa fall
- e.= Substantiv med efterställd bestämning
- f.= Definita fall

Frekvensen för substantiv med possessivpronomen eller genitiv är högst under hela gymnasiet, den utgör 35.7 % av alla beläggen i årskurs 1 och 40.3 % i årskurs 3. Som det framgår av teoridelen förekommer possessiva pronomina i stor utsträckning i inlärarespråkets första stadium (se närmare 2.3, s. 7). Eftersom reglerna för bruket av possessivpronomen är mycket entydiga använder eleverna dem för att undvika eventuella fel vid andra konstruktioner utan possessiva pronomina som t.ex.: *Ibland har jag alldeles misslyckats i mitt prov* (2807). Intressant är att enbart 4.0 % av dessa belägg i början och 2.0 % i slutet är genitiver. En orsak till genitivernas ringa antal kan vara att svenskan ofta använder prepositioner i stället för genitiver. Men man kan inte alltid ersätta en genitiv med en preposition. Det är inte heller så lätt att veta om en genitiv går eller inte. Därför undviker eleverna kanske genitivkonstruktioner. Eller det är också möjligt att de duktiga eleverna har kommit underfund med att det finns genitivartade konstruktioner med prepositioner i svenskan och använder dem i stället för genitiver.

Unik bestämdhet är den näst största subklassen. Unik bestämdhet omfattar referenter som är kända för alla eller för en viss grupp eller kända i en viss situation. Här kommer ett exempel på denna kategori: *Det var redan kvällen och solen hade gått ner* (3807). Dess andel utgör

30.0 % i årskurs 1 och 24.5 % i årskurs 3 (se figur 4, s. 50). Eleverna använder mycket mera unika fall än t.ex. anaforiska fall. En förklaring kan vara teman. T.ex. när eleverna skriver brev använder dem många tidsuttryck, som hör till denna subclass eftersom det är fråga om en viss tid i en viss situation.

Frekvensen för anaforiska fall är 6.7 % i årskurs 1 och 11.5 % i årskurs 3 (se figur 4, s. 50). Användningen av anaforiska fall stiger under gymnasiet hos gymnasisterna, men deras antal förblir emellertid ganska litet i materialet. Detta kan också bero på teman som i följande exempel: *I flaskan var ett brev som såg gammalt ut. Det var mycket spännande när jag öppnade brevet och läste det (3807)*. Om man skriver en intrigshistoria, finns det många anaforiska fall i uppsatsen. Några av de duktiga skriver sådana berättelser i slutet och det finns således litet flera anaforiska fall i de sista uppsatserna. Att antalet stiger, beror naturligtvis också på att antalet alla ord tilltar. Den anaforiska användningen är den lättaste vid bestämt species och det är väntat att eleverna använder denna subclass oftare än i början.

Associativa fall är ganska lågfrekventa (se figur 4, s. 50). Med associativa fall avses bestämdhet genom association eller implikation, t.ex.: *Jag tycker om kläder som är häftiga och snygga. Märket är inte viktigt (1902)*. Dess andel utgör 11.9 % av alla beläggen i början och endast 7.5 % i slutet. Men detta är förståeligt eftersom bestämdhet genom association inte är så lätt att förstå.

Substantiv med efterföljande bestämning är inte heller frekvent. Den uppvisar en andel på 10.0 % i årskurs 1 och 6.9 % i årskurs 3. Efterföljande bestämningar vid bestämt species består av substantiv med preposition, substantiv med icke-parentetisk relativbisats samt substantiv med andra bisatser (se figur 4, s. 50). Här finns det ett exempel med preposition: *Resan till Rhodos var mycket häflig (2901)*. I början finns det enbart en bisats som bestämning och alla andra bestämningarna hör till prepositionsuttryck, men i slutet är urvalet mera omfattande. Av de 26 beläggen har 50.0 % ett prepositionsuttryck som bestämning och i resten av beläggen finns det en bisats som bestämning. Eleverna använder också determinativa bisatser i årskurs 3 (19.2 %) men inte i årskurs 1.

Frekvensen för definitiva pronomina utgör enbart 5.7 % i början och 9.3 % i slutet (se figur 4, s. 50). De definitiva pronomina som finns med i undersökningen är: *samma, den där, den här och denna*. Här kommer ett typexempel på denna subkategori: *De är alla obligatoriska men under den här perioden har jag läst...(1301)*. Det föga antalet belägg motsvarar inte våra förväntningar trots att reglerna för artikelbruket efter definitiva pronomina är ganska entydiga. Man måste bara komma ihåg, vilket pronomen som förutsätter obestämd form och vilket som bestämd form.

Artikelbruket vid bestämt species tycks vara svårare än vid obestämt species. Trots det är den totala korrekthetsprocenten ändå ganska hög. Andelen korrekta belägg utgör 92.3 % av alla beläggen sammanlagt i årskurserna 1 och 3. Av tabell 8 framgår korrekthetsprocenten för varje subclass vid bestämt species.

TABELL 8 Korrekthetsprocent för bestämt species hos de duktiga

Subklasser	Totalt	Rätt	% Rätt
Anaforiska fall	57	56	98.2
Med possessivpronomen/genitiv	226	214	94.7
Unika fall	155	145	93.5
Definita fall	47	42	89.4
Associativa fall	53	47	88.7
Med efterföljande bestämning	47	36	76.6
Totalt	585	540	92.3

Bäst behärskar gymnasisterna anaforiska fall. Dess andel utgör 98.2 %. Vid possessivpronomen eller genitiv och vid unika fall överstiger korrekthetsprocenten 90.0 %. Definita pronomina (89.4 %) och associativa fall (88.7 %) är en aning svårare än de ovannämnda subclasserna. Svårast är substantiv med efterställd bestämning. Procenten för de korrekta beläggen ligger på 76.6 %. Signifikanstesten fungerar inte vid någon av subclasserna.

Antalet anaforiska belägg är ringa i materialet, men behärskningen av klassen är högst under hela gymnasiet. Tabell 9 belyser behärskningen av denna subclass i årskurserna 1 och 3.

TABELL 9 Anaforiska fall hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	14	14	100.0
3	43	42	97.7
Totalt	57	56	98.2

Anaforiska fall behärskas ungefär lika bra i årskurs 1 (100.0 %) som i årskurs 3 (97.7 %). I slutet finns det bara ett fel och det minskar korrekthetsprocenten. En närmare granskning av uppsatsen, som innehåller det enda felaktiga belägget, avslöjar att felet möjligen beror på slarv. Eleven använder nämligen denna subclass av bestämt species utom detta enskilda fall korrekt i samma uppsats. Eventuellt lär sig eleverna använda anaforisk bestämdhet redan i grundskolan och de behärskar den redan i början av gymnasiet.

Näst bäst behärskar eleverna substantiv med possessivpronomen eller genitiv. Det är också möjligt att säga något om utvecklingen eftersom antalet belägg är så stort i denna subclass. Tabell 10 presenterar behärskningen av dessa fall i årskurserna 1 och 3.

TABELL 10 Substantiv med possessivpronomen eller genitiv hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	75	68	90.7
3	151	146	96.7
Totalt	226	214	94.7

Gymnasisterna gör framsteg i behärskningen av denna subclass. Procenten för det korrekta bruket stiger från 90.7 % till 96.7 %. I början är endast tre av de 75 förekomsterna genitiver och två av dem är dessutom felaktigt konstruerade. I dessa belägg finns det en överflödigt enklitisk slutartikel såsom hos de andra felaktiga beläggen för denna subclass.

- (28) Någon gång får vi träna i *Seinäjäkäs is-hallen*. [Seinäjäkäs is-hall](5201)
 (29) Jag tycker om att *vårt gymnasiesystemet* [vårt gymnasiesystem] (3801)

Att eleverna har använt felaktigt den dubbla bestämdheten är inte nödvändigt ett stort brott mot artikelbruket som i exemplen 28 och 29. Ekerot (1995, 166-167) säger nämligen att när en invandrare börjar använda den dubbla bestämdheten också vid genitivuttryck, är det ett tecken på att invandraren verkligen har börjat förstå huvudprinciperna för användningen av svenskans bestämda artikel. I slutet stiger inte genitivernas mängd, bara 2.0 % av beläggen är genitivkonstruktioner vid denna subclass och dessa är alla dessutom felaktiga som i exempel 28. Vid 148 substantiv med possessivpronomen finns det däremot bara två fel som i exempel 29.

Unik bestämdhet vållar inga svårigheter för gymnasisterna. Den har hög korrekthetsprocent i synnerhet i årskurs 3 och den är också högfrekvent bland gymnasisterna. I tabell 11 kan man betrakta behärsknigen av unika fall i årskurserna 1 och 3.

TABELL 11 Unika fall hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	63	57	90.5
3	92	88	95.7
Totalt	155	145	93.5

Behärsknigen av artikelbruket vid unik bestämdhet stiger från 90.5 % till 95.7 %. Gymnasisterna börjar förstå bättre under gymnasiet, om något har unik referens och sålunda använder de artiklar duktigare. I fyra av de sex felaktiga beläggen i början är det fråga om ett tidsuttryck och det finns en överflödig efterställd slutartikel som i exempel 30. Vid de två andra felaktiga beläggen fattas den efterställda slutartikeln som i exempel 31. Vid tidsuttryck kan felen bero på att eleverna inte kan använda tidsuttryck korrekt. De kanske vet att de måste använda bestämt species, men artikelbruket vållar problem, t.ex.:

(30) Jag tror att vi måste lösa upp vår vänskapen. Jag vill inte se dig på *sommaren*. [i sommar] (2502)

(31) Jag har suttit på skolbänken nästan tolv år. Den tiden har varit lång men givande. Jag har fått nya vänner och goda skolkamrater som har hjälpt mig när jag inte har förstått vad *lärare* menar. [lärarna] (2007)

I exempel 30 vet eleven inte att *tänä kesänä* heter *i sommar* på svenska. *På sommaren* betyder nämligen ingen viss sommar utan bara allmänt *kesällä*, och det kan man inte använda här eftersom det är fråga om en viss sommar i en viss situation. I exempel 31 är det fråga om lärare som är unika för en viss grupp och därför borde man använda den bestämda slutartikeln. Fallen som det här är svåra att förstå och det är positivt att det inte finns flera fel i denna subklass. I allmänhet behärskar eleverna kategorin mycket bra.

Antalet substantiv med definitiva pronomina är lågt i materialet och användningen av dessa konstruktioner behärskas av gymnasisterna fjärde bäst. I tabell 12 kan man studera behärsknigen av dessa fall i årskurserna 1 och 3.

TABELL 12 Definita fall hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	12	11	91.7
3	35	31	88.6
Totalt	47	42	89.4

Behärsknigen av denna subklass minskar från 91.7 % till 88.6 % under gymnasiet. Vi förväntade oss att gymnasisterna skulle behärska denna klass bättre eftersom reglerna för artikelbruket vid definitiva pronomina är entydiga. Men å andra sidan kan reglerna också vara ganska vilseledande då pronomenet *denna* används i obestämd form trots att det är fråga om bestämd betydelse. I exempel 32 står substantivet felaktigt i bestämd form efter *denna*.

(32) De är så många saker som har hänt till mig i *denna tiden* [denna tid](2807)

Felet kan bero på att gymnasisten inte kan reglerna eller det är fråga om en lapsus. Man måste emellertid komma ihåg att felet inte har så mycket betydelse i denna subklass eftersom antalet belägg är så litet.

Associativa fall behärskas näst sämst och dessutom är de också ganska sällsynta i materialet. Av tabell 13 framgår behärsknigen av dessa fall i årskurserna 1 och 3.

TABELL 13 Associativa fall hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	25	23	92.0
3	28	24	85.7
Totalt	53	47	88.7

Procenten för de korrekta beläggen minskar från 92.0 % till 85.7 % under gymnasiet. Att antalet belägg är så lågt påverkar också frekvensen för korrekta fall. I början har i båda felaktiga fallen utelämnats den efterställda slutartikeln, t.ex.:

(33) Jag tycker om kläder, som är häftiga och snygga. Märket är inte viktigt, men *kvalitet* måste vara bra. [kvaliteten] (1902)

Eleven kommer inte ihåg att man måste använda bestämt species eftersom det är fråga om de vissa klädernas *kvalitet*, inte om *kvalitet* i allmänhet, alltså om generellt species. Mycket intressant är att det finns ett korrekt belägg av bestämdhet genom association, nämligen *märket* i samma exempel. Det kan vara att eleven förstår lättare *märkets* associativa bestämdhet än *kvalitetens* bestämdhet eftersom *kvalitet* är abstraktare än *ett märke*. Kanske tror eleven att abstrakter alltid står i artikellös form. Det kan sålunda vara fråga om övergeneralisering. Också i slutet fattas i tre av de fyra felaktiga beläggen den bestämda slutartikeln.

Antalet bestämda substantiv med efterföljande bestämning är ganska litet i materialet och denna klass vållar mest problem för de duktiga gymnasisterna. Tabell 14 presenterar behärsknigen av dessa fall i årskurserna 1 och 3.

TABELL 14 Substantiv med efterföljande bestämning hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	21	15	71.4
3	26	21	80.8
Totalt	47	36	76.6

Korrekthetsprocenten är 71.4 i början, men stiger till 80.8 % i slutet. Det händer alltså förbättring med 9.4 procentenheter. P.g.a. det ringa antalet belägg kan vi dock inte säga så mycket om utvecklingen. I årskurs 1 fattas den bestämda slutartikeln vid varje felaktigt belägg som i exempel 34.

(34) Jag hoppas att du trivs med Jessica, eftersom *vänskap mellan oss* är nu slut. [vänskapen] (1302)

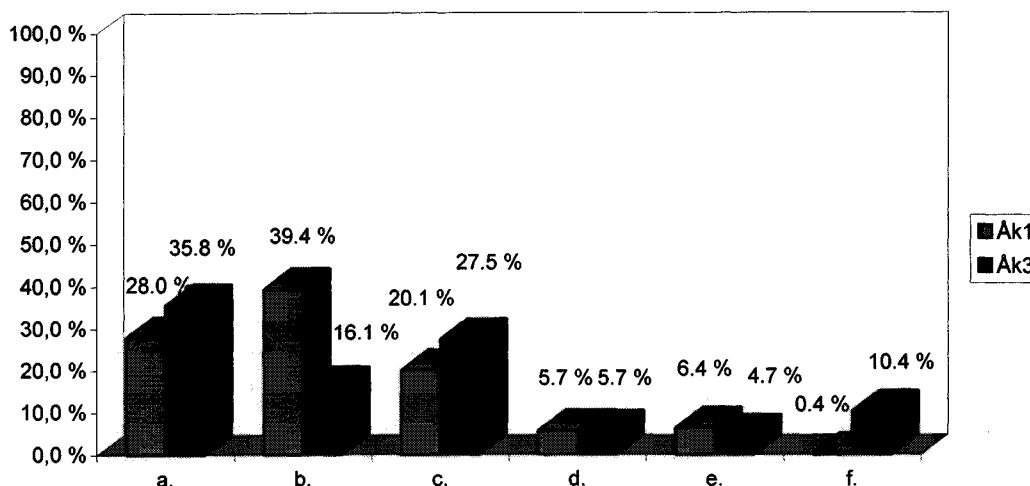
I exempel 34 och vid de andra felaktiga fallen har gymnasisterna ett prepositionsuttryck som efterföljande bestämning. Eleverna förstår inte att uttrycken gör det framförstående substantivet bestämt. En möjlig förklaring kan vara övergeneralisering såsom i exempel 33 eftersom *vänskap* är ett abstrakt ord. I slutet finns det fem determinativa satser (19.2 %) som efterföljande bestämning, men var och en av dessa konstruktioner är felaktig som i exempel 35.

(35) Men inte heller skulle jag ha fått *de upplevelserna som jag har fått under de resorna jag har gjort*. [de upplevelser som...] [de resor som...](5208)

Eleven använder svenskans dubbelbestämndhet felaktigt i detta exempel. Det kan röra sig om övergeneralisering av regeln. De determinativa konstruktionerna är inte heller några enkla bildningar att lära sig. Det är sålunda inget under att eleverna inte lyckas konstruera korrekta former.

7.1.3 Generellt species

Det totala antalet substantiv med generell syftning är 457, av vilka 57.8 % används i årskurs 1 och 42.2 % i årskurs 3. Figur 5 illustrerar relativa frekvenser för de olika subklasserna vid generellt species i början och slutet av gymnasiet. I samband med figuren förklaras symbolerna.

FIGUR 5 Relativa frekvenser för generellt species hos de duktiga

- a.= Abstrakter, ämnesnamn samt kollektiver
- b.= Fraser av olika slag
- c.= Klassen med vaga gränser
- d.= Avgränsad klass
- e.= Vilken individ som helst
- f.= Innehavare av en social roll

Abstrakter, ämnesnamn och kollektiver är den näst största subklassen i början av gymnasiet och den största i slutet av gymnasiet. Det finns bara få kollektiver i materialet. Andelen denna subklass utgör 28.0 % av alla beläggen i årskurs 1 och den uppgår till 35.8 % i årskurs 3. Uppsatsämnet påverkar avsevärt vilket subklass används. Många elever skriver om sin skolgång och uppräknar alla ämnen som de läser i skolan som i följande exempel: *Jag själv läser matte, svenska, finska, engelska... (1901)*. Frekvensen för abstrakter är därför hög i synnerhet i årskurs 1. Av alla beläggen för denna subklass utgör skolämnen 36.5 %. I slutet använder eleverna denna subklass på ett mera varierande sätt.

Fraser av olika används också flitigt av eleverna. Dess andel utgör 39.4 % av alla beläggen i årskurs 1 och 16.1 % i årskurs 3 (se figur 5, s. 58). Eleverna använder mest generella fraser i början av gymnasiet. Fraserna delar sig i fyra mindre subklasser: tidsuttryck, platsuttryck, verbfraser och övriga fraser. I början använder eleverna 36 verbfraser, 31 platsuttryck, 28 tidsuttryck och 9 övriga fraser. I slutet dominerar ännu verbfraser (20), näst mest finns det övriga fraser (8) och vidare finns det två tidsuttryck och ett platsuttryck. Eleverna har sålunda

lärt sig generella fraser som *åka skidor (1102)*, *gå på bio (1402)* och använder dem också i sina uppsatser. Eftersom dessa fraser lärs in som helheter minns eleverna dem kanske bra och använder dem ofta. Man måste emellertid komma ihåg att alla tids- och platsuttryck inte är generella, de kan också vara bestämda eller obestämda. I slutet minskar frekvensen för generella tids- och platsuttryck mycket. P.g.a. detta kan vi konstatera att eleverna inte ännu skriver så generellt om man lägger märke till tid och plats. Antalet bestämda tids- och platsuttryck minskar däremot inte. Att generella tids- och platsuttryck är så få i slutet, förklarar också varför den totala andelen generellt species minskar under gymnasiet.

Klassen med vaga gränser hör också till de tre största subklasserna. Följande sats exemplifierar denna subclass: *Vänner trivs bra ihop, de är generösa mot... (2802)*. Dess andel är 20.1 % i årskurs 1 och den uppgår till 27.5 % i årskurs 3 (se figur 5, s. 58). Också klassen med vaga gränser lärs in vid sidan av obestämt species. Att eleverna använder mycket mera klassen med vaga gränser är t.ex. avgränsad klass eller vilken individ som helst, kan delvis bero på att obestämd form pluralis är lättare att bilda än bestämd form i pluralis eller obestämd form i singularis. Som tidigare nämnts hör den obestämda formen i pluralis till det första stadiet i inläraarsvenskan (se närmare 2.3, s. 7).

Avgränsad klass hör till de tre minsta subklasserna. Dess andel utgör 5.7 % i båda årskurserna (se figur 5, s. 58). Det ringa antalet belägg är väntat eftersom avgränsad klass används oftast bara då det talas om arter och klasser som helhet, t.ex.: *Sedan några ord om det klasslösa gymnasiet. Det betyder att eleverna kan friare välja hur länge de... (3801)*. Eleverna lär sig denna regel vid sidan av bestämd form.

Inte heller klassen vilken individ som helst används mycket av eleverna. Substantiv med pronomenet *varje* används i denna subclass, men här kommer ett exempel på denna klass utan pronomen: *Jag tänker att en vän måste vara pålitlig (28802)*. Frekvensen för vilken individ som helst är 6.4 % i början och minskar till 4.7 % i slutet. Den ringa andelen är också här väntad eftersom betydelsen vilken som helst lärs in vid sidan av den obestämda formens användning.

Vid innehavare av en social roll finns det bara ett belägg i början av gymnasiet. I slutet tilltar dock användningen av denna klass. Följande sats exemplifierar denna subklass: *Jag känner mig som finne* (1907). Frekvensen är bara 0.4 % i början, men stiger till 10.4 % i slutet (se figur 5, s. 58). Att eleverna inte använder klassen i början av gymnasiet, kan bero på att det är svårt att förstå varför man inte kan använda fristående artikel. Eleverna nämligen lär sig att de måste sätta ut en artikel i singularis hos räkningsbara substantiv. De är kanske osäkra på dess användning och undviker subklassen. Det är förståeligt att bruket av denna subklass stiger i slutet. Fallet tas nämligen upp i den femte kursen på gymnasiet.

Artikelbruket vid generellt species är ungefär lika svårt som vid bestämt species (92.3 %) om man tar hänsyn till den totala korrekthetsprocenten. Den ligger på 92.1 %. Av tabell 15 framgår den totala korrekthetsprocenten för varje subklass vid generellt species.

TABELL 15 Korrekthetsprocent för generellt species hos de duktiga

Subklass	Totalt	Rätt	% Rätt
Abstrakter, ämnesnamn, kollektiver	143	136	95.1
Klassen med vaga gränser	106	99	93.4
Fraser av olika slag	135	126	93.3
Vilken individ som helst	26	23	88.5
Innehavare av en social roll	21	17	81.0
Avgränsad klass	26	20	76.9
Totalt	457	421	92.1

Abstrakter, ämnesnamn och kollektiver behärskas bäst. Procenten för den korrekta användningen utgör 95.1 % av alla beläggen. Vidare överstiger korrekthetsprocenten 90 % i klassen med vaga gränser och generella fraser av olika slag. Vid vilken individ som helst klaras artikelbruket till 88.5 %. Mer svårigheter har eleverna med innehavare av en social roll (81.0 %). Sämst klarar eleverna av avgränsad klass. Av alla beläggen utgör dess andel korrekta belägg endast 76.9 %. I det följande presenterar vi utvecklingen i varje subklass. Signifikanstesten fungerar inte.

Abstrakter, ämnesnamn och kollektiver är högre frekventa och den totala behärskningsprocenten är högst jämfört med de andra subklasserna. I tabell 16 kan man betrakta korrektshetsprocenten i årskurserna 1 och 3 samt antalet belägg.

TABELL 16 Abstrakter, ämnesnamn och kollektiver hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	74	72	97.3
3	69	64	92.8
Totalt	143	136	95.1

I årskurs 1 är korrektshetsprocenten högst av alla subklasserna vid generella fall, 97.3 %, men den sjunker till 92.8 %. Den höga andelen korrekta belägg är väntad eftersom artikelbruket är mycket enkelt vid klassen abstrakter, ämnesnamn och kollektiver. Eleverna lär sig att abstrakter, ämnesnamn och kollektiver i allmänhet står i naken form. Eleverna använder också denna form mycket i sina uppsatser och användningen av den rätta formen tilltar. I de felaktiga beläggen finns det en överflödig slutartikel. I början finns det två felaktiga belägg och fem i slutet. Nedan följer ett exempel på den mest frekventa feltypen.

(36) Vi har många saker bättre än i vissa länder i världen. Vi alla har tillräckligt med *maten*, vi kan resa utomlands... [mat] (2507)

Mat är ett ämnesnamn och står i naken form, om det är fråga om *mat* i allmänhet. *Maten* har däremot bestämd betydelse. Ibland går det att använda bestämd form vid dessa fall, men här går det inte. Bestämd form individualiserar begreppet på något sätt, men här är det fråga om *mat* i allmänhet. Det går inte att individualisera ämnesnamnet *mat*, vid abstrakter går det lättare.

Näst bäst behärskar eleverna klassen med vaga gränser. Antalet substantiv i denna subklass är ganska högt i materialet och eleverna förkovrar sig under gymnasiet. Av tabell 17 framgår korrektshetsprocenten i årskurserna 1 och 3.

TABELL 17 Klassen med vaga gränser hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	53	49	92.5
3	53	50	94.3
Totalt	106	99	93.4

Procenten för det korrekta bruket utgör 92.5 i början och den uppgår till 94.3 % i slutet. Behärskningen av subklassen är sålunda mycket bra under hela gymnasiet. I var och en av de sammanlagt sju felen i denna klass finns det en överflödigt efterställd slutartikel. Gymnasisterna har sålunda kommit felaktigt på att det är fråga om avgränsad klass eller bestämt species. Nedan följer exempel på feltypen.

- (37) Vi också tycker att driva runt i affärerna efter skolan, och naturligtvis snacka om *killarna*. [killar] (2902)
- (38) Jag tycker att make-up och *tatueringarna* har samma mening... [tatueringar] (4608)

I exempel 37 handlar det om betydelsen avgränsad klass, men enligt informanterna går det inte. Vi tycker emellertid att eleven inte har gjort något stort fel. Eleven anser *killarna* som en avgränsad art. Och man kan lätt hitta en motsatt klass till *killarna* nämligen *tjejerna*, men informanterna tycker att belägget dock är fel. Vidare kan inte *tatueringar* i exempel 38 anses höra till avgränsad klass, för det finns ingen motsatt klass för dem. Som helhet behärskar eleverna klassen med vaga gränser mycket bra. Om det finns fel är det fråga om svårigheten med att skilja mellan klassen med vaga gränser och avgränsad klass. På samma sätt förorsakas felen vid avgränsad klass av samma svårighet att göra skillnaden mellan dessa två subklasser. Den höga korrekthetsprocenten kan också bero på det att båda formerna går vid många fall.

Hög behärskning påträffas också vid fraser av olika slag. Gymnasisterna använder mycket fraser speciellt i början av gymnasiet. Däremot händer det ingen förbättring i användningen av klassen. I tabell 18 kan man studera korrekthetsprocenten i årskurserna 1 och 3 närmare.

TABELL 18 Fraser av olika slag hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	104	97	93.3
3	31	29	93.5
Totalt	135	126	93.3

Procenten för den korrekta användningen utgör 93.3 % i årskurs 1 och 93.5 % i årskurs 3. Den totalt tredje högsta behärskningsprocenten beror delvis på att det är fråga om fraser av olika slag och deras artikelbruk oftast är entydigt. De står alltid i samma form och eleverna kan använda dem om de minns fraserna. Vid fem av de nio felaktiga beläggen finns det en överflödig slutartikel och mest felaktiga former finns det vid verbfraser. Nedan presenteras ett exempel på den mest frekventa feltypen.

(39) Det bodde också många studerande från andra länder där, t.ex. 2 pojkar från Italien och 2 pojkar från Spain. Vi *delade rummet* med min vän. [dela rum] (1101)

I exempel 39 är det fråga om en generisk fras och det går inte att ändra den. Eleven vet inte att *jakaa huone* heter *dela rum* på svenska. Mycket sannolikt är att hon har använt bestämd form eftersom hon har trott att det är fråga om ett bestämt rum. Det är väntat att största delen av felen förekommer vid verbfraser och inte vid tids- och platsuttryck. De sistnämnda fraserna är troligen lättare än verbfraser. I allmänhet behärskar eleverna generella fraser av olika slag mycket bra.

Antalet belägg för klassen vilken som helst är också mycket litet och vi kan inte dra några riktiga slutsatser. Det finns sammanlagt enbart tre fel. Tabell 19 presenterar korrekthetsprocenten i årskurserna 1 och 3.

TABELL 19 Vilken individ som helst hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	17	15	88.2
3	9	8	88.9
Totalt	26	23	88.5

Vid klassen vilken individ som helst händer egentligen ingen förbättring (88.2 % i början och 88.9 % i slutet). En av de felaktiga förekomsterna innehåller en överflödig efterställd artikel och vid två av de sammanlagt tre felaktiga beläggen fattas den fristående obestämda artikeln. Nedan följer exempel på dessa feltyper:

(40) Vi har gymnastik två timmar *i varje veckan* [varje vecka](1901)

(41) Om *elev* får underkänd i en kurs [en elev](1901)

Samma elev har alltså skrivit två av de tre felen. I exempel 40 är det fråga om ett artikelfel. Eleven vet inte att efter *varje* följer naken form av substantiv (se mera 3.4.2.2, s. 27). Pronomenet *varje* är generiskt redan i sig och eleven har lyckats använda det i generisk betydelse. I exempel 41 fattas den obestämda fristående artikeln. Det kan vara fråga om en lapsus eller eleven har använt det räkningsbara substantivet *en elev* som ett icke-räkningsbart substantiv, som ofta står i naken form. Hon har alltså övergeneraliserat regeln. Vid samma exempel har eleven dock också lyckats med artikelbruket, nämligen vid *en kurs*. Hon har använt obestämd form och det är helt korrekt och hon har ansett substantivet antingen obestämt eller generellt (vilken som helst). Detta är ett bevis på att en elev inte alltid behöver känna till vilket species det är fråga om i verkligheten, när det handlar om generellt species. De kan ibland av misstag använda artiklar korrekt och samtidigt species korrekt.

Klassen "innehavare av en social roll" är mycket sällsynt i början, men i slutet stiger antalet belägg. I tabell 20 kan man betrakta korrektshetsprocenten i årskurserna 1 och 3.

TABELL 20 Innehavare av en social roll hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	1	0	0.00
3	20	17	85.0
Totalt	21	17	81.0

Vi kan inte jämföra kunnandet i klassen i början och slutet, eftersom det bara finns ett belägg i början och detta belägg är felaktigt. I slutet är korrekthetsprocenten 85.0 %. Denna subkategori är ingen lätt kategori, eftersom dess användning brottar mot huvudregeln. Ett räkningsbart substantiv i singularis har nämligen oftast en obestämd artikel, men i klassen i fråga har man enligt huvudregeln ingen artikel (se närmare kapitel 3.4.2.5, s. 30). De fel som förekommer hos de duktiga är av följande typ:

(42) Många finländare *känner sig som europé* men har jag alltid tyckt att jag i första handen *är en finne*. [finne] (2507)

I exempel 42 finns det en överflödig obestämd artikel och det är fråga om övergeneralisering. Eleverna använder regeln för obestämt species. I exempel 42 använder eleven artikel vid betydelsen innehavare av en social roll också helt korrekt, nämligen *känner sig som europé*. Detta kan kanske inte anses vara något tecken på kunnandet av subkategorin. Eleven har nämligen bildat den rätta konstruktionen efter rubrikens modell. Rubriken heter nämligen *Varför känner jag mig som finne*. Möjligen kan eleven artikelbruket också utan rubrikens hjälp.

P.g.a. det ringa antalet belägg för avgränsad klass kan vi inte säga så mycket om utvecklingen i denna klass hos de duktiga under gymnasiet. Gymnasisterna klarar av användningen av denna subklass sämst. Av tabell 21 framgår andelen korrekta belägg i årskurserna 1 och 3.

TABELL 21 Avgränsad klass hos de duktiga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	15	10	66.7
3	11	10	90.9
Totalt	26	20	76.9

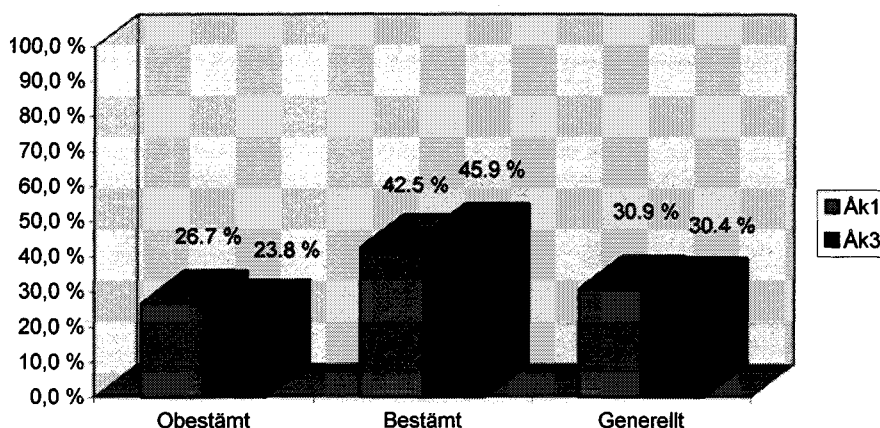
Korrektshetsprocenten är 66.7 % i årskurs 1, men stiger till 90.9 % i årskurs 3. Eleverna lär sig under gymnasiet att de måste använda bestämd form, om det är fråga om en avgränsad klass skild från andra klasser. Vid fem av de sex felaktiga beläggen under hela gymnasiet har eleverna glömt den efterställda artikeln. Ingen av felen kan betraktas som speciesfel. Eleverna vet således att det är fråga om något allmänt. Nedan presenteras ett exempel på felen:

- (43) Nu om jag köper nya kläder, de måste vara sådana, att jag gillar dem själv. Och om de är billiga, tycker jag de mera. Men man måste förstå, att *kläder* gör inte en människa [kläderna](4602).

I exempel 43 använder eleven obestämd form, men informanterna tycker att det är fråga om en avgränsad klass *kläderna*. Det här fallet och de andra felaktiga fallen i materialet är mycket svåra att förstå om man inte har svenska som modersmål. Det är inget under att eleverna använder felaktiga former vid dessa fall. Vidare lär sig eleverna att avgränsad klass används när det är fråga om arter eller klasser. Men såsom exemplet bekräftar, finns det undantag. Dock har eleven ifråga kommit på att det är fråga om något allmänt, men å andra sidan tror hon kanske att det rör sig om obestämt species och försöker undvika artikelfelet på det sättet.

7.2 Svaga inlärare

Hos de svaga finns det sammanlagt 1083 belägg av vilka andelen utgör 39.9 % i årskurs 1 och 60.2 % i årskurs 3. Även om antalen alla speciesarter ökar mot slutet, är dessa skillnader inte signifikanta jämfört med varandra, dvs. att ingen av speciesarterna stiger mer än de andra. I figur 6 kan man studera de relativa frekvenserna för de olika speciesarterna.

FIGUR 6 Relativa frekvenser för alla speciesarterna hos de svaga

Bestämt species har mest förekomster både i början (42.5 %) och i slutet av gymnasiet (45.9 %). Sammanlagt påträffas det 482 belägg för bestämt species. Näst störst är generellt species med 331 belägg av vilka andelen utgör 30.9 % i årskurs 1 och är nästan densamma (30.4 %) i årskurs 3. Det minsta antalet belägg förekommer vid obestämt species. Dess andel utgör 26.7 i årskurs 1 och 23.8 i årskurs 3. Fördelningen mellan obestämt och bestämt species kan eventuellt förklaras med att samma substantiv har obestämd betydelse endast en gång per uppsats och substantivet ifråga måste syfta på något bestämt i fortsättningen. I synnerhet inlärare av ett främmande språk använder ofta samma ord. Den stora andelen generellt species beror kanske på att eleverna använder olika fraser i stor utsträckning. Möjligen försöker de också skriva ur mer generellt perspektiv än ur jagperspektivet.

I början av gymnasiet finns det sammanlagt 431 belägg av vilka 70 är felaktiga. I slutet av gymnasiet ökar antalet belägg till 652 men å andra sidan stiger också antalet felaktiga belägg till 127. I början av gymnasiet utgör andelen korrekta belägg 83.8 % av alla beläggen och 80.5 % i slutet av gymnasiet men skillnaden i behärskningsnivån av artikelbruket mellan årskurserna 1 och 3 är inte signifikant. En möjlig förklaring till dessa siffror är att eleverna lär sig mer i början än senare. Det kan vara så att det är lättast att lära sig under de tidigare stadierna i inlärningsprocessen, men sedan går utvecklingen inte så fort och inläraren har ungefär samma nivå som i början. Eventuellt försöker de svaga skriva längre uppsatser och mer komplext än tidigare, vilket kan orsaka flera artikelfel. Då eleverna inte förbättrar sig

mot slutet, kan man kanske tala om fossilisering av språk (se närmare 2.1, s. 3) Tabell 22 belyser utvecklingen av alla speciesarterna ytterligare.

TABELL 22 Korrekthetsprocent för alla speciesarterna hos de svaga

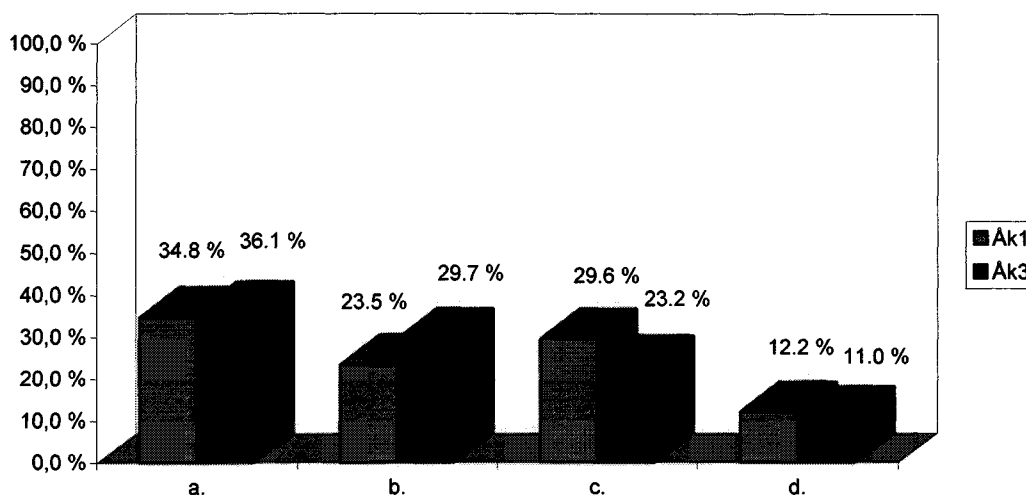
	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Obestämt	115	89	77.4	155	128	82.6
Bestämt	183	149	81.4	299	228	76.3
Generellt	133	123	92.5	198	169	85.4
Totalt	431	361	83.8	652	525	80.5

Behärsksningen av obestämt species är den enda kategori i vilken eleverna blir bättre jämfört med de andra speciesarterna. Korrekthetsprocenten för obestämt species stiger från 77.4 % till 82.6 % men skillnaden kan ändå inte betraktas signifikant. Behärsksningen av bestämt species tycks vara besvärligare för eleverna än de två andra speciesarterna. I slutet av gymnasiet ligger korrekthetsprocenten för bestämt species (76.3 %) ännu lägre än i början (81.4 %). Trots det är skillnaden inte signifikant. På samma sätt minskar också procenten för det korrekta bruket vid generellt species. Om man jämför det med de andra speciesarterna, märker man att det sjunker mest. Andelen korrekta belägg är signifikant större i årskurs 1 (92.5 %) än i årskurs 3 (85.4 %) ($\chi^2=3.9$, $df=1$, $p<0.05$), vilket innebär att eleverna försämrar sig under gymnasietiden.

I 57.7 % av de felaktiga beläggen i årskurs 1 står substantivet i naken form, 25.5 % av de inkorrekta förekomsterna står felaktigt i bestämt form och resten av felen (16.9 %) klassas som övriga fel i årskurs 1. I slutet av gymnasiet börjar de svaga böja substantiv i större utsträckning än i början av gymnasiet. Detta syns också i de felaktiga beläggen. I 44.9 % av felen förekommer substantivet felaktigt i bestämd form, i 29.1 % av felen påträffas substantivet i artikellös form och repertoaren av de övriga felen blir också mer varierande och större (26.0 %) i årskurs 3.

7.2.1 Obestämt species

Vid obestämt species finns det sammanlagt 270 belägg vilket utgör 26.7 % i årskurs 1 och 23.8 % i årskurs 3. I Figur 7 kan man betrakta de relativa frekvenserna för de fyra subklasserna närmare. Symbolerna förklaras under figuren.

FIGUR 7 Relativa frekvenser för obestämt species hos de svaga

- a.= Formella fall (indefinita pronomina samt räkneord)
- b.= Substantiv med framförställd bestämning
- c.= Substantiv utan bestämning
- d.= Substantiv efterföljande bestämning

Den största subklassen är formella fall i både i början och i slutet av gymnasiet. Dess andel ökar från 34.8 % till 36.1 %. I synnerhet räkneord är högfrekventa hos de svaga eleverna, speciellt i årskurs 1. Möjligen markerar eleverna pluralis med räkneord eftersom över hälften av beläggen i denna subklass består av räkneord i årskurs 1. I årskurs 3 sjunker andelen räkneord bara litet. Eventuellt bidrar detta till att underklassen substantiv med indefinita pronomina och räkneord är den största subklassen vid obestämt species.

I årskurs 1 är de två minsta subklasserna substantiv med bestämning (se figur 7, s. 69), vilket är förståeligt eftersom inlärare inte ofta producerar komplicerade nominalfraser i början av

inlärningsprocessen. Senare blir de mera invecklade NPna vanligare vilket är fallet med substantiv med framförställd bestämning. Dess andel stiger från 23.5 % till 29.7 %. Ökningen av substantiv med framförställd bestämning hänger ihop med minskningen av substantiv utan bestämning, vars andel i sin tur minskar från 29.6 % till 23.2 %. Eleverna börjar alltså skriva mera nyanserat, dvs. använda flera adjektivattribut. Litet förvånande är att användningen av substantiv med efterställd bestämning är så sällsynt. Den låga andelen sjunker ytterligare från 12.2 % till 11.0 %. En möjlig förklaring är att attributiva bisatser uppfattas som svåra och eleverna använder andra konstruktioner i stället för dem.

Eleverna förbättrar sig mest vid obestämt species av alla speciesarterna och den totala korrekthetsprocenten utgör 80.4 av alla beläggen. Eleverna börjar kanske så småningom lära sig att man måste sätta ut en obestämd artikel vid första omnämmandet av referenten. Antalet belägg och korrekthetsprocenten för varje subklass framgår av tabell 23.

TABELL 23 Korrekthetsprocent för obestämt species hos de svaga

Subklass	Totalt	Rätt	% Rätt
Formella fall	96	92	95.8
Med efterställd bestämning	31	28	90.3
Utan bestämning	70	55	78.6
Med framförställd bestämning	73	42	57.5
Totalt	270	217	80.4

Formella fall är lättast för eleverna. Andelen korrekta belägg utgör 95.8 % av alla beläggen i materialet. Vid substantiv med efterföljande bestämning överstiger korrekthetsprocenten också 90 %. Substantiv utan bestämning är betydligt svårare än de ovannämnda klasserna. Korrekthetsprocenten ligger på 78.6 %. De största svårigheterna möter eleverna vid substantiv med framförställd bestämning. Procenten för det korrekta bruket utgör bara 57.5 % av alla beläggen. Testet fungerar inte vid formella fall och vid substantiv med efterställd bestämning.

Bäst behärskar eleverna formella fall både i början (97.5 %) och slutet (94.6 %) av gymnasiet. Detta kan uppmärksammas också på den totala korrekthetsprocenten. Den är tämligen hög, 95.8 %. I tabell 24 kan man studera korrektheten närmare.

TABELL 24 Formella fall hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	40	39	97.5
3	56	53	94.6
Totalt	96	92	95.8

I synnerhet räkneord används mycket flitigt av eleverna. Över hälften av formella fall består av räkneord (25 belägg) i början av gymnasiet. I slutet av gymnasiet minskar antalet räkneord litet (24 belägg) men i gengäld sjunker också korrekthetsprocenten från 97.5 % till 94.6 %. Det är sällan eleverna gör fel i denna subklass och de flesta felen är av samma typ som i exempel 44.

(44) När min mamma säger *några råden*, blir jag arg och jag säger... [några råd] (0208)

(45) Vad tycker du om det? Du har varit min bästa vän *om en tre år*. Men nu jag är arg på dig... [i tre år] (2402)

I exempel 44 finns det en överflödig slutartikel i samband med pronomenet *några*. Eventuellt tror eleven att bestämt form används efter *några*. Men det är också möjligt att skribenten vet att substantivet står i obestämd form och hon tror kanske att formen *råden* är obestämd. I exempel 45 använder eleven obestämd artikel i samband med räkneord. Det är svårt att förklara denna konstiga kombination. Kanske det är inte alls fråga om en obestämd artikel utan skribenten menar att *du* i exemplet har varit hennes bästa vän från ett till tre år.

Näst bäst behärskar eleverna substantiv med efterställd bestämning såväl i början som i slutet av gymnasiet. Korrekthetsprocenten ligger på 85.7 % i början men ökar sedan till 94.1 %. Också den totala korrekthetsprocenten är hög, 90.3. I tabell 25 kan man studera antalet belägg och korrektheten mera detaljerat.

TABELL 25 Substantiv med efterföljande bestämning hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	14	12	85.7
3	17	16	94.1
Totalt	31	28	90.3

Att eleverna behärskar substantiv med efterställd bestämning klart bättre än substantiv utan bestämning är litet förvånande. Vi hade nämligen förväntat oss att det skulle vara svårare för eleverna att komma ihåg att sätta ut en artikel när substantivet har olika bestämningar. Andelen korrekta belägg vid substantiv med efterställd bestämning utgör 85.7 % av alla beläggen i början medan andelen korrekta belägg vid substantiv utan bestämning är klart mindre (70.6 %) i årskurs 1 (jfr tabell 26, s. 73). I slutet finns det fortfarande en skillnad mellan dessa subklasser trots att korrekthetsprocenten för substantiv utan bestämning ökar markant (86.1 %). Ytterligare finns det en betydlig skillnad mellan behärskningen av efterställd och framförställd bestämning vid substantiv. Den efterställda bestämningen bidrar inte till så många fel men å andra sidan är dess antal påtagligt mindre än antalet framförställda bestämningar både i årskurs 1 som i årskurs 3 (jfr tabell 27, s. 74). I de felaktiga beläggen står substantivet i artikellös form som i exempel 46.

(46) Man måste vara lite dum och ha mycket finska sisu, utan det kunde inte vara *litet land* som kallas Finland. [ett litet land] (1407)

Orsaken till detta fel är troligen inte efterföljande relativsats utan det framförställda attributet kan ha bidragit till utelämnandet av artikeln (se exempel 50, s. 74).

Substantiv utan bestämning vållar svårigheter för eleverna trots att eleverna förbättrar sig mest i denna subklass. Korrekthetsprocenten stiger i hög grad. Procenttalet är 70.6 i årskurs 1 resp. 86.1 i årskurs 3. Men skillnaden kan ändå inte betraktas signifikant. Av tabell 26 framgår behärskningen av denna subklass.

TABELL 26 Substantiv utan bestämning hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	34	24	70.6
3	36	31	86.1
Totalt	70	55	78.6

Den vanligaste feltypen i denna kategori är utelämnandet av artikeln som i exemplen 47 och 48.

(47) Jag träffats hon i går och hon gav mig min ring back. Jag vet att jag är *svekare* [en svikare] men du är också. (0202)

(48) Senare jag vill också rida en gång en vecka. Jag fått *häst* men jag är tio år. [en häst] (2401)

(49) Vi körde från Tyskland till Italien. Det var tyng men bra resten. Italien bodde vi i *hotellet* [ett hotell] nära havstranden. (3401)

En orsak till utelämnandet av artikeln kan vara interferens från finskan men det finns också andra faktorer som bidrar till dessa fel i exemplen 47 och 48. I exempel 47 är det möjligt att eleven övergeneraliserar regeln för utelämnandet av artikeln beträffande funktionär eller innehavare av en viss social roll. Men å andra sidan avslöjar en närmare granskning av uppsatsen att hon utelämnar artiklarna konsekvent, vilket också kan vara ett tecken på förenkling. Exempel 48 kan också klassas som förenkling men skribenten är inte lika följdriktig som eleven i exempel 47. Ibland använder eleverna den bestämda slutartikeln i stället för den obestämda artikeln som i exempel 49. Möjligen är *hotellet* specifikt för skribenten och härav följer att hon använder bestämt species i stället för obestämt species. En annan möjlig förklaring är att eleven har lärt in ordet i en böjd form och uppfattar denna form som grundform. I så fall är det inte fråga om speciesfel och detta exempel faller således samman med de ovannämnda exemplen (ex. 47, 48).

Den svåraste punkten vid obestämt species tycks vara substantiv med framförställd bestämning. Den totala korrekthetsprocenten ligger vid 57.5. Liknande svårigheter förekommer också vid Pulkkinens (1987, 56) undersökning. Trots svårigheterna förbättrar sig eleverna också inom denna underkategori. I början utgör andelen korrekta belägg 51.9 % av alla beläggen och i slutet uppgår deras andel till 60.9 %. Procentuellt sett finns det nästan

ingen ökning alls och det rör sig inte om någon signifikant skillnad här. Tabell 27 belyser behärsknigen av denna subklass ytterligare.

TABELL 27 Substantiv med framförställd bestämning hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	27	14	51.9
3	46	28	60.9
Totalt	73	42	57.5

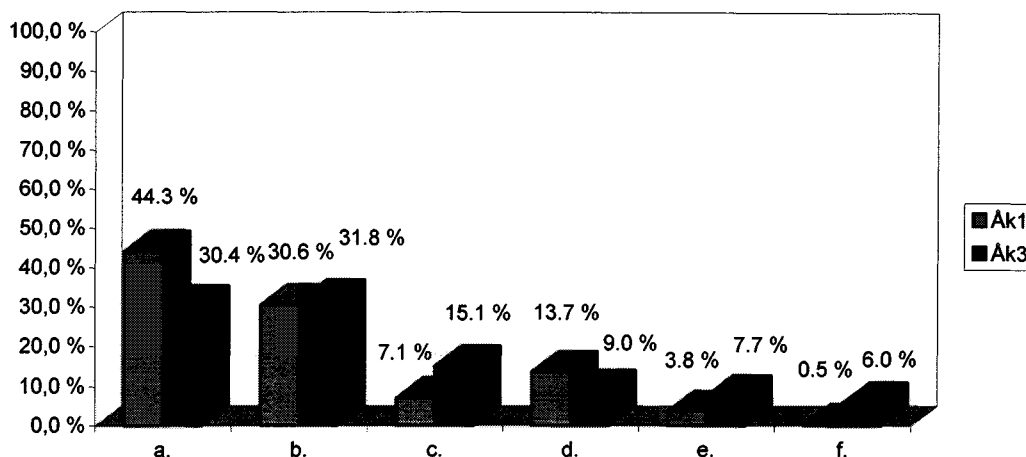
Som vi hade förväntat oss är det mycket vanligt hos de svaga eleverna att obestämd artikel faller bort speciellt i samband med adjektivattribut. Här kommer ett typexempel på detta:

(50) Åt oss offered varm lunch till plane. Min kamr sade: Det är *fint semester mål*. [ett fint semester mål] (1801)

I exempel 50 är det fråga om ett mera komplicerat NP och det är sällan eleverna kommer ihåg att sätta ut en artikel i dessa fall. Det är kanske inte den lättaste uppgiften att använda framförställda attribut. Pulkkinen (1987, 56) föreslår att detta beror på att elevens uppmärksamhet riktas åt uttryckets innehåll och artikeln glöms bort.

7.2.2 Bestämt species

Andelen bestämt species utgör 42.5 % av alla beläggen i början av gymnasiet och stiger sedan till 45.9 % i slutet av gymnasiet. Sammanlagt finns det 482 belägg. Figur 8 illustrerar hur stora relativa frekvenser de olika subklasserna har jämfört med varandra.

FIGUR 8 Relativa frekvenser för bestämt species hos de svaga

Följande symboler står för de olika subklasserna:

- a.= Substantiv med possessivpronomen eller genitiv
- b.= Unika fall
- c.= Anaforiska fall
- d.= Associativa fall
- e.= Substantiv med efterföljande bestämning
- f.= Definita fall

Possessiva pronomina och genitiver är den största subklassen. Dock förekommer det bara några enstaka genitiver och deras andel utgör 11.1 % av hela subklassen i årskurs 1 och 14.3 % i årskurs 3. Subklassen possessiva pronomina och genitiver sammanlagt utgör 44.3 % av beläggen i årskurs 1 och 30.4 % i årskurs 3. Eventuellt kan detta innebära att eleverna använder artiklar i stället för det säkra alternativet pronomen i slutet av gymnasiet. Men å andra sidan börjar de också göra flera artikelfel i samband med possessiva pronomina i slutet av gymnasiet. Om eleverna är osäkra vilken form de ska ha efter substantivet kan detta påverka på det sättet att eleverna undviker de osäkra fallen.

Näst största gruppen är unik bestämdhet. Dess andel utgör 30.6 % av alla beläggen i årskurs 1 och den uppgår till 31.8 % i årskurs 3. Möjligen skriver eleverna också mera sammanhängande för andelen anaforiska belägg tilltar påfallande mot slutet. Av alla beläggen utgör anaforisk bestämdhet 7.1 % i årskurs 1 och 15.1 % i årskurs 3. Det finns också andra faktorer som bidrar till hurdan uppsats eleverna skriver och hur stor andelen anaforiska fall utgör. T.ex. påverkar ämnet vilken subklass och vilket species används.

Det som är litet överraskande är att den relativa frekvensen för associativa fall minskar från 13.7 % till 9.0 %. Vi hade nämligen förväntat oss att dess andel skulle ha stigit i samband med minskningen av andelen possessiva pronomina. Detta skulle kanske ha varit möjligt om eleverna hade börjat använda osvenska uttryckssätt som t.ex. **Jag har ont i mitt huvud* i mindre utsträckning än normenliga svenska konstruktioner.

Man kan kanske också påstå att eleverna börjar skriva mera invecklat mot slutet. Detta syns i de ökade frekvenserna för efterföljande bestämning och definitiva fall. Andelen efterföljande bestämning ökar från 3.8 % till 7.7 %. Ännu större ökning förekommer vid substantiv med definitiva pronomina. Procenttalet stiger från 0.5 % till 6.0 %.

Bestämt species har visat sig vara den svåraste speciesarten och i synnerhet de svaga har stora problem inom denna kategori. Den totala korrekthetsprocenten utgör 78.2 % av alla beläggen sammanlagt i årskurserna 1 och 3. Trots den låga korrekthetsprocenten finns det några subklasser i vilka eleverna utvecklas. I tabell 28 kan betrakta antalet belägg och korrekthetsprocenten.

TABELL 28 Korrekthetsprocent för bestämt species hos de svaga

Subklass	Totalt	Rätt	% Rätt
Med possessivpronomen/ genitiv	172	150	87.2
Anaforiska fall	58	48	82.8
Unika fall	151	116	76.8
Definita fall	19	14	73.7
Associativa fall	52	32	61.5
Med efterföljande bestämning	30	17	56.7
Totalt	482	377	78.2

Subklassen possessivpronomen samt genitiv har den största korrekthetsprocenten, 87.2 %. Näst bäst klarar eleverna av anaforiska fall (82.8 %). Vidare överstiger korrekthetsprocenten 70 % vid unik bestämdhet och definitiva fall. Även association (61.5 %) vållar svårigheter för gymnasisterna. Sämst behärskas efterföljande bestämning med en korrekthetsprocent på

56.7. Testet fungerar inte vid anaforiska fall, definitiva fall och vid substantiv med efterföljande bestämning.

Bäst behärskar eleverna possessiva pronomina och genitiver. Possessiva pronomina är högfrekventa hos eleverna, däremot är genitivernas andel obetydlig. Den totala korrekthetsprocenten är 87.2 %. I tabell 29 kan man studera hur antalet belägg fördelar sig mellan årskurserna.

TABELL 29 Substantiv med possessivpronomen eller genitiv hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	81	77	95.1
3	91	73	80.2
Totalt	172	150	87.2

Litet förvånande är att eleverna behärskar artikelbruket vid possessiva pronomina och genitiver så bra i början men i slutet blir de klart sämre i behärskningen. Andelen korrekta belägg utgör 95.1 % av alla beläggen i årskurs 1 och 80.2 % i årskurs 3. Eleverna blir signifikant sämre i slutet ($\chi^2=8.5$, $df=1$, $p<0.005$). Men å andra sidan gör eleverna inga fel när det gäller species. I de felaktiga beläggen har eleverna bestämd form efter possessiva pronomen som i följande exempel:

(51) Plötsligt de hörde att någon var arg och den någon var regissören. En av *hans skådespelarna* hade blivit sjuk.[hans skådespelare](0508)

Man kan kanske påstå att eleverna har förstått som i exempel 51 att det är fråga om bestämt species och övergeneraliserar regeln för artikelbruket vid bestämt species, dvs. att substantiv med bestämd betydelse står i bestämd form.

Näst bäst behärskas subklassen bestämt genom anaforisk användning. Andelen korrekta belägg utgör 82.8 % av alla beläggen sammanlagt årskurserna 1 och 3. Trots att den totala korrekthetsprocenten är ganska låg förbättrar sig eleverna mest i denna subklass. Tabell 30 belyser utvecklingen närmare.

TABELL 30 Anaforiska fall hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	13	6	46.2
3	45	42	93.3
Totalt	58	48	82.8

Denna underklass är svårast i början men i slutet är det tvärtom. Korrekthetsprocenten är 46.2 i årskurs 1 och stiger markant till 93.3 % i årskurs 3. Den betydliga utvecklingen beror kanske på att bestämt genom anaforisk användning är den kategori som får mest uppmärksamhet i undervisningen. Slutligen lär sig eleverna regeln för att obestämd form används när något nytt introduceras och bestämd form brukas sedan. Denna regel binder samman användningen av obestämt species och kategorin bestämt genom anaforisk användning vid bestämt species. Som vi tidigare har antytt händer det också förbättring vid obestämt species. Nedan följer ett exempel på den typiska feltypen i subklassen för anaforisk bestämdhet:

(52) Läkare väckte mig i neste dagen och jag förstå inte varför jag var i sjukhuset?
Läkare förklarade till mig att jag...[läkaren, läkarna](2407)

I exempel 52 är det alltså fråga om bestämdhet genom anaforisk användning. Detta exempel kunde klassas som speciesfel. Men å andra sidan verkar skribenten ha dålig kännedom om bestämdhet och obestämdhet, eftersom hon inte använder obestämd artikel vid första omnämmandet av ordet *läkare*. Men det är också möjligt att det är fråga om flera läkare som väcker jagpersonen i uppsatsen och i så fall är det första belägget rätt. Kanske den svåra böjningen av ordet *läkare* i pluralis ger upphov till den artikellösa formen. Men troligen har interferens från finskans sida bidragit till detta fel.

Unika fall hör också till de subklasser som vållar svårigheter för eleverna såväl i början som i slutet av gymnasiet. Den totala korrekthetsprocenten är 76.8. Utvecklingen kan avläsas i tabell 31.

TABELL 31 Unika fall hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	56	46	82.1
3	95	70	73.6
Totalt	151	116	76.8

Korrektshetsprocenten sjunker tydligt från 82.1 till 73.6 men skillnaden kan ändå inte betraktas signifikant. Behärskningen i underkategorin bestämd genom anaforsk användning bekräftar eventuellt det faktum att eleverna har lärt sig grundregeln för artikelbruket. Dock kan denna regel också vara vilseledande om eleverna tillämpar den med andra subklasser som t.ex. vid unika eller vid associativa fall. I de felaktiga beläggen i materialet står substantivet i obestämd form men utan artikel som i exempel 53:

(53) Mär kommer jag från *skola* äter jag först. [skolan] (6101)

(54) De behöver alltså kunskap som behövs i *praktiskt jobbet*. [det praktiska jobbet] (5608)

I båda exemplen (53, 54) är substantiven unika för en viss grupp. I exempel 53 kan interferens från finskan leda till artikellös form på samma sätt som i exemplen 52 och 57. Den nakna formen är den karakteristiska feltypen för denna subklass och felet som representeras i exempel 54 är betydligt ovanligare. Det är nämligen inte ofta eleverna använder adjektivattribut och när det förekommer händer det ofta att den framförställda artikeln glöms bort som vid obestämt species.

Definita pronomina är svåra för gymnasisterna. Av alla beläggen utgör andelen korrekta belägg endast 73.7 %. De är också lågfrekventa hos eleverna i synnerhet i årskurs 1 och med tanke på det föga antalet belägg är det omöjligt att dra några slutsatser. Tabell 32 belyser detta närmare.

TABELL 32 Definita fall hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	1	1	100.0
3	18	13	72.2
Totalt	19	14	73.7

Vid definitiva fall kan man inte jämföra kunnandet mellan årskurserna eftersom det finns bara ett enda belägg i början av gymnasiet. I slutet av gymnasiet finns det 18 belägg för definitiva pronomina och de förekommer inte ofta då heller. I årskurs 3 är korrekthetsprocenten 72.2.

Nedan följer några exempel:

(55)...att välja ha tatueringen. Men jag tycker inte om det finns många tatueringar i *samma kroppen*, det är inte vackert att...[samma kropp]
(1608)

(56) Jag tycker inte att tatueringar och smink är *en samma sak*. [samma sak]
(1608)

Det finns alltså 5 felaktiga belägg i slutet av gymnasiet. Tre av dem är av samma typ som exempel 55, dvs. substantivet står felaktigt i bestämt form. Dock kan detta exempel inte betraktas som ett grovt fel eftersom eleven har uppfattat att det är fråga bestämd betydelse. Det är alltså enbart fråga om artikelfel. Men å andra sidan vet eleven kanske inte att det är fråga om bestämt species eftersom hon använder pronomenet *samma* med artikel i exempel 56

Näst sämst behärskas bestämt associativa fall. Den totala korrekthetsprocenten ligger på 61.5. Eleverna förbättras också inom denna kategori men utvecklingen är betydligt mindre jämfört med anaforisk bestämdhet (jfr tabell 30, s. 78). Tabell 33 belyser utvecklingen mera detaljerat.

TABELL 33 Associativa fall hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	25	15	60.0
3	27	17	63.0
Totalt	52	32	61.5

Andelen korrekta belägg utgör 60.0 av alla beläggen i årskurs 1 och dess andel uppgår till 63.0 i årskurs 3. Eleverna utvecklas litet mot slutet men skillnaden är inte signifikant. Här kommer ett typexempel på de fel som förekommer i denna subklass.

(57) Vi ser djurgårdensbåten på väg i kajen. Vi ser också Globen. Det ser ut som en borttappad boll. *Ballongpilot* berättar oss at det är förbjudet at flyga på natten. [Ballongpiloten] (5902)

Exempel 57 är egentligen av samma feltyp som i exemplen 52 och 53. Här beror också orsaken till substantivets nakna form troligen på interferens som i exemplen 52 och 53. Men i detta exempel är det mer förståeligt att eleven inte använder bestämd form. Association eller implikation är nämligen mycket svåra för eleverna. I exempel 57 är ballongpiloten implicerad i kontexten innan där det är tal om att flyga på varmluftballong.

Kategorin substantiv med efterföljande bestämning svårast för eleverna om man jämför den totala korrekthetsprocenten för årskurserna 1 och 3 med de andra subklasserna. Den ligger på 56.7 %. Av tabell 34 framgår utvecklingen.

TABELL 34 Substantiv med efterföljande bestämning hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	7	4	57.1
3	23	13	56.5
Totalt	30	17	56.7

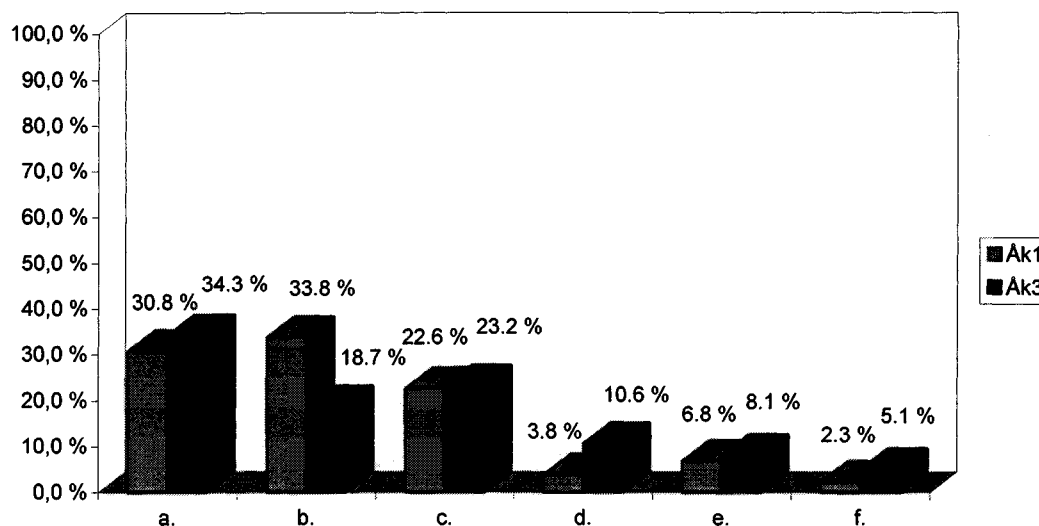
Efterföljande bestämning är en besvärlig kategori för eleverna både i början och slutet av gymnasiet. Den låga korrekthetsprocenten minskar ytterligare från 57.1 till 56.1. När det gäller determinativa pronomina är alla beläggen felaktiga som i följande exempel:

(58)... världens bassaker och ställde gränser till oss. Innan vi har gått till skolan, mamma är *den människan*, som vi mest litar på. [den människa](6108)

I exempel 58 är det fråga om determinativt fall och skribenten använder determinativt pronomen *men* han har inte utelämnat den efterställda enklitiska slutartikeln. Kanske han är inte så insatt i alla regler för artikelbruket i speciella fall som detta *men* i alla fall har skribenten insett att det handlar om bestämd betydelse. Dock gäller dessa regler bara i skriftspråket och det är osannolikt att eleverna skulle ha blivit påverkade av talspråket eftersom de blir utsatta för svenskan enbart i svensklektionerna och vidare är det föga sannolikt att läraren skulle tala ledigt talspråk för sina elever.

7.2.3 Generellt species

Den relativa frekvensen för generellt species är 31.0 i början av gymnasiet och procenttalet förblir nästan detsamma (30.4 %) också i slutet av gymnasiet. Det totala antalet belägg är 331. Figur 9 illustrerar de relativa frekvenserna för alla subklasserna vid generellt species närmare.

FIGUR 9 Relativa frekvenser för generellt species hos de svaga

Figur 9 kan tolkas på följande sätt:

a.= Abstrakter, ämnesnamn samt kollektiver

b.= Fraser av olika slag

c.= Klassen med vaga gränser

d.= Avgränsad klass

e.= Vilken individ som helst

f.= Innehavare av en social roll

Abstrakter, ämnesnamn och kollektiver är den mest frekventa subklassen. Dess andel utgör 30.8 i årskurs 1 och 34.3 i årskurs 3. Subklassen består till stor del av abstrakter och ämnesnamn. Det förekommer bara några enstaka kollektiver. Uppsatsämnen har en stor betydelse. De svaga har också tendens att rabbla upp alla ämnen de läser i gymnasiet när de skriver om sin skolgång. En annan tänkbar faktor är att eleverna tycker att det är lätt att använda abstrakter och ämnesnamn eftersom de vanligen står i artikellös form. Procenten för det korrekta bruket stödjer detta antagande (se tabell 35, s. 85).

Den näst största gruppen är fraser av olika slag. Trots att dess andel sjunker från 33.8 % till 18.7 % hör fraser till de tre största subklasserna också i slutet av gymnasiet. Deras stora andel kan möjligen förklaras med att fraser lärs in som lexikala enheter, det är alltså fråga om helfrasinläring. Det möjligt att eleverna söker hjälp i dem, speciellt i början av inlärningsprocessen. Den största gruppen inom fraser är verbfraser. Dess andel utgör ca 50 % av fraserna vid generellt species i båda årskurserna.

Klass med vaga gränser används också flitigt av eleverna. Dess andel utgör 22.6 av alla beläggen i årskurs 1 och 23.2 i årskurs 3. En möjlig förklaring är att eleverna använder obestämda substantiv i pluralis i stor utsträckning eftersom de inte vållar några svårigheter för eleverna för de står i artikellös form. Detta hör till det första stadiet i inlärarespråket (se närmare 2.3, s.7).

Avgränsad klass och vilken individ som helst samt innehavare av en viss social roll hör till de sällsyntare subklasserna. Andelen belägg för avgränsad klass är 3.8 i årskurs 1 men stiger sedan till 10.6 i årskurs 3. Ungefär lika ovanlig är också vilken individ som helst. Dess andel utgör 6.8 % av alla beläggen i början och 8.1 % i slutet. Avgränsad klass används inte ofta av eleverna även om den passar i stället för klassen med vaga gränser i många sammanhang. Vilken individ som helst är inte heller frekvent i uppsatserna. Senare studerar vi behärsknigen av dessa subklasser närmare och det syns tydligt att eleverna inte kan de så bra som de tre ovannämnda subklasserna vilket kan vara förklaringen till att de används i mindre utsträckning. Dock är detta säkert inte den enda orsaken. Teman och rubriker påverkar också på valet av formen. Men med tanke på de svaga eleverna och deras kunskaper är det möjligt att de inte vet att det finns någon skillnad i betydelsen mellan avgränsad klass och klass med vaga gränser. Däremot rubrikerna kan ha någon betydelse eftersom eleverna kan försöka följa rubrikens exempel och använda samma form som finns i den.

Det minsta antalet belägg finns i subklassen innehavare av en viss social roll både i början och slutet av gymnasiet. Dess andel är 2.3 % i årskurs 1 och 5.1 % i årskurs 3. Innehavare av en viss social roll hör också till de s.k. artikellösa subklasserna vid generellt species. Trots det förekommer de belägg som ingår i denna subklass inte ofta. En möjlig förklaring till det är att eleverna är förvirrade om de ska använda en artikel eller inte, eftersom den obestämda artikeln används i motsvarande fall i engelskan. Men å andra sidan är det sällan man behöver utnyttja dessa uttryck och detta kan förklara det föga antalet belägg.

Behärsknigen av artikelbruket minskar mest vid generellt species. Trots det klarar de svaga eleverna bäst av denna speciesart. Andelen korrekta belägg utgör 88.2 % av alla beläggen sammanlagt i årskurserna 1 och 3. Av tabell 35 framgår procenten för det korrekta bruket vid varje subklass.

TABELL 35 Korrekthetsprocent för generellt species hos de svaga

Subklass	Totalt	Rätt	% Rätt
Abstrakter, kollektiver, ämnesnamn	109	103	94.5
Klassen med vaga gränser	76	68	89.5
Fraser av olika slag	82	72	87.8
Vilken individ som helst	25	20	80.0
Innehavare av en social roll	13	10	76.9
Avgränsad klass	26	19	73.1
Totalt	331	292	88.2

Bäst behärskas abstrakter, ämnesnamn och kollektiver. Korrekthetsprocenten ligger på 94.5. Klass med vaga gränser (89.5) och fraser av olika slag (87.8) klaras näst bäst av eleverna. Vilken individ som helst uppvisar en korrekthetsprocent på 80.0 %. De två sämsta klasserna är innehavare av en social roll (76.9 %) och avgränsad klass (73.1 %). Som helhet försämrar sig eleverna men det finns några subklasser där eleverna förbättrar sig. Testet fungerar inte vid någon av subklasserna.

Abstrakter, ämnesnamn och kollektiver tycks inte vålla några svårigheter för eleverna för den totala korrekthetsprocenten är relativt hög. Den ligger på 94.5 procent. Denna subklass är den mest frekventa klassen vid generellt species. I tabell 36 kan man studera antalet belägg och korrektheten närmare.

TABELL 36 Abstrakter, ämnesnamn och kollektiver hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	41	40	97.6
3	68	63	92.6
Totalt	109	103	94.5

Trots att denna kategori tycks vara lätt för eleverna, minskar korrekthetsprocenten mot slutet. Den sjunker från 97.6 % till 92.6 %. I de fel som påträffas i uppsatserna står substantivet i bestämd form som i exempel 59.

(59) Jag är ledsen men jag måste läsa många böcker innan jag festa. Förstås måste vi också ha *fritiden* men nu är tid att läsa...[fritid](3307)

I exempel 59 har eleven använt ordet *fritid* felaktigt i bestämd form. Skribenten har kanske lärt sig ordet *fritid* som helfras *på fritiden* och brukar därför den felaktiga formen.

Näst bäst behärskar eleverna klass med vaga gränser. Också i denna klass gör eleverna framsteg. Den totala korrekthetsprocenten ligger på 89.5. Tabell 37 belyser utvecklingen mera detaljerat.

TABELL 37 Klassen med vaga gränser hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	30	26	86.7
3	46	42	91.3
Totalt	76	68	89.5

Eleverna tycks inte ha några stora svårigheter med denna subklass. Den tämligen höga korrekthetsprocenten stiger ytterligare från 86.7 till 91.3. Nästan alla fel i denna subklass består av substantiv i bestämd form som i exempel 60.

(60) Vi förlorade den första matchen med 3-8 av Lappo Virkiä. De var *männen*.
Den vi vinna Kauhava Visa...[män](5701)

(61) I gymnasium gillade jag inte *en collegeskjortar*,...[collegetröjor](5602)

Kanske eleven i exempel 60 har de bestämda männen i tankarna, dvs. de män som spelar i Lappovirkiälaget. I detta sammanhang passar det bättre med substantiv i obestämd form. Den bestämda formen förekommer nämligen sällan i predikativ ställning i svenskan. Dock märker man vid närmare granskning av hela uppsatsen att skribenten i fråga använder gärna bestämda former, även då det är fråga om första omnämmandet av referenten. Eventuellt har han lärt sig hur man böjer ord i bestämd och obestämd form, men det är fortfarande oklart för honom när dessa former används. I exempel 61 är det däremot fråga om en hybridform som är sällsynt i uppsatserna. Kanske eleven i fråga tror att obestämd artikel brukas alltid i samband med substantiv i obestämd form.

Fraser av olika slag uppvisar också en ganska hög korrekthetsprocent. Den ligger på 87.8 %. När det gäller fraser av olika slag, blir eleverna betydligt sämre mot slutet. I tabell 38 kan man närmare granska behärsksningen av denna subklass.

TABELL 38 Fraser av olika slag hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	45	43	95.6
3	37	29	78.4
Totalt	82	72	87.8

Det är litet förvånande att eleverna försämrar sig så mycket. Korrekthetsprocenten sjunker från 95.6 till 78.4. Nedan följer exempel på feltyperna vid fraser:

(62)Det är bra att när man *går till högstadium* kan man få mycket...[gå på högstadiet](6007)

(63)Vi har lärt att förstå olika människor, därför att vi har varit tillsammans *en dag efter dag*...[dag efter dag] (3407)

(64)Lördag vi *flygt på varm luftballongen*. [flyga på varmluftballong] (5902)

Substantivet i exemplet 62 är ganska svårt att böja och det kan ha varit orsaken till att substantivet står i obestämd form. Det är också möjligt att eleven tror att man inte använder någon artikel i denna fras eftersom det finns sådana fraser som står i artikellös form som i exempel 64. I exempel 64 tänker skribenten kanske på den bestämda varmluftballong som de flög på. Därför står substantivet felaktigt i bestämd form. I exempel 63 använder eleven frasen *dag efter dag* och det är inte svårt att förstå att hon misslyckas eftersom alla fraser måste läras in som helheter och det oftast inte finns några regler för dem.

Vilken individ som helst hör till de subklasser som inte behärskas så bra. Den totala korrekthetsprocenten är 80.0. Men klassen används inte flitigt av eleverna därför kan man inte dra några slutsatser om utvecklingen inom denna kategori. Tabell 39 belyser antalet belägg och korrekthetsprocenten närmare.

TABELL 39 Vilken individ som helst hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	9	7	77.8
3	16	11	68.8
Totalt	25	20	80.0

Eleverna försämrar sig och korrekthetsprocenten sjunker från 77.8 till 68.8. I årskurs 1 består beläggen enbart av substantiv med pronomenet *varje*. I årskurs 3 förekommer det mest substantiv med obestämd artikel och endast tre substantiv med pronomenet *varje*. De fel som påträffas i denna subklass är alla av samma typ som följande exempel:

(65) Jag har inte egen häst men jag har två passa hästar (hoitohevonen). Varje *vecku slutet* och semester jäg är i stallet. [veckoslut](0201)

Pronomenet *varje* är litet problematiskt för eleverna eftersom man måste komma ihåg att substantivet står i obestämd form efter det. Det är möjligt att felen här beror på att eleven inte är så van vid den bestämda formen vid ordet *veckoslut* och inte kommer på det. Intressant är att ordet *semester* står i rätt form. Vacklandet mellan dessa två former kan också bero på att eleven inte vet vilken form som är korrekt och hon använder således bägge formerna.

Mest förbättrar sig eleverna i subklassen för innehavare av en viss social roll. Men tyvärr finns det så få belägg att man egentligen inte kan säga något om utvecklingen. I alla fall ligger den totala korrekthetsprocenten på 76.9. I tabell 40 kan man betrakta utvecklingen närmare.

TABELL 40 Innehavare av en social roll hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	3	2	66.7
3	10	8	80.0
Totalt	13	10	76.9

I denna underkategori blir eleverna klart bättre. Korrekthetsprocenten stiger från 66.7 till 80.0. Att det förekommer bara ett fel i början beror troligen på att eleverna producerar helst artikellösa NPn oberoende av uttrycket och kontexten. Alla fel som förekommer i denna subklass är av samma typ som i exempel 66.

(66) Jag har alltid velat var *en skådespelare*....[skådespelare](0508)

I exempel 66 har eleven använt obestämd artikel felaktigt. Interferens från engelskan kan ha bidragit till felet. Men det är också möjligt att eleven inte har någon aning att detta är något speciellt fall och hon tillämpar således huvudregeln för artikelbruket som lyder följande: vid första omnämmandet av referenten används obestämd artikel vid räkningsbara substantiv.

Sämst behärskar eleverna avgränsad klass. Trots det den hör till subklasser i vilka eleverna gör framsteg. Enligt nominalfrasens inlärningsgång börjar den enklitiska artikeln förekomma i det andra stadiet. Kanske förbättringen och ökningen av beläggen i denna subklass bevisar att eleverna har kommit vidare med sitt inlärspråk. I tabell 41 kan man studera antalet belägg och procenten för det korrekta bruket mera detaljerat.

TABELL 41 Avgränsad klass hos de svaga

Åk	Totalt	Rätt	% Rätt
1	5	3	60.0
3	21	16	76.2
Totalt	26	19	73.1

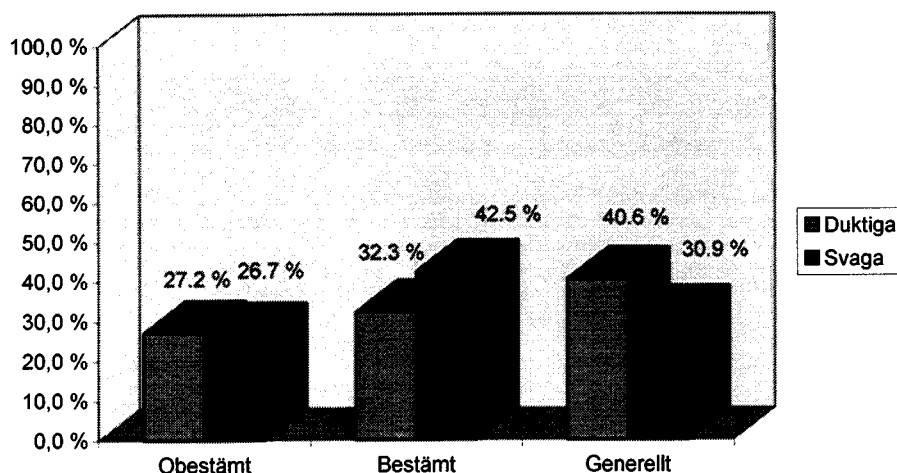
Korrekthetsprocenten stiger från 60.0 till 76.2. Nedan följer ett typiskt exempel på den feltyp som förekommer både i början och i slutet av gymnasiet:

(67) Ofta kan det vara så att föräldrarna väljer, inte *ungar* [ungarna]. Det är inte rätt...(1607)

I exempel 67 är eleven inte konsekvent. Ordet *föräldrar* står i bestämd form således bör eleven fortsätta med samma form eftersom gruppen *föräldrar* och gruppen *ungar* är varandras motsatser (se närmare 3.4.2.1, s. 26).

7.3 Jämförelse av duktiga och svaga inlärare

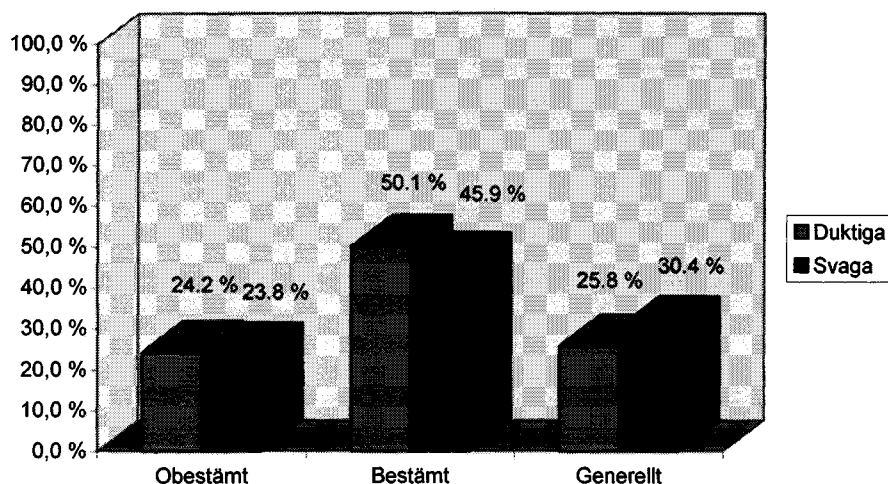
I materialet finns sammanlagt 2483 belägg. Av alla beläggen utgör andelen 56.4 % hos de duktiga och 43.6 % hos de svaga. Detta kan förklaras med att de duktiga eleverna i regel skriver längre uppsatser än de svaga. I början förekommer det 651 (60.2 %) belägg hos de duktiga och 431 (39.9 %) hos de svaga. Figur 10 illustrerar de relativa frekvenserna för alla speciesarterna i årskurs 1.

FIGUR 10 Relativa frekvenser för alla speciesarterna hos de duktiga vs de svaga i årskurs 1

Generellt species är den mest frekventa speciesarten hos de duktiga men hos de svaga är det den näst största speciesarten. Av alla beläggen utgör dess andel 40.6 % hos de duktiga och 30.9 % hos de svaga och antalet substantiv med generellt syftning hos de duktiga är signifikant större än hos de svaga jämfört med de andra speciesarterna ($\chi^2=10.5$, $df=1$, $p<0.01$). Bestämt species används också flitigt av eleverna. I materialet hos de duktiga utgör andelen för bestämt species 32.3 % och den motsvarande andelen hos de svaga är 42.5 % och skillnaden är mycket signifikant jämfört med de andra speciesarterna ($\chi^2=11.7$, $df=1$, $p<0.001$). Obestämt species är den mest lågfrekventa speciesarten. Dess andel utgör 27.2 % av alla beläggen hos de duktiga och 26.7 % hos de svaga. Skillnaden är obetydlig och den är inte heller signifikant.

I slutet stiger antalet hos de duktiga till 749 medan de dåliga har ungefär lika många förekomster (652) i slutet som de duktiga i början. Dess andel utgör 53.5 % hos de duktiga och 46.5 % hos de svaga. Figur 11 åskådliggör hur substantiven fördelar sig i obestämt, bestämt och generellt species i årskurs 3.

FIGUR 11 Relativa frekvenser för alla speciesarterna hos de duktiga vs de svaga i årskurs 3

Det finns inga signifikanta skillnader mellan de duktiga och de svaga i årskurs 3. I slutet av gymnasiet är den största speciesarten bestämt species både hos de duktiga och hos de svaga. Dess andel utgör 50.1 % hos de duktiga och de svaga uppnår nästan samma andel 45.9 %. Näst frekvent är bestämt species. Av alla beläggen hos de svaga utgör dess andel 30.4 % och 25.8 % hos de duktiga. Den mest lågfrekventa speciesarten är obestämt species. Andelen hos de duktiga är 24.2 % och 23.8 % hos de svaga.

De bra eleverna skriver inte bara längre uppsatser utan de har också mindre fel i artikelbruket än de lågt presterande eleverna. I årskurs 1 är den totala procenten för det korrekta bruket hos de bra eleverna (91.7 %) 7.9 procentenheter större än hos de svaga (83.8 %) och skillnaden är mycket signifikant ($\chi^2=16.1$, $df=1$, $p<0.001$). I tabell 42 kan man betrakta korrekthetsprocenten i de olika specieskategorierna i början av gymnasiet.

TABELL 42 Korrekthetsprocent för alla speciesarterna i hela gruppen i årskurs 1

Speciesart	Duktiga+Svaga	Duktiga	Svaga
Obestämt	87.3	93.8	77.4
Bestämt	85.8	89.5	81.4
Generellt	92.2	92.0	92.5
Totalt	88.5	91.7	83.8

Som enhetlig grupp behärskar gymnasisterna bäst artikelbruket vid generellt species i årskurs 1. Procenten för den korrekta användningen ligger på 92.2. Svårast för dem är bestämt species. Korrekthetsprocenten är 85.8. Vid obestämt och bestämt species är de duktiga klart bättre i behärskningen av artikelbruket än de svaga i början av gymnasiet. De duktiga klarar av artikelbruket vid obestämt species med hög korrekthetsprocent (93.8 %) medan de svaga har de största problemen i samma kategori (77.4 %). Denna skillnad är också mycket signifikant ($\chi^2=16.9$, $df=1$, $p<0.001$). Artikelbruket vid bestämt species vållar mest svårigheter för de duktiga, dock utgör andelen korrekta belägg 89.5 % av alla beläggen. Den motsvarande andelen hos de svaga är 81.4 %. Också här är de duktiga signifikant bättre än de svaga ($\chi^2=5.3$, $df=1$, $p<0.05$). När det är fråga om generellt species är korrekthetsprocenten första gången större hos de lågt presterande eleverna (92.5 %) än hos de duktiga (92.0 %) om än den är nästan lika stor i båda grupperna men skillnaden är inte signifikant. Om man jämför tabellerna 42 och 43 kan man lägga märke till att de duktiga eleverna förbättrar sig under gymnasietiden däremot blir de svaga ännu sämre i slutet av gymnasiet.

Vid klassificering av felen i årskurs 1 är den felaktiga nakna formen vanligast hos de svaga eleverna medan de duktiga gynnar den felaktiga bestämda formen. Inkorrekt bestämd form förekommer i 48.1 % av de felaktiga beläggen hos de duktiga och 25.2 % hos de svaga. Inkorrekt artikellös form påträffas i sin tur i 38.9 % av felen hos de duktiga och 57.7 % hos de svaga. Dessa siffror kan kanske tolkas att de duktiga böjer ord i större utsträckning än de svaga eleverna. Andelen övriga fel är ungefär lika stor såväl hos de duktiga (13.0 %) som hos de svaga (16.9 %).

I slutet av gymnasiet är korrekthetsprocenten för alla specieskategorierna större hos de duktiga än de svaga. I årskurs 3 skillnaden ännu större mellan de duktiga och de svaga än i årskurs 1. De duktiga behärskar artikelbruket vid alla speciesarterna signifikant bättre än de svaga ($\chi^2=64.8$, $df=1$, $p<0.001$). Procenten för den korrekta användningen utgör 94.5 % hos de duktiga medan det motsvarande procenttalet (80.5 %) är t.o.m. 14.0 procentenheter lägre hos de svaga. Liknande resultat påträffas också hos Pulkkinen (1987, 45). Elever med de bästa betygen laudatur och magna gör minst fel i artikelbruket och elever med de sämsta betygen gör mest fel. Av tabell 43 framgår procenten för det korrekta bruket i årskurs 3.

TABELL 43 Korrekthetsprocent för alla speciesarterna i hela gruppen i årskurs 3

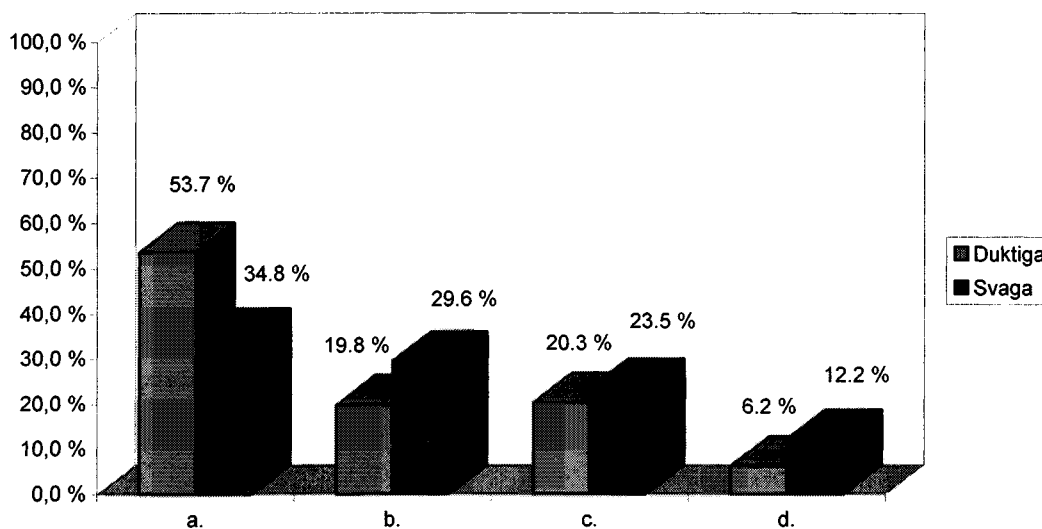
Speciesart	Duktiga+Svaga	Duktiga	Svaga
Obestämt	91.1	98.3	82.6
Bestämt	86.1	93.9	76.3
Generellt	88.7	92.2	85.4
Totalt	88.0	94.5	80.5

Som enhetlig grupp behärskar gymnasisterna bäst (91.1 %) obestämt species och de största svårigheterna eleverna möter vid bestämt species som uppvisar en korrekthetsprocent på 86.1. Vid varje specieskategori i årskurs 3 är de duktiga signifikant bättre än de svaga. Vid obestämt species är korrekthetsprocenten högst hos de duktiga (98.3 %) och 82.6 % hos de svaga. De svaga förbättrar sig i artikelbruket vid obestämt species men trots det ligger korrekthetsprocenten mycket lägre än hos de duktiga och denna skillnad är också mycket signifikant ($\chi^2=25.5$, $df=1$, $p<0.001$). Bestämt species är den svåraste kategorin för de svaga medan de duktiga har mest svårigheter vid generellt species. Av alla beläggen vid bestämt species utgör andelen korrekta belägg 76.3 % hos de svaga medan den motsvarande andelen hos de duktiga är 93.9 %. Skillnaden mellan de duktiga och de svaga är störst i denna specieskategori och den är också mycket signifikant ($\chi^2=43.0$, $df=1$, $p<0.001$). Artikelbruket vid generellt species vållar mest svårigheter för de duktiga medan de svaga har minst problem inom denna speciesart. Procenten för den korrekta användningen är 92.2 hos de duktiga och 85.4 % hos de svaga. Också vid denna specieskategori är de duktiga signifikant bättre än de svaga ($\chi^2=4.6$, $df=1$, $p<0.05$).

I årskurs 3 stiger den inkorrekt användningen av bestämd form. 52.5 % av felen hör till denna kategori hos de duktiga och 44.9 % hos de svaga. I gengäld blir den inkorrekt nakna formen mindre frekvent. Dess andel utgör 25.0 % av alla felen hos de duktiga och 29.1 % hos de svaga. För övriga fel är andelen 22.5 % hos de duktiga och 26.0 % hos de svaga.

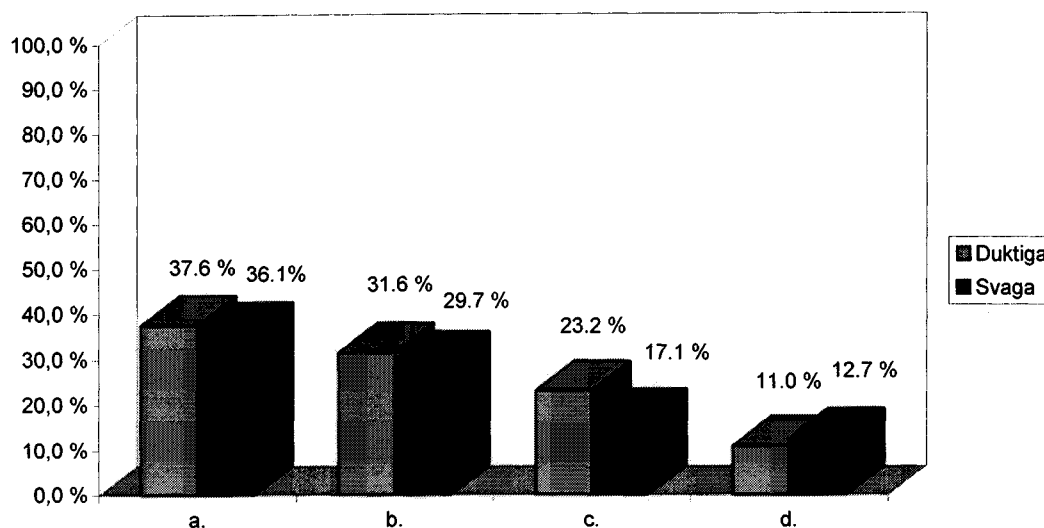
7.3.1 Obestämt species

För obestämt species påträffas det sammanlagt 304 belägg i årskurs 1 och 336 i årskurs 3. I början av gymnasiet utgör de duktigas andel 58.2 % och den motsvarande andelen är 41.8 % hos de svaga. Figurerna 12 och 13 åskådliggör hur de olika subklasserna fördelar sig mellan de duktiga och de svaga i årskurserna 1 och 3.

FIGUR 12 Relativa frekvenser för obestämt species hos de duktiga vs de svaga i årskurs 1

- a.= Formella fall (indefinita pronomina samt räkneord)
- b.= Substantiv utan bestämning
- c.= Substantiv med framförställd bestämning
- d.= Substantiv med efterföljande bestämning

FIGUR 13 Relativa frekvenser för obestämt species hos de duktiga vs de svaga i årskurs 3

- a.= Formella fall (indefinita pronomina samt räkneord)
 b.= Substantiv med framförställd bestämning
 c.= Substantiv utan bestämning
 d.= Substantiv med efterföljande bestämning

Den största subklassen är formella fall. Dess andel utgör 53.7 hos de duktiga medan hos de svaga är andelen betydligt lägre (34.8 %) i årskurs 1. Räkneord är högfrekventa i båda grupperna, i synnerhet i årskurs 1. Som tidigare nämnts är elevernas ordförråd inte så omfattande i början och räkneord är något som eleverna kan. Det är också möjligt att eleverna markerar pluralis med räkneord. I årskurs 3 minskar andelen formella fall till 37.6 % hos de duktiga medan andelen förblir nästan densamma hos de svaga (36.1 %) men andelen räkneord sjunker i båda grupperna.

Näst mest används substantiv utan bestämning i årskurs 1. Men i årskurs 3 är substantiv med framförställd bestämning vanligare än utan bestämning (jfr figurerna 12 och 13, s. 94, 95). Dess andel är betydligt större hos de svaga (29.6 %) än hos de duktiga (19.8 %). Eventuellt gynnar i synnerhet de duktiga indefinita pronomina på bekostnad av substantiv utan bestämning i årskurs 1. Enligt Axelsson (1992, 79-81) kan den stora andelen indefinita pronomina bero på eleverna använder pronomenet *någon* i stället för den obestämda artikeln. Inflytandet från talspråket i finskan kan bidra till detta fel. I talspråket förekommer ofta pronomenet *joku*.

Substantiv med framförställd bestämning är inte så frekvent i årskurs 1 men dess andel stiger i både grupperna mot slutet (jfr figurerna 12 och 13, s. 94, 95). Det är naturligt för eleverna att börja skriva mer invecklat och nyanserat mot slutet. Detta hänger också samman med inlärningsgången för nominalfraser (se närmare 2.3, s. 7).

Minst gör eleverna bruk av substantiv med efterföljande bestämning. Något förvånande är att de svaga (12.2 %) använder denna subclass i större utsträckning än de duktiga (6.2 %) i början av gymnasiet. Möjligen är de duktiga medvetna om konstruktionens komplexitet och undviker den. Men denna konstruktion är inte heller vanlig hos de svaga. I slutet förekommer denna subclass ungefär lika ofta i bägge grupperna (se figur 13, s. 95).

I tabell 44 har de gymnasistgrupperna och årskurserna slagits ihop och behandlas som en helhet. I allmänhet behärskar gymnasisterna artikelbruket vid obestämt species ganska bra. Den totala procenten för den korrekta användningen är 89.3. Procenten för varje subclass kan betraktas närmare i tabell 44.

TABELL 44 Korrekthetsprocent för obestämt species i hela gruppen

Subklass	Totalt	Rätt	% Rätt
Formella fall	259	251	96.9
Med efterföljande bestämning	65	62	95.4
Utan bestämning	136	120	88.2
Med framförställd bestämning	168	128	76.2
Totalt	628	561	89.3

Bäst klarar gymnasisterna av formella fall. Korrekthetsprocenten ligger på 96.9 %. Substantiv med efterföljande bestämning behärskas också bra men antalet belägg är ganska litet. Av alla beläggen vid efterföljande bestämning utgör andelen korrekta belägg 95.4 %. Den näst lägsta korrekthetsprocenten (88.2 %) påträffas vid substantiv utan bestämning. Vid substantiv med framförställd bestämning möter eleverna de största svårigheterna. Korrekthetsprocenten ligger på 76.2. Korrekthetsordningen för de båda grupperna sammanlagt är densamma som hos de svaga. Vi har testat behärskningen av artikelbruket mellan de duktiga och de svaga, men testet fungerar bara vid substantiv med framförställd

bestämning. Vi har också testat den totala behärsningen mellan årskurserna 1 och 3 och testet fungerar inte vid substantiv med efterföljande bestämning och vid formella fall.

Formella fall är den lättaste subklassen för gymnasisterna. Den totala korrekthetsprocenten är 96.3 i årskurs 1 och 97.6 i årskurs 3. De duktiga förbättrar sig i denna underklass medan de svaga blir litet sämre men här måste man också uppmärksamma det föga antalet belägg. I tabell 45 kan man studera utvecklingen mellan de duktiga och de svaga närmare.

TABELL 45 Formella fall hos de duktiga vs de svaga

Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	95	91	95.8	68	68	100.0
Svaga	40	39	98.0	56	53	94.6
Totalt	135	130	96.3	124	121	97.6

I årskurs 1 är de svaga litet bättre än de duktiga. Men i årskurs 3 är det tvärtom. De duktiga använder denna subklass i större utsträckning än de svaga och de gör också mindre fel. I den typiska feltypen för båda grupperna finns det en överflödig slutartikel (se exempel 44, s. 71).

Näst bäst behärskar eleverna substantiv med efterföljande bestämning. Andelen korrekta belägg utgör 92.0 % av alla beläggen i årskurs 1 och den uppgår till 97.5 % i årskurs 3. Tabell 46 belyser skillnader i artikelbruket mellan de svaga och de duktiga mera detaljerat.

TABELL 46 Substantiv med efterföljande bestämning hos de duktiga vs de svaga

Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	11	11	100.0	23	23	100.0
Svaga	14	12	85.7	17	16	94.1
Totalt	25	23	92.0	40	39	97.5

De duktiga är klart bättre än de svaga även om de svaga förbättrar sig mot slutet. Oberoende av den höga behärsningen i denna underklass måste denna subklass vålla svårigheter för gymnasisterna eftersom den används i så liten utsträckning. Samma fenomen påträffas också vid bestämt species i subklassen efterföljande bestämning (jfr tabell 55, s.106) och vidare är felen vid bestämt species mycket vanligare än vid obestämt species. Detta är förståeligt eftersom eleverna i allmänhet verkar ha mindre svårigheter vid obestämt species än vid bestämt species. Vid obestämt species i de mest frekventa felen står substantivet i artikellös form (se exempel 46, s. 72).

Näst sämst behärskar eleverna substantiv utan bestämning. De duktiga har inga svårigheter i denna subklass och fel i artikelbruket är mer frekventa hos de svaga än hos de duktiga. Den totala korrekthetsprocenten ligger ändå ganska hög. Av alla beläggen utgör andelen korrekta belägg 85.5 i årskurs 1 och den uppnår 91.0 % i årskurs 3, men skillnaden kan ändå inte betraktas signifikant. Av tabell 47 framgår korrekthetsprocenten och antalet belägg.

TABELL 47 Substantiv utan bestämning hos de duktiga vs de svaga

Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	35	35	100.0	31	30	96.8
Svaga	34	24	70.6	36	31	86.1
Totalt	69	59	85.5	67	61	91.0

Också i denna klass finns det en klar skillnad mellan de duktiga och de svaga. I bägge årskurserna har de duktiga högre korrekthetsprocent än de svaga. De duktiga kommer bättre ihåg att sätta ut en artikel än de svaga. Den vanligaste feltypen i denna klass är utelämnandet av den obestämda artikeln (se exempel 47 och 48, s. 73), vilket händer bara en enda gång hos de duktiga.

Både de duktiga och de svaga behärskar sämst substantiv med framförställd bestämning. Den totala procenten för det korrekta bruket ligger på 68.3 i årskurs 1 och 81.0 % i årskurs 3, men skillnaden är inte signifikant. I tabell 48 kan man jämföra utvecklingen mellan de två grupperna.

TABELL 48 Substantiv med framförställd bestämning hos de duktiga vs de svaga

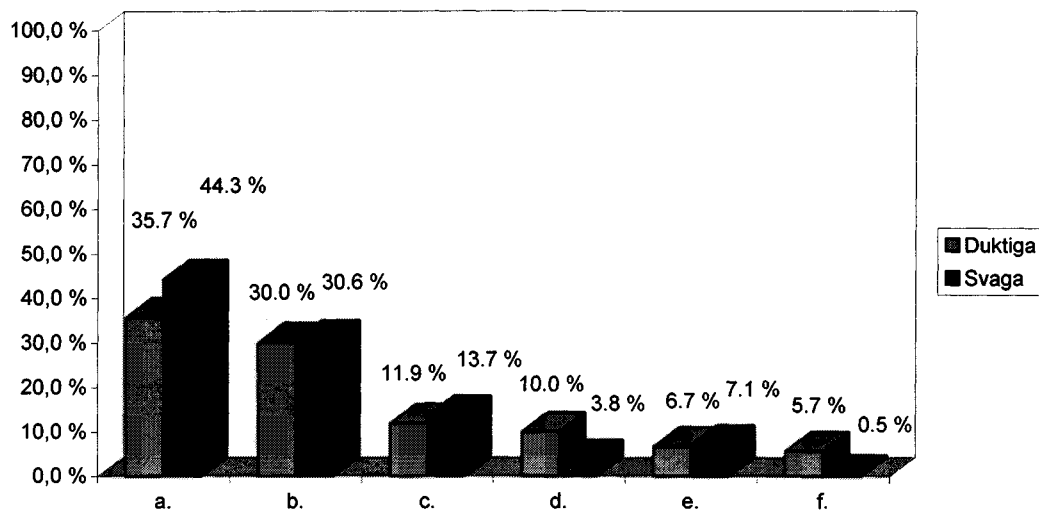
Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	36	29	80.6	59	57	96.6
Svaga	27	14	51.9	46	28	60.9
Totalt	63	43	68.3	105	85	81.0

Såväl de duktiga som de svaga förbättrar sig i denna underkategori men förbättringen är betydligt större hos duktiga. I årskurs 1 är de duktiga signifikant bättre än de svaga ($\chi^2=5.7$, $df=1$, $p<0.05$) och i årskurs 3 är skillnaden ännu mer signifikant ($\chi^2=21.4$, $df=1$, $p<0.001$). De duktiga tycks ha kommit längre fram med sin inläraarsvenska än de svaga för de gör mindre fel och gör bruk av subklassen i större utsträckning än de svaga för dessa konstruktioner förekommer nämligen först i tredje stadiet i inläraarsvenskan (se närmare 2.3, s. 7). I båda grupperna är den typiska feltypen av samma typ som vid substantiv med efterföljande bestämning och utan bestämning, dvs. utelämnandet av artikeln (se exemplen 26, 27, 50, s. 49, 74).

7.3.2 Bestämt species

I materialet påträffas det 1067 substantiv med bestämd syftning. Av dessa belägg utgör andelen 36.8 % i årskurs 1 och 62.2 % i årskurs 3. Hos de duktiga förekommer det 210 (53.4 %) belägg i årskurs 1 och det motsvarande antalet hos de svaga är 183 (46.6 %). I årskurs 3 ökar antalen till 375 (55.6 %) hos de duktiga och 299 (44.4 %) hos de svaga. Figuren 14 och 15 illustrerar hur stora andelar de olika subklasserna har i årskurserna 1 och 3.

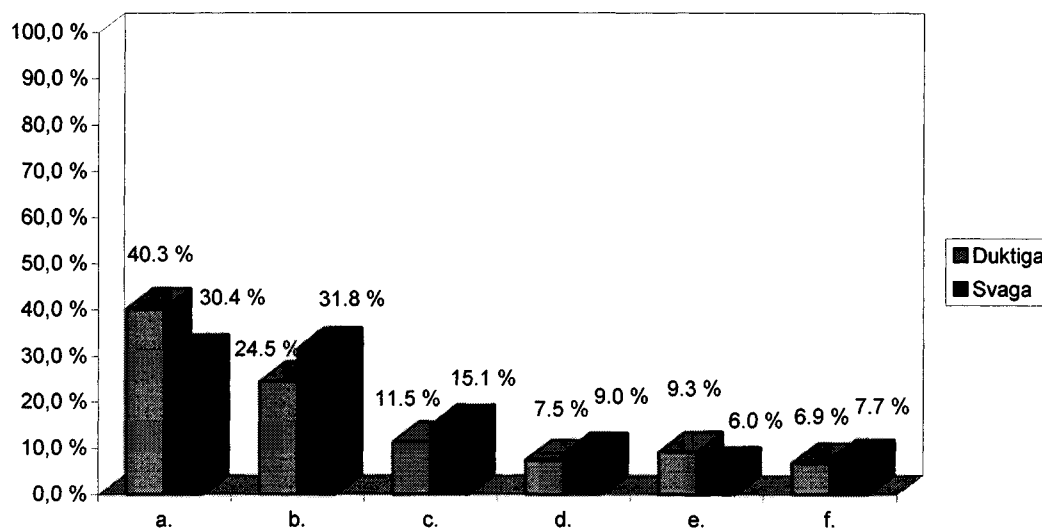

FIGUR 14 Relativa frekvenser för bestämt species hos de duktiga vs de svaga i årskurs 1.

Figur 14 tolkas på följande sätt:

- a.= Substantiv med possessivpronomen eller genitiv
- b.= Unika fall
- c.= Associativa fall
- d.= Substantiv med efterföljande bestämning
- e.= Anaforiska fall
- f.= Definita fall

FIGUR 15 Relativa frekvenser för bestämt species hos de duktiga vs de svaga i årskurs 3.

- a.= Substantiv med possessivpronomen eller genitiv
- b.= Unika fall
- c.= Anaföriska fall
- d.= Associativa fall
- e.= Definita fall
- f.= Substantiv med efterföljande bestämning

Substantiv med possessiva pronomina och genitiver den mest frekventa subklassen i årskurs 1. Genitiver är lågfrekventa i båda grupperna. I början av gymnasiet använder de svaga (44.3 %) procentuellt sett mer possessiva pronomina än de duktiga (35.7 %). Hos Axelsson (1994, 50) använder också inlärare med låg nivå mer possessiva pronomina än inlärare med hög nivå. Hon förklarar detta med att de lågt presterande inlärarna oftast använder samma ord flera gånger medan dessa ord ersätts med pronomina i autentisk svenska. Men i slutet av gymnasiet är det tvärtom. Andelen substantiv med possessiva pronomina utgör 40.3 % hos de duktiga och 30.4 % hos de svaga. Eventuellt hänger denna utveckling samman med korrekthetsprocenten i subklassen (se tabell 50, s. 103). De duktiga blir säkrare i artikelbruket och detta kan bidra till att de använder denna subklass i större utsträckning än de svaga medan de svaga försämrar sig i artikelbruket och detta kan leda till att de svaga använder andra konstruktioner i stället för possessiva pronomina.

Unika fall är den näst frekventa subklassen hos de duktiga i båda årskurserna. Dess andel utgör ca 30 % i båda grupperna i årskurs 1. I årskurs 3 finns det en större skillnad mellan de duktiga (24.5 %) och de svaga (31.8 %). I denna subklass kan utvecklingen inte hänga samman med korrekthetsprocenten som ovan eftersom antalet korrekta belägg sjunker hos de svaga och trots det blir subklassen mer frekvent mot slutet. Som tidigare nämnts har uppsatsämnen en stor betydelse och detta gäller inte bara i denna subklass utan också i andra subklasser. Enligt Fraurud (1992, 3) som har undersökt autentiskt svenskt skriftspråk finns det t.o.m. över 80 % definitiva NPn som inte tidigare har nämnts. Mot den bakgrunden är det lätt förstå varför t.ex. unika fall är så frekventa inlärarspråket.

I årskurs 1 är anaföriska fall är den näst minsta subklassen medan den kommer på tredje plats i storleksordningen i årskurs 3. I årskurs 1 använder de duktiga (6.7 %) och de svaga (7.1 %) ungefär lika mycket anaföriska fall procentuellt sett. Men i årskurs 3 utgör andelen 11.5 % hos de duktiga och 15.1 % hos de svaga. Eventuellt använder de svaga samma ord i större

utsträckning än de duktiga. Anaforiska fall betonas mest i skolan men det har visat sig att de inte är så frekventa i naturlig svenska för i Frauruds (1992, 82) undersökning finns det bara 5 % anaforiska fall (av typ en bil - bilen).

Andelen association minskar något mot slutet. I årskurs 1 överstiger andelen 10 % i båda grupperna men i årskurs 3 är andelen under 10 % i bägge grupperna. Efterföljande bestämning hör också till de sällsynta subklasserna i både i början som i slutet. Dess andel är betydligt större hos de duktiga (10.0 %) än hos de svaga (3.8 %) i årskurs 1. Detta är förståeligt eftersom dessa konstruktioner är komplexa. Men något förvånande är att de svaga (7.7 %) har större frekvens än de duktiga (6.9 %) i årskurs 3. Eventuellt blir de duktiga medvetna om konstruktionens komplexitet och använder dem i mindre utsträckning än i början.

Substantiv med definita pronomina är mest lågfrekventa i början och dess andel uppgår litet mot slutet i båda grupperna. I årskurs 1 utgör andelen 5.7 % hos de duktiga medan bara ett enda belägg som utgör 0.5 % av alla beläggen påträffas hos de svaga i årskurs 1. Mest stiger andelen hos de svaga, den stiger till 6.0 % och 6.9 % hos de duktiga. Axelsson (1994, 60) har också upptäckt liknande. Enligt henne förekommer definita pronomina senare i inlärningsprocessen.

Bestämt species är tydligt svårare för eleverna än obestämt species (jfr tabellerna 44 och 49, s. 96, 103). Samma fenomen påträffas också hos Pulkkinen (1987, 66) och hos Ontronen (1994, 91). I sin pro gradu-avhandling tar Ontronen reda på de mest typiska felen i finskspråkiga gymnasisternas svenska. Eleverna är emellertid inte delade i de svaga och de duktiga såsom i vårt arbete. I Ontronens undersökning är det species som är allra svårast inom ordklassen substantiv för gymnasister. Vid obestämt species utgör andelen korrekta fall 92.0 % medan andelen korrekta belägg för bestämt species utgör 88.7 %. Artikelbruket vid bestämt species visar sig var svårare än vid obestämt species både hos Ontronen och i vår undersökning. I vårt material utgör andelen korrekta belägg 85.9 % av alla beläggen vid bestämt species. Tabell 49 presenterar korrekthetsprocenten hos de duktiga och de svaga.

TABELL 49 Korrekthetsprocent för bestämt species i hela gruppen

Subklass	Totalt	Rätt	% Rätt
Med possessivt pronomen/genitiv	395	364	92.2
Anaforiska fall	115	104	90.4
Unika fall	306	261	85.3
Definita fall	66	56	84.8
Associativa fall	105	79	75.2
Med efterföljande Bestämning	77	53	68.8
Totalt	1067	917	85.9

Bäst behärskar eleverna subklassen substantiv med possessiva pronomina och genitiver. Dess korrekthetsprocent ligger på 92.9 %. Näst bäst klarar eleverna av anaforiska fall. Av alla beläggen utgör andelen korrekta belägg 90.4 %. Vid unika fall och substantiv med definita pronomina överstiger korrekthetsprocenten också 80 %. Mer svårigheter möter eleverna vid associativa fall. Korrekthetsprocenten är 75.2 %. Sämst behärskar eleverna substantiv med efterföljande bestämning. Dess procent för det korrekta bruket är 68.8 %. χ^2 -testet mellan de duktiga och de svaga fungerar inte vid anaforiska fall och vid substantiv med definita pronomina. Den totala behärskningen kan inte heller testas vid anaforiska fall och vid definita pronomina.

Possessiva pronomina och genitiver är den lättaste subklassen för gymnasisterna trots att den totala procenten för det korrekta bruket sjunker från 92.9 % till 89.3 %. Men denna skillnad är inte signifikant. Tabell 50 belyser utvecklingen för båda grupperna närmare.

TABELL 50 Substantiv med possessivpronomen eller genitiv hos de duktiga vs de svaga

Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	75	68	90.7	151	146	96.7
Svaga	81	77	95.1	91	73	80.2
Totalt	156	145	92.9	242	216	89.3

De duktiga förbättrar sig däremot försämrar sig de svaga. I årskurs 1 är de duktiga signifikant bättre än de svaga ($\chi^2=5.3$, $df=1$, $p<0.05$) och i årskurs 3 är skillnaden ännu mer signifikant mellan de duktiga och de svaga ($\chi^2=17.9$, $df=1$, $p<0.001$). Vid substantiv med possessiva pronomina har de duktiga tillägnat sig regeln om att substantivet står i obestämt form medan de svaga har mer svårigheter i slutet av gymnasiet. I de alla felaktiga beläggen finns det en överflödig slutartikel (se exemplen 29 och 51, s. 53, 77). Också hos Axelsson (1994, 96) har eleverna högre korrekthetsprocent för possessiva konstruktioner än för den vanliga bestämda formen. Hon förklarar detta med att inlärare har lättare att tillägna sig analytiska än syntetiska konstruktioner.

Näst bäst klarar eleverna av anaforiska fall vilket är förståeligt eftersom artikelbruket i denna subklass betonas mest i skolan. Den totala korrekthetsprocenten stiger från 74.1 i årskurs 1 till 95.5 i årskurs 3. I tabell 51 kan man betrakta utvecklingen mera detaljerat.

TABELL 51 Anaforiska fall hos de duktiga vs de svaga

Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	14	14	100.0	43	42	97.7
Svaga	13	6	46.2	45	42	93.3
Totalt	27	20	74.1	88	84	95.5

De svaga förbättrar sig mest i denna subklass medan nivån på duktiga förblir ungefär densamma. I den typiska feltypen står substantivet i naken form (se exempel 52, s. 78).

Unika fall vållar inga stora svårigheter för eleverna trots att den totala korrekthetsprocenten sjunker litet från 86.6 % till 84.5 % men skillnaden är inte signifikant. Av tabell 52 framgår korrekthetsprocenten hos de duktiga och hos de svaga.

TABELL 52 Unika fall hos de duktiga vs de svaga

Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	63	57	90.5	92	88	95.7
Svaga	56	46	82.1	95	70	73.7
Totalt	119	103	86.6	187	158	84.5

I årskurs 1 utgör andelen korrekta belägg 90.5 % hos de duktiga och 82.1 % hos de svaga men det rör sig inte om någon signifikant skillnad här. I årskurs 3 är de duktiga signifikant bättre än de svaga ($\chi^2=17.2$, $df=1$, $p<0.001$). Av alla beläggen utgör andelen korrekta belägg 95.7 % hos de duktiga och 73.7 % hos de svaga. Den mest generella feltypen hos de svaga är utelämnandet av den bestämda artikeln. Detta är den vanligaste feltypen också hos de duktiga men det finns också felaktiga belägg där det förekommer en överflödig slutartikel (se exemplen 30, 31 och 53, s. 54, 79).

Definita fall är ganska problematiska för båda elevgrupperna. Den totala andelen korrekta belägg utgör 92.3 % i början men sjunker sedan till 83.0 % i slutet av gymnasiet. I tabell 53 kan man studera utvecklingen ytterligare.

TABELL 53 Definita fall hos de duktiga vs de svaga

Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	12	11	91.7	35	31	88.6
Svaga	1	1	100.0	18	13	72.2
Totalt	13	12	92.3	53	44	83.0

Både de duktiga och de svaga försämrar sig i användningen av definitiva fall. Men i början kan man inte säga så mycket om kunnandet eftersom antalet belägg är så litet. I den mest frekventa feltypen finns det en överflödig slutartikel i samband med pronomina som förutsätter obestämd form (se exempel 55, s. 80). Det är naturligt att eleverna sätter ut en

överflödig slutartikel t.ex. efter pronomenet *denna* eftersom det ändå är fråga om bestämt species.

Näst sämst klarar eleverna av associativa fall. Den låga korrekthetsprocenten sjunker ytterligare från 76.0 % till 74.5 % men det är inte fråga om någon signifikant skillnad här. Tabell 54 presenterar utvecklingen i båda elevgrupperna.

TABELL 54 Associativa fall hos de duktiga vs de svaga

Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	25	23	92.0	28	24	85.7
Svaga	25	15	60.0	27	17	63.0
Totalt	50	38	76.0	55	41	74.5

I årskurs 1 är de duktiga signifikant bättre än de svaga ($\chi^2=7.0$, $df=1$, $p<0.01$). Procenten för det korrekta bruket ligger på 92.0 % hos de duktiga och 60.0 % de svaga. Men i årskurs 3 är skillnaden inte längre signifikant. Utelämnandet av artikeln är ett typexempel på de mest frekventa felen i båda grupperna (se exemplen 33 och 57, s. 56, 81).

Sämst behärskar eleverna av substantiv med efterföljande bestämning. Procenten för den korrekta användningen utgör 67.9 % av alla beläggen i årskurs 1 och 69.4 % i årskurs 3, men skillnaden är inte signifikant. I tabell 55 kan man betrakta utvecklingen av de båda grupperna närmare.

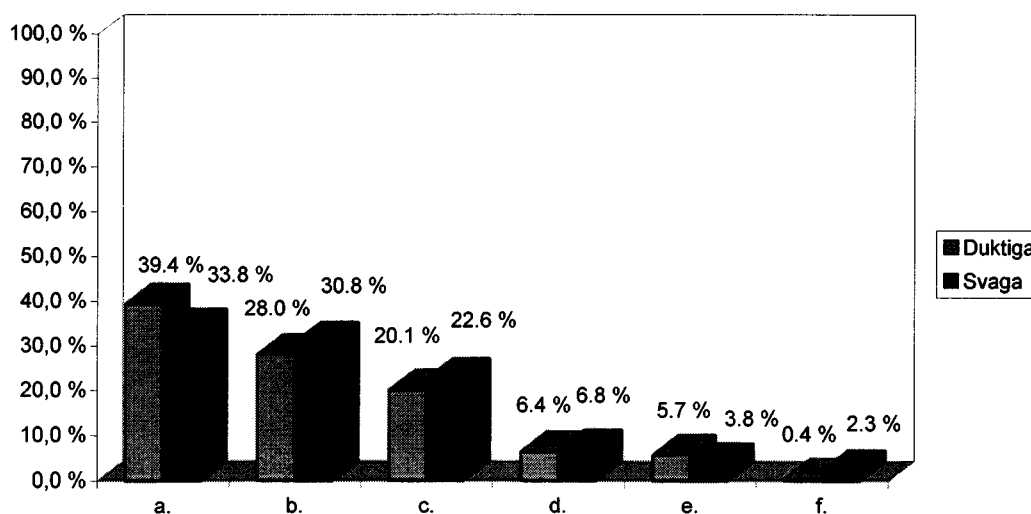
TABELL 55 Substantiv med efterföljande bestämning hos de duktiga vs de svaga

Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	21	15	71.4	26	21	80.8
Svaga	7	4	57.1	23	13	56.5
Totalt	28	19	67.9	49	34	69.4

De duktiga förbättrar sig medan nivån på behärsningen hos de svaga förblir ungefär densamma och skillnaderna mellan elevgrupperna är inte signifikanta. Typiskt för de fel som finns vid determinativa fall är den överflödiga slutartikeln (se ex. 58, s. 82) men det finns också andra typer av fel t.ex. i samband med prepositionsfraser i vilka substantivet oftast står i obestämd form (se exempel 34, s. 57).

7.3.3 Generellt species

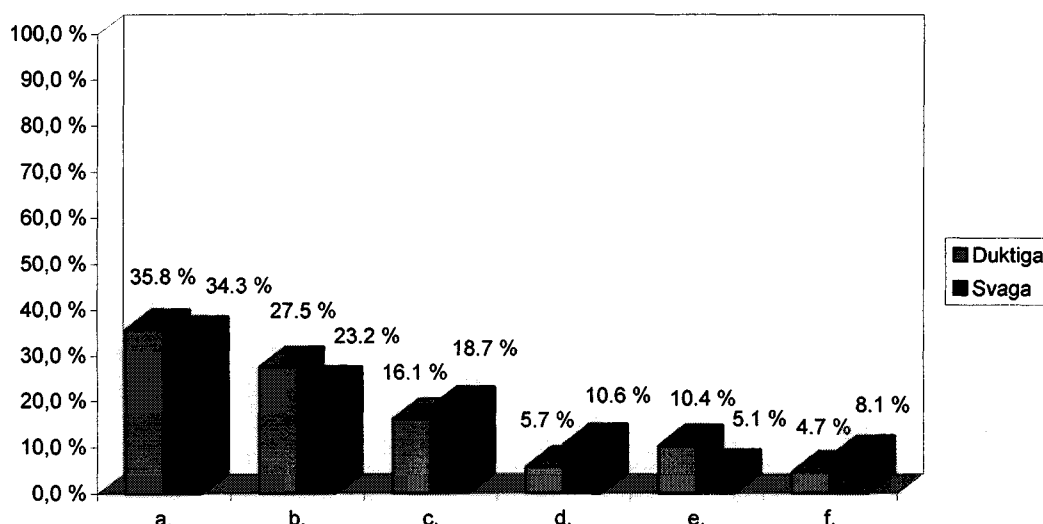
I materialet finns det sammanlagt 788 substantiv med generell syftning. De duktigas andel utgör 59.9 % av alla beläggen och 42.0 % hos de svaga. I årskurs 1 förekommer det 397 belägg av vilka andelen utgör 66.5 % hos de duktiga och 33.5 % hos de svaga. Antalet belägg ökar till 406 i årskurs 3. Andelen hos de duktiga är 51.2 % och 48.8 % i årskurs 3. Figurerna 16 och 17 illustrerar hur de olika subklasserna fördelar sig årskursvis mellan elevgrupperna.

FIGUR 16 Relativa frekvenser för generellt species hos de duktiga vs de svaga i årskurs 1

- a.= Fraser av olika slag
- b.= Abstrakter, ämnesnamn samt kollektiva
- c.= Klassen med vaga gränser
- d.= Vilken individ som helst
- e.= Avgränsad klass
- f.= Innehavare av en social roll

FIGUR 17 Relativa frekvenser för generellt species hos de duktiga vs de svaga i årskurs 3

- a.= Abstrakter, ämnesnamn samt kollektiver
- b.= Klassen med vaga gränser
- c.= Fraser av olika slag
- d.= Avgränsad klass
- e.= Innehavare av en social roll
- f.= Vilken individ som helst

De tre största subklasserna är desamma i bägge årskurserna. Endast inbördes ordning mellan subklasserna skiljer sig. I årskurs 1 är den mest frekventa subklassen fraser av olika slag i båda elevgrupperna. Den näst största gruppen är abstrakter, ämnesnamn och kollektiver och därefter följer klass med vaga gränser (se figur 16, s. 107). I årskurs 3 är däremot abstrakter, ämnesnamn och kollektiver mest frekvent. Klass med vaga gränser är näst störst och fraser av olika slag är tredje störst (se figur 17, s. 108). Dessa tre subklasser tycks vara enklast för gymnasisterna och därför används dem också i stor utsträckning. Möjligen lär eleverna fraser av olika slag in som helfraser och använder dem ofta i synnerhet i årskurs 1. Såväl de svaga som de duktiga har mest verbfraser i båda årskurserna. Abstrakter, ämnesnamn och kollektiver samt klass med vaga gränser är möjligen frekventa p.g.a. den obestämda formen.

De tre minsta subklasserna är också desamma i båda årskurserna och endast inbördes ordning varierar litet (se figurerna 16 och 17, s. 107, 108). I årskurs 1 är den minsta subklassen innehavare av en social roll medan vilken individ som helst är minst i årskurs 3. Något

förvånande är att de svaga brukar avgränsad klass i större utsträckning än de duktiga i årskurs 3. Kanske försöker de duktiga undvika denna kategori eftersom de har svårigheter i artikelbruket (se tabell 62, s. 112). Hos Axelsson (1994, 97) förekommer också flera substantiv obestämd form än i bestämd form. Detta stödjer också antagandet att eleverna gynnar analytiska former på bekostnad av syntetiska.

Som helhet behärskar eleverna bäst artikelbruket vid generellt species (jfr tabellerna 44, 49 och 56, s. 96, 103, 109). Den totala korrekthetsprocenten ligger på 90.2 %. Men om man betraktar olika specieskategorier årskursvis märker man att obestämt species är lättast i årskurs 3. Alla subklasser kan betraktas närmare i tabell 56.

TABELL 56 Korrekthetsprocent för generellt species i hela gruppen

Subklass	Totalt	Rätt	% Rätt
Abstrakter, ämnesnamn, kollektiva	252	239	94.8
Klassen med vaga gränser	182	167	91.8
Fraser av olika slag	217	198	91.2
Vilken individ som helst	51	41	80.4
Innehavare av en social roll	34	27	79.4
Avgränsad klass	52	39	75.0
Totalt	788	711	90.2

Bäst behärskar gymnasisterna abstrakter, ämnesnamn och kollektiver. Dess andel korrekta belägg utgör 94.8 % av alla beläggen. Vid klass med vaga gränser och fraser av olika slag överstiger korrekthetsprocenten också 90 %. Därefter följer vilken individ som helst vilken som uppvisar en korrekthetsprocent på 80.4 %. De två sämsta subklasserna är innehavare av en social roll och avgränsad klass och korrektheten i båda subklasserna överstiger 70 %. Skillnaderna mellan de duktiga och de svaga kan inte bekräftas med χ^2 -test. Testen fungerar inte p.g.a. det föga antalet belägg. Den totala behärsningen kan inte heller testas vid vilken individ som helst och vid innehavare av en social roll.

Bäst klarar gymnasisterna av abstrakter, ämnesnamn och kollektiver. Procenten för de korrekta beläggen utgör 97.4 % av alla beläggen i årskurs 1 och 92.7 % i årskurs 3, men det

är inte fråga några signifikanta skillnader här. I tabell 57 kan man studera utvecklingen mellan de duktiga och de svaga närmare.

TABELL 57 Abstrakter, ämnesnamn och kollektiver hos de duktiga vs de svaga

Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	74	72	97.3	69	64	92.8
Svaga	41	40	97.6	68	63	92.6
Totalt	115	112	97.4	137	127	92.7

Abstrakter, ämnesnamn och kollektiver hör till de subklasser där det inte finns några skillnader mellan de duktiga och de svaga. Båda grupperna behärskar artikelbruket ungefär lika bra vilket är naturligt eftersom dessa substantiv oftast står i artikellös form. I den vanligaste feltypen i denna subklass finns det en överflödig slutartikel (se exemplen 36 och 59, s. 61, 86).

Näst bäst behärskar eleverna klass med vaga gränser. Den totala korrekthetsprocenten ligger på 90.4 i årskurs 1 och 92.9 i årskurs 3 men skillnaden kan inte betraktas signifikant. I tabell 58 kan man jämföra utvecklingen i båda elevgrupperna.

TABELL 58 Klassen med vaga gränser hos de duktiga vs de svaga

Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	53	49	92.5	53	50	94.3
Svaga	30	26	86.7	46	42	91.3
Totalt	83	75	90.4	99	92	92.9

Trots att de svaga utvecklas mest i denna subklass, är de duktiga ändå bättre i behärskningen av artikelbruket. De flesta fel som påträffas i denna subklass består av substantiv i bestämd form (se exemplen 37, 38 och 60, s. 62, 86).

Fraser av olika slag vållar inga svårigheter för eleverna åtminstone i början av gymnasiet. Men i årskurs 3 är eleverna signifikant sämre än i årskurs 1 ($\chi^2=4.4$, $df=1$, $p<0.05$). Procenten för det korrekta bruket utgör 94.0 % av alla beläggen och 85.3 % i årskurs 3. I början använder eleverna kanske sådana fraser som de kan utantill och senare börjar de producera egna fraser och då kan det hända att eleverna oftare slår slint än i början. Utvecklingen i båda grupperna framgår av tabell 59.

TABELL 59 Fraser av olika slag hos de duktiga vs de svaga

Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	104	97	93.3	31	29	93.5
Svaga	45	43	95.6	37	29	78.4
Totalt	149	140	94.0	68	58	85.3

Nivån på de duktiga är ungefär densamma både i början som i slutet medan de svaga försämrar sig avsevärt. I denna subclass finns det många olika frekventa feltyper (se exemplen 39, 62, 63, 64, s. 63, 87). Detta är naturligt, eftersom valet av substantivets form beror på frasen, olika fraser förutsätter olika former och oftast endast en form kan användas tillsammans med frasen i en betydelse (t.ex. jag är med barn versus jag är med barnen).

Mer svårigheter möter eleverna vid vilken individ som helst. Den totala korrekthetsprocenten är 84.6 % i årskurs 1 och 76.0 i årskurs 3. I tabell 60 kan man betrakta antalet belägg och korrekthetsprocenten mellan de duktiga och de svaga närmare.

TABELL 60 Vilken individ som helst hos de duktiga vs de svaga

Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	17	15	88.2	9	8	88.9
Svaga	9	7	77.8	16	11	68.8
Totalt	26	22	84.6	25	19	76.0

Såsom i den ovanstående subklassen förblir nivån hos de duktiga densamma som i början medan de svaga försämrar sig. Mest fel förekommer i samband med pronomenet *varje*. I de felaktiga beläggen står substantivet i bestämd form (se exemplen 40 och 65, s. 64, 88).

Näst sämst behärskar eleverna innehavare av en social roll. Procenten för den korrekta användningen utgör 50.0 i årskurs 1 och 83.3 % i årskurs 3. I tabell 61 presenteras utvecklingen i båda elevgrupperna.

TABELL 61 Innehavare av en social roll hos de duktiga vs de svaga

Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	1	0	0.0	20	17	85.0
Svaga	3	2	66.7	10	8	80.0
Totalt	4	2	50.0	30	25	83.3

Denna subklass hör till de mest lågfrekventa. De svaga lyckas ganska bra i denna subklass och detta beror möjligen på att den rätta formen är artikellös. I de fel som förekommer i uppsatserna finns det en överflödigt obestämd artikel (se exemplen 42 och 66, s. 65, 89).

Sämst klarar gymnasisterna av avgränsad klass. Andelen korrekta belägg utgör 65.0 av alla beläggen i årskurs 1 och 81.3 % i årskurs 3 men skillnaden kan ändå inte betraktas signifikant. Utvecklingen av de duktiga och de svaga kan avläsas i tabell 62.

TABELL 62 Avgränsad klass hos de duktiga vs de svaga

Grupp	Åk 1			Åk 3		
	Totalt	Rätt	% Rätt	Totalt	Rätt	% Rätt
Duktiga	15	10	66.7	11	10	90.9
Svaga	5	3	60.0	21	16	76.2
Totalt	20	13	65.0	32	26	81.3

De duktiga förbättrar sig avsevärt och de svaga blir också bättre mot slutet. I den karakteristiska feltypen saknas slutartikel (se exemplen 43 och 67, s. 66, 89).

8 SAMMANFATTNING

I denna pro gradu -avhandling har vi studerat artikelbruket och species i gymnasisternas inläraarsvenska. Vi har delat upp eleverna i duktiga och svaga och undersökt dessa grupper först i sig och sedan jämfört dem med varandra. Vi har tagit reda på hur obestämt, bestämt och generellt species fördelar sig i gymnasisternas uppsatser och hur eleverna behärskar artikelbruket och hurdana de möjliga felen är. Studien är longitudinell, vilket innebär att vi klarlägger elevernas utveckling i artikelbruket på gruppnivå från årskurs 1 till årskurs 3. I teoridelen har vi koncentrerat oss på inläraarspråket samt speciesfenomenet i svenskan och inledningsvis i finskan. Därtill har vi behandlat läroplanen och bokserien Medvind beträffande artikelbruket.

Analysen visar sig att de duktiga använder flera substantiv i sina uppsatser än de svaga och sålunda blir antalet speciesfall också större hos de duktiga. Detta är förståeligt eftersom de duktiga i regel skriver längre uppsatser än de svaga. Litet förvånade är att de duktiga använder mest generellt species i början av gymnasiet och minst obestämt species. Speciellt i början brukar eleverna många fraser med generell syftning men i slutet sjunker deras antal mycket och således minskar också antalet belägg för generellt species. I årskurs 3 använder de duktiga mest bestämt species och minst substantiv med obestämd betydelse. De svaga använder däremot mest bestämt species både i början och i slutet av gymnasiet och minst obestämt species som de duktiga. Att eleverna använder fraser i stor utsträckning bidrar till att frekvensen för generellt species är så omfattande. Kanske eleverna söker hjälp i de fraser som de kan utantill i skrivprocessen.

Vid obestämt species är formella fall, dvs. substantiv med indefinita pronomina och räkneord den största underklassen hos de duktiga såsom hos de svaga under hela gymnasiet. Båda grupperna använder många räkneord speciellt i årskurs 1, vilket delvis beror på att artikelbruket efter dem är entydigt. I båda grupperna stiger andelen substantiv med framförställd bestämning, vilket är naturligt eftersom eleverna börjar skriva mera invecklat.

Vid bestämt species används mest substantiv med possessiva pronomina och genitiver i båda grupperna i årskurs 1. Genitiverna är emellertid lågfrekventa. Den stora frekvensen för denna

subklass är naturlig eftersom possessiva pronomina i stor utsträckning förekommer i inlärarespråkets första stadium och reglerna för deras bruk är entydiga. I årskurs 3 använder de duktiga fortfarande mest dessa konstruktioner, men hos de svaga påträffas mest unika fall och näst mest possessiva pronomina och genitiver.

Vid generellt species brukas mest fraser av olika slag i båda elevgrupperna. Eleverna lär sig fraser av olika slag troligen som helfraser och använder dem speciellt i de första uppsatserna. I årskurs 3 använder de duktiga såsom de svaga mest abstrakter, ämnesnamn och kollektiver. En eventuell förklaring till den stora frekvensen är att de ofta förekommer i obestämd form och är således lätta för eleverna.

De duktiga gymnasisterna behärskar artikelbruket signifikant bättre än de svaga och skillnaden i behärsningen tilltar under gymnasiet. Procenten för den korrekta användningen är 14 % högre hos de duktiga än hos de svaga i slutet av gymnasiet. De duktiga kan artikelbruket mycket bra och gör ytterligare framsteg i sin utveckling under gymnasiet. De duktiga försämras inte vid någon av speciesarterna vilket motsvarar våra förväntningar. I årskurs 1 utgör andelen korrekta belägg 91.7 % av alla beläggen och 94.5 % i årskurs 3 och skillnaden mellan årskurserna är signifikant. Hos de svaga gymnasisterna händer däremot ingen utveckling i artikelbruket under gymnasiet utan nivån är ungefär densamma både i början och i slutet av gymnasiet. I början av gymnasiet utgör andelen korrekta belägg 84.3 % av alla beläggen och 80.7 % i slutet av gymnasiet och skillnaden är inte signifikant.

Som enhetlig grupp kan de gymnasisterna bäst generellt species i årskurs 1 och i årskurs 3 är obestämt species lättast. Mest svårigheter möter eleverna vid bestämt species i båda årskurserna. De duktiga förbättras i artikelbruket vid obestämt och bestämt species. Hos de svaga händer förbättring vid obestämt species. Generellt species visar sig vara en svår specieskategori eftersom det inte händer någon verklig utveckling hos de duktiga vid denna kategori. Detta är väntat eftersom generellt species i allmänhet är den svåraste kategorin och det lärs in enbart vid sidan av obestämt och bestämt species. De svaga försämras mest i behärsningen av generellt species men de kan emellertid bäst denna kategori i slutet av gymnasiet. Att det händer mest utveckling vid obestämt species hos båda grupperna är också förstaeligt eftersom denna specieskategori är lättast och enklast att lära sig. Att de duktiga

behärskar användningen av bestämt species sämst i början av gymnasiet är litet förvånade och utvecklingen inom denna speciesart är sålunda mycket väntat. De svaga försämrar sig däremot i användningen av bestämt species och kan det sämst i slutet av gymnasiet.

Vid obestämt species i årskurs 1 kan de duktiga bäst substantiv utan bestämning och substantiv med efterföljande bestämning medan de svaga har lättast med formella fall. Svårast för båda grupperna är substantiv med framförställd bestämning. Också i årskurs 3 har bägge elevgrupperna fortfarande mest svårigheter med substantiv med framförställd bestämning. Detta är kanske naturligt med tanke på att dessa konstruktioner förekommer först i tredje stadiet i inläraresvenskan. I årskurs 3 klarar de duktiga bäst av substantiv utan bestämning och formella fall och de svaga kan fortfarande bäst formella fall.

Vid bestämt species har de duktiga lättast med anaforiska fall och svårast med substantiv med efterföljande bestämning i båda årskurserna. Däremot kan de svaga bäst substantiv med possessiva pronomina i årskurs 1 och i årskurs 3 har de minst svårigheter med anaforiska fall som de duktiga. I årskurs 1 möter de svaga mest problem med anaforiska fall men i årskurs 3 har de svårast med substantiv med efterföljande bestämning som de duktiga. Det är lätt att förstå svårigheterna med efterföljande bestämning eftersom dessa konstruktioner är så komplexa.

Vid generellt species behärskar de båda elevgrupperna bäst abstrakter, ämnesnamn och kollektiver och sämst avgränsad klass i årskurs 1. I årskurs 3 vållar klass med vaga gränser minst svårigheter för båda grupperna men mest svårigheter möter de duktiga vid innehavare av en social roll medan de svaga har svårast med vilken individ som helst. Vi generellt species syns det tydligt att eleverna gynnar analytiska strukturer, kanske på bekostnad av syntetiska. Detta är förståeligt eftersom eleverna har säkert lätt att hantera substantiv i oböjd form.

Vid klassificering av felen påträffas det mest felaktig bestämd form hos de duktiga medan naken form är mest frekvent hos de svaga i årskurs 1, vilket kanske beror på finskans interferens. Men i årskurs 3 är inkorrekt bestämd form den vanligaste feltypen i båda elevgrupperna. En eventuell förklaring kan vara att eleverna övergeneraliserar användningen

av bestämd form, vilket också kan vara något positivt eftersom gymnasisterna böjer substantiv mer i slutet än i början av gymnasiet. Även om det finns en klar skillnad i behärsknigen av artikelbruket mellan de duktiga och de svaga har det visat sig att de duktiga och de svaga kan bäst och sämst samma subklasser speciellt i årskurs 3. Man kan kanske konstatera att både de duktiga och de svaga har ungefär likadana svårigheter men de duktiga har mindre svårigheter än de svaga.

LITTERATUR

- Amnell, I.-B. & Saari, M. 1978. Kurs i svensk grammatik 1. Yliopistopaino, Helsinki.
- Anward, J. & Linell, P. 1976. Om lexikaliserade fraser i svenskan. Nysvenska studier 55-56, s. 78-119. Carl Bloms Boktryckeri AB, Lund.
- Axelsson, M. 1995. En studie av hur vuxna inlärare av svenska som andraspråk utvecklar nominalfrasen och tillägnar sig bestämdhet. Kalin, M & Latomaa, S. (red.): Nordens språk som andraspråk 3. Tredje forskarsymposiet i Jyväskylä 24.-25.3.1995, s. 11-20. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä.
- Axelsson, M. 1994. Noun phrase development in swedish as a second language. A study of adult learners acquiring definiteness and semantics and morphology of adjectives. Akademitryck AB, Edsbruk.
- Axelsson, M. & Viberg, Å. 1985. Inläring av species och lexikal struktur. En undersökning med instruktionstest. SUM-rapport 2. Stockholms universitet, Stockholm.
- Beckman, N. 1968. Svensk språklära för den högre elementarundervisningen. Svenska bokförlaget Bonniers, Stockholm.
- Brown, R. 1973. A first language: the early stages. George Allen & Unwin Ltd, London.
- Corder, S. P. 1981. Error analysis and interlanguage. Oxford University press, Oxford.
- Dulay, H. & Burt, M. 1974 Natural Sequences in Child Second Language Acquisition. Language Learning 24, s. 37-53.
- Duskova, L. 1983. On Sources of Errors in Foreign Language Learning. B. Robinett & J. Schacter Second Language Learning Contrastive Analysis, Error Analysis, K. and related aspects, s. 215-233. University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Ekerot, L.-J. 1995. Ordföljd Tempus Bestämdhet. Föreläsningar om svenska som andraspråk. Gleerups förlag, Kristianstad.
- Ellis, R. 1990. Instructed Second Language Acquisition. Learning in the Classroom. Blackwell publishers, Oxford.
- Ellis, R. 1994. The study of Second Language Acquisition. Oxford University press, Oxford.
- Faerch, C. & Haastруп, K. & Phillipson, R. 1984. Learner Language and Language Learning. Nordisk forlag A.S, Köpenhamn.
- Fraurud, K. Processing Noun Phrases in Natural Discourse. International Tryck AB, Uppsala.

- Gass, S. M. & Selinker, L. 1994. *Second Language Acquisition. An introductory course.* University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Hakulinen, L. 1968. *Suomen kielen rakenne ja kehitys.* Otava, Keuruu.
- Hakulinen, A. & Karlsson, F. 1979. *Nykysuomen lauseoppia.* SKS 350. K.J. Gummerus, Jyväskylä.
- Holm, B. & Nylund, E. 1979. *Deskriptiv svensk grammatik.* Tryckeri AB Allehanda, Trelleborg.
- Krashen, S. 1982. *Principles and Practice in Second Language Acquisition.* A:Wheaton & Co. Ltd., Exeter.
- Källström, R. 1993. *Kongruens i svenskan.* Novum Grafiska AB, Göteborg.
- Lindberg, E. 1980. *Beskrivande svensk grammatik.* AWE/Gebbers, Stockholm.
- Linnarud, M. 1993. *Språkforskning för språklärare.* Studentlitteratur, Lund.
- Lukion kurssimuotoinen oppimäärä ja oppimääräsuunnitelma. Ruotsin kieli. 1981. Kouluhallitus. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 1994. Opetushallitus. Painatuskeskus, Helsinki.
- Medvind 1. Kurs 1. Arbetsbok 1992. Av Abrahamson B. m.fl. Femte upplagan. WSOY, Juva.
- Medvind 1. Kurs 2. Arbetsbok. 1992. Av Abrahamson B. m.fl. Fjärde upplagan. WSOY, Juva.
- Medvind 2. Kurs 3. Arbetsbok. 1991. Av Abrahamson B. m.fl. WSOY, Juva.
- Medvind 2. Kurs 4. Arbetsbok. 1991. Av Abrahamson B. m.fl. WSOY, Juva.
- Medvind 2. Kurs 5. Arbetsbok. 1993. Av Abrahamson m.fl. Andra upplagan. WSOY, Juva.
- Medvind 3. Kurserna 6-7. Arbetsbok. 1994. Av Abrahamson B. m.fl. Tredje upplagan. WSOY, Juva.
- Noreen, A. 1904. *Vårt språk V. Nysvensk grammatik i utförlig framställning.* Gleerup, Lund.
- Odlin, T. 1989. *Language Transfer. Cross-linguistic Influence in Language Learning.* Cambridge University Press, Cambridge.
- Ontronen, K. 1994. *Om feltyper i finska gymnasisters svenska. Pro gradu-avhandling.* Jyväskylä universitet, Jyväskylä.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. Opetushallitus. Painatuskeskus, Helsinki.
- Peruskoulun ruotsin kielen oppimäärä ja oppimääräsuunnitelma. 1982. Kouluhallitus. Valtion painatuskeskus, Helsinki.

- Pettersson, T. 1976. Bestämda och obestämda former. Gårding, E. (red.): Kontrastiv fonetik och syntax med svenska i centrum, s. 119-142. Liberläromedel, Lund.
- Pitkänen, A. & Kohonen, V. 1984. Johdatus kvantitatiiviseen kielentutkimukseen ja alan ATK-sovelluksiin. Arvi. A. Karisto OY:n kirjapaino, Hämeenlinna.
- Pulkkinen, S. 1987. Om artikelfel i finska abiturienters uppsatser i svenska. Pro gardu-avhandling. Jyväskylän universitet, Jyväskylä.
- Sajavaara, K. 1983. The article errors of Finnish learners of English. Elert C-C. & Seppänen A. (red.): Finnish-English language contact: Papers from a workshop, s. 72-87. Umeå Universitet, Umeå.
- Schachter, J. 1974. An Error in Erroranalysis. *Language Learning* 24, s. 205-214.
- Schachter, J. 1983. A new account of language transfer. Gass, S. & Selinker, L. (red.): *Language transfer in language learning*, s. 40-56, MA: Newbury house, Rowley.
- Siro, P. 1957. Suomen kielen subjektista kielen rakenteen osana. Virittäjä. Kotikielen seuran aikakauslehti 1957, s.181- 190.
- Svartholm, K. 1978. Svenskans artikelsystem. En genomgång av artikelbruket i vuxenspråket och en modell för analys av bruket i barnspråket. Doktorsavhandling. MINS 3. Stockholms universitet, Stockholm.
- Teleman, U. 1969. Definita och indefina attribut i nusvenskan. Studentlitteratur, Lund.
- Terner, E. 1922. Studier över räkneordet *EN* och dess sekundära användningar, förnämligast i nusvenskan. J. Simelii Arvingars Boktryckeri, Uppsala.
- Thorell, O. 1982. Svensk grammatik. Nordstedts Tryckeri, Stockholm.
- Viberg, Å. 1987. Vägen till nytt språk. Andraspråksinläring i utvecklingsperspektiv. Bokförlaget Natur och Kultur, Arlöf.
- Vilkuna, M. 1992. Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa. SKS, Helsinki.
- Wellander, E. 1973. Riktig svenska. Kungl. Boktryckeriet P.A Nordstedt & Söner 726101, Stockholm.
- Wessén, E. 1970. Vårt svenska språk. Almqvist & Wiksells boktryckeri AB, Uppsala.
- Wijk-Andersson, E. 1993. Bestämt markerat - hur då? Något om framförställda bestämdhetsmarkeringar i sverigesvenska och finlandssvenska. *Språk & Stil*. Tidskrift för svensk språkforskning. Nummer 3, s.141-161.

- Wijk-Andersson, E. 1996. Obestämt namn. *Språk & Stil. Tidskrift för svensk språkforskning*. Nummer 6, s. 221-229.
- Wikström, K. 1977. *Speciesproblemet i nusvenskt språkbruk I-II*. Skrifter utgivna av institutionen för nordisk filologi vid Tammerfors universitet, Tammerfors.
- Wähämäki, B. 1969. *Finskans existentialsatser och därtill hörande problem*. Otryckt licentiat avhandling.
- Ågren, K. 1912. *Om användningen av bestämd slutartikel i svenskan*. Akademisk avhandling. Almqvist & Wiksells boktryckeri AB, Uppsala.

BILAGA 1

Rubrikerna på uppsatserna i årskurs 1

Min hobby

Min resa till...

Det finska gymnasiesystemet

Brev

Mina vänner och jag

Det här är min stil

På landet

Rubrikerna på uppsatserna i årskurs 3

Tankar inför skolans slut

Den tiden glömmer jag aldrig

Mitt tal till skolan

En kvinnlig president

Åt Martti Ahtisaari

Presidentkandidaterna

Flaskpost

Varför känner jag mig som finne?

Vet mamma alltid bäst?

Den stora chansen

Människor med färg på

Snål spar och fan tar